14
1 E
25 H

Ex Bibliotheca
majori Coll. Rom.
Societ. Jesu

47. 2. 38.

14-15.h.14

47 47
f f
24 17

M. ANTONII FLAMINII PA-RAPHRASIS IN DVODE-CIMVM ARISTOTELIS LIBRVM DE PRIMA PHILOSOPHIA.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Cautum PAVLI.III.Pont.Max.& Senatus Veneti decretis, nequis hæc impune excudat, uendat'ue.

M.D.XXXVI.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

SANCTISS. PATRI PAVLO. III. PONT. MAX.

M. ANTONIVS FLAMINIVS.

ROMA

Maxima quidem,& excellentiſſima ingenia tulit antiqua illa ætas Pont.
Max. Paule. i i i. ſed tamen ex omnibus, quicunque poſt hominum
memoriam in ſtudiis literarum floruerũt,neminem habemus, qui cum
Ariſtotele conferri poſſe uideatur. Etenim cum natura res ſuas maxi/
mis obſcuritatibus inuoluiſſet,ut uideretur cognitionem ſui nobis in
uidere,uir ille cœleſtis ſplẽdidiſſimo ingenii diuini lumine omnia illu
ſtrauit,& cum cœlum,& maria,& terras animo peragraſſet,atque abdi
tiſſimas rerum cauſas inueſtigaſſet, illa omnia cum hominibus ætatis
ſuæ liberaliſſime communicauit,neque eo humanitatis genere conten/
tus,quicquid in rerum natura perſpexerat,monimentis literarum con
ſignauit,ut poſteritatem munere afficeret immortali. Itaque cum eius
ego libros incredibili cum uoluptate & admiratione perlegerem,ueni
aliquando ad duodecimum primæ philoſophiæ librum, qui tamen
apud græcos undecimus eſt,in quo quidem libro de Deo,de'que cæte
ris mentibus ſingularibus ac ſempiternis tanta diligentia ac ſubtilitate
diſputatur,ut ſi mortales aliquam earum rerum ſcientiam ex hac uni/
uerſa natura aſpectabili conſequi poſſunt,eam ſcientiam uir ille in eum
librum incluſiſſe uideatur. Sed ut cætera eius omnia, ita hæc de rebus
excellentiſſimis diſputatio eſt perobſcura,& maxime difficilis ad intel
ligendum. Poterat certe uir ille diuinus, ſi uoluiſſet, omnia ita perſpi/
cue,ac dilucide literis mandare,ut uel mediocri homines ingenio diffi/
cillima quæque eius inuenta intelligerent, nam cum illius copioſiſſi/
ma doctrina certabat aureum flumen eloquentiæ, ſed in ea opinione
fuerunt omnes antiqui philoſophi, ut magnum ſe facinus admittere
exiſtimarent,ſi naturæ arcana in uulgus temere enuntiaſſent, itaq; o/
mnia fabularum integumentis ab aſpectu imperitæ multitudinis remo
uerunt. Ariſtoteles autem cum eorum propoſitum laudaret, fabulas
improbaret,diſſimilem ipſe ingreſſus eſt cælandi rationem, cum enim
operoſa illa figmenta repudiaſſet, & ſimplici oratione, ac uerbis pro/
priis omnia diſputaret, tanto tamen artificio philoſophiam ſuam ob/
ſcurauit, ut poſt tanta temporum interualla uix pauciſſimi inueniri

potuerint,qui ad eius intelligentiam aſpirarent, tametſi eius diſcipli/ 2
na omnibus temporibus floruerit, & excellentiſſima ingenia non de/
fuerint, quæ in iis libris percipiendis & explanandis omnem ſuam
operam,omne ſtudium, uitam denique omnem collocarent. Itaque
cum liber ille,de quo cœperam dicere,mihi non minus difficilis,quam
excellens uideretur,faciendum putaui, ut oratione mea conarer eius
obſcuritati aliquid luminis afferre.Neque uero non ſciebam,nonnul/
los extitiſſe apud latinos, qui eum librum ſatis docte explanauiſſent,
ſed homines ingenioſi,dum rerum cognitioni ſeſe totos tradunt, ni/
mium mihi uidebantur contempſiſſe orationis elegantiam,ut qui bo/
nas literas attigiſſet,eorum libros formidaret attingere.itaque non me
operam omnino perditurum arbitrabar, ſi hoc interpretandi nego/
cium ſuſcepiſſem.Dedi autem operam, ut nonnullis in locis de curri/
culo explanationis deflecterem latius uagans, modo ut more plato/
nico animum legentis diſputatione rerum difficillimarũ ingraueſcen
tem leuarem,atque reficerem,tum autem ut nonnullas quæſtiones enu
cleatius explicarem,quæ tenebras Ariſtotelis maximopere illuſtratu/
ræ uidebantur,denique id mihi propoſitum fuit in hoc opere,nõ tam
philoſophi huius ſententias ut enodarem, quàm ut res pulcherrimas,
quas ille breuiter,atque obſcure perſecutus fuerat,ego dilucide, ac co/
pioſe tractarem,nunquam tamen ab ipſius ueſtigiis diſcedens, ſimulq;
periculum facerem,num pure,ornate,atque ad rerum dignitatem apte
explicari poſſent ea,quæ philoſophi latini neque latine,neque elegan/
ter diſputare ſolent,qua de re multos homines non indoctos uehemẽ
ter addubitare cernebam.Quod niſi ualetudinis infirmitas, qua mul/
tos iam annos grauiſſime conflictari ſoleo, me prohibuiſſet, feciſſem
profecto,ut totum opus à principio quammaxime poſſem plane, ac
dilucide interpretarer,cõfido tamen non defuturos eſſe,qui longe ma/
ioribus,quàm ego, corporis,& ingenii uiribus eiuſmodi onera ſuſtine
re poſſint,& uelint,iam enim bonæ literæ, quæ multa ſecula extinctæ
iacuerant,cœperunt reuiuiſcere, iam barbaries inculta, quæ uniuerſas
Italiæ ciuitates occuparat,& ingenuas artes crudeliſſima tyrãnide op/
preſſas tenebat,tantis excellentium in literis uirorum opibus oppu/
gnatur,ut de uictoria iam minime dubiam ſpem,& plane exploratam
habere debeamus,exarſerat enim iandudum in terra Italia incredibi/

lis

lis quædam cupiditas bonarum literarum,facta erat ingens clariſſimo/
rum uirorum conſpiratio, quæ literas ſanctas, philoſophiam, legum
ſcientiam,cæteras'q; diſciplinas defendendas ſuſciperet,atq; eas in anti/
quum dignitatis locum reuocare conaretur, dux tantum iis ſtrenuis
hominibus deerat,& egregius aliquis imperator,atq; huius iuſtiſſimi,
ac ſalutaris belli moderator,cum ecce Deus opt. Max.incommoda no
ſtra miſeratus ſummam rerum omnium diuinæ tuæ ſapientiæ commi/
ſit,qui religionem conuulſam,& labefactatam conſtitueres,qui pacem,
& ocium reipu.chriſtianæ conſeruares,qui eloquentiam,& liberales di/
ſciplinas non modo à barbarorum iniuriis uindicares, ſed etiam tuo
patrocinio augeres,& amplificares,& præſtantium uirtute,& literis ui/
rorum ſtudia ſingulari tua liberalitate incitares, quid enim aliud expe/
ctari debeat à principe nobilitate,ingenio,eloquentia,magnitudine ani/
mi,prudentia'que florentiſſimo? qui à prima pueritia literis græcis,&
latinis ſemper deditus fuerit,& animum omnibus optimis artibus di/
ligenter exornarit.ſed ut ad prima redeamus, cùm librum illum Ari/
ſtotelis quammaxima poteram diligentia explanaſſem,& hos meos la
bores honeſtiſſimo,atq; optimo uiro Giberto Pontifici Veronenſi de/
ſtinarem,quippe qui me domi ſuæ alat,& ſtudia mea ſua præſtanti li/
beralitate ſuſtentet,homo tuæ ſanctitatis obſeruantiſſimus maluit, ut
hoc munuſculum,qualecunque illud eſſet, ad tuam ſapientiam defer/
rem,ut qui liber de Deo,de'que ſapientia diſſereret,is liber ad eū prin
cipem mitteretur, qui ſapientiſſimus foret, & in terris grauiſſima Dei
munera obiret,& quæ materies inter omnes philoſophiæ libros nobili/
tate,& grauitate principem locum obtineret, ei uiro muneri daretur,
qui inter mortales uniuerſos primum dignitatis gradum ſuis diuinis
uirtutibus conſecutus eſſet. Ego uero quanquam uerebar, ne in ali/
quod arrogantiæ uitium incurrerem,ſi tuas ſalutares, & ſanctas cogi/
tationes meis ſcriptis legendis interpellarem,malui tamen id periculi
ſubire,quàm Giberti hominis,de me optime merentis uoluntati repu/
gnare. Itaque reformidans quidem,ad te tamen mitto libellum meū,
qui ſi forte ob materiæ ipſius dignitatem,& eius uiri,quem ſequor,gra
uiſſimam authoritatem te nonnihil delectarit, incredibilem profecto
uoluptatem capiam, neque id tam mea, quàm ipſius Giberti cauſa,
me'que tum demum maximum, ac pulcherrimum meorum laborum

fructum cepiſſe exiſtimabo, ſin autem liber neque ita elegans, neque ſatis eruditus à te iudicabitur, imperitiam tu quidem meam accuſabis, Giberti uero uoluntatem tui ſtudioſiſſimam amabis, & ſingulari boni/tate hominem excuſatum habebis, qui dum me nimium amat, & ob eam cauſam mea pluris æſtimat, quàm debet, dum'que optat quibuſ/cunque poteſt rationibus ſanctitati tuæ gratificari, & à cunctis mortali/bus ſuam eximiam erga te pietatem intelligi, uoluit hoc meum opu/ſculum ſub tuo ſanctiſſimo, ac honorificentiſſimo nomine apparere, atque in uulgus edi, ut quandiu maneret ipſe liber, tan/diu maneret unà cum eo hoc qualecunque incredibilis ſuæ erga te obſeruan/tiæ monimentum.

M. ANTONII FLAMINII PARAPHRASIS IN DVODECIMVM ARISTOTELIS LIBRVM DE PRIMA PHILOSOPHIA.

d E ſubſtantia diſputationem inſtituimus, ſiquidem ſcientia rerum diuinarum, quam docemus, principia rerū inueſtigat, porrò ſubſtantia in rebus primas tenet, quamobrem faciendum eſt ante omnia, ut de eius cauſis, & initiis diſſeramus. Etenim ſi uniuerſam hanc naturæ molem omnia complexu ſuo coercentem ita ſpectemus, quaſi corpus quoddam multis è partibus politiſſima arte perfectum, in iis partibus ſubſtantia principem locum obtineat, neceſſe eſt, quippe quæ fundamentis magnificentiſſimæ domus ſimillima exiſtat, atque eandem habeat proportionem, comparationem'que cum cæteris rebus, quam habet natura cordis ad reliqua membra. Sin autem nihil in hac uniuerſitate inter ſe cohærens, aut coagmentatum fingamus eſſe, ita tamen omnia deinceps diſpoſita, ac collocata, ut acies inſtrui uidemus, nihilominus ſubſtantiam inter omnia primam, & antiquiorem eſſe conſtabit. Quin etiam ſi uere, ac proprie loquendum ſit, nihil cæterarum rerum entis nomine appellandum erit, qualitas enim, & motus, & cætera eius generis nunquam uere ſunt, ut eo nomine digna ſint, quod rē eſſe demonſtrat. Dabitur autem nobis, ut in iis rebus, quas ueteres latini non attigerunt, inuſitatis aliquando uocabulis utamur, ne ſi res ſimplices circunſcribendæ erunt, in aliquod obſcuritatis uitium incidamus, & quas res oratione illuſtrandas ſuſcepimus, iis rebus non lumen attuliſſe uideamur, ſed tenebras offudiſſe. Neq; tamen quoties aut ens, aut eſſentiā appellabimus, uerbis apud Romanos antiquos inauditis utemur, ſiquidem quo tempore latinæ linguæ maieſtas unà cum imperio florebat, Sergius, & Flauius philoſophi & hæc, & alia plurima eiuſdē generis uocabula nouauerunt, id quod ſine ulla dubitatione faciendum eſt in rebus nouis explicandis, aut noua omnia prætermittenda, neque à tritis, & peruulgatis unquam recedendum. Quod utinam ma-

ſores noſtri in hoc ipſo genere tam ſeueri non fuiſſent, & græcorum laudabilem libertatem imitari maluiſſent, tanta certe paupertate oratio/nis non laboraremus. Verum iam inſtitutam diſputationem perſequamur. Diximus ea, quæ ſubſtãtiæ inhærent, non uere exiſtere, illa Græci συμβεβηκότα nominant, nos uerbum è uerbo, accidentia appellare non uerebimur, hoc enim uocabulum homines docti aſſiduo iam ſer/mone triuerunt. Neque tamen ſumus ignari, Lucretium in ſuo poema/te hoc rerum genus euenta nominare. Quanquam igitur accidentia non ſunt uere, minime tamen mirandum accidere debet, ſi illa ſoleamus entia nuncupare, quando iis etiam, quæ priuantia uocantur, & negan/tia, id nominis impertiamur, dicimus enim non album eſſe, neq; id ue/ro, quaſi non album exiſtat, ſed quoniam ſubſtantia aliqua ſit, quæ co/lore albo careat, quod idem de accidentibus ſentiendum puto, ea bene/ficio ſubſtantiæ entia nominari. Iam uero ea rerum natura eſt, ut cum ſubſtantia ſe pulcherrime ſuſtentet, cætera omnia ſic in illa innitantur, ut ſine pernicie diuelli non queant, ex quo efficitur, primas in rebus ſi/ne ulla dubitatione ſubſtantiæ deferendas eſſe. Neque uero philoſo/phi uetuſtiores id non uiderunt, quorum nemo de initiis rerum diſpu/tauit, quin cæteris dimiſſis principia ſubſtantiæ ueſtigaret. Eandẽ phi loſophandi rationem ſecuti ſunt inferioris etiam ætatis homines, eos dico, qui diſciplinam Platonis adamarunt, hoc tamen intereſt, etenim ſubſtantiarum aliæ cum in ſenſus cadant, maioremq; partẽ digito de/monſtrari ſoleant, aliæ uero ſint communes notiones, quas animus ex multarum rerũ, quæ ſenſibus uſurpantur, ſimilitudine collectas in unã formam effingit, Platonici has poſteriores, quæ ſola cogitatione conti nentur, non modo per ſe exiſtere, uerum etiam prioribus illis, quas ſen/ſus comprehendit, exiſtendi cauſam eſſe putauerunt, atq; illi quidẽ cer te in eũ errorem inciderũt, propterea quia nõ ut interpretes naturæ, aut doctores ſapiẽtiæ, ſed ut artifices diſſerẽdi ad hæc cõſiderãda acceſſerũt, dimiſſis.n.iis, quæ proprie ac uere ſunt, cõmunes illas rerũ notiones per ſequebantur, neque rationibus ullis neceſſariis utebantur, ſed probabi/libus quibuſdam argumentis foris aſſumptis, neque cum natura rei, de qua agebatur, cohærentibus contenti erant. Veteres contrariam ingreſ ſi rationem in eas diſputationes incubuerunt, ut docerent, quæ ſub/ſtantiæ ſenſum mouerent, ac contingi poſſent, cuiuſmodi eſt ignis &

aqua

aqua, eas ſubſtantias quaſi parentes,ac procreatrices eſſe omnium re/
rum,quæ hoc ampliſſimo cœli ſinu cohiberentur. Verum de hac ſen/
tentia ab Ariſtotele in aliis libris ſatis,ſuperque diſputatum eſt. Reli/
quum eſt igitur,ut quid ea de re ſenſerit ipſe, quammaxime poſſumus
plane,ac dilucide exponamus.Principio ſubſtantia in tria genera di/
uiſa eſt,unum enim genus eſt eorum,quæ ſenſibus ſubiiciuntur, & ge/
nerantur,& intereunt,de quibus nemo unquam dubitauit, eiuſmodi
ſunt animalia omnia,& quæ gignuntur è terra.Altero genere conti/
nentur illa,quæ licet ſub aſpectum cadant, ſemper tamen ſunt, neque
ullum habent ortum,cuiuſmodi quintam illam naturam diuinam eſſe
arbitrantur Peripatetici,ex qua cœleſtes globi,& omnes ſtellæ uagæ,&
inerrantes conſtitutæ ſunt,& harum quidem rerum nos in primis ini/
tia molimur indagare,ſiue illa ſint plura, ſiue unum. Tertium genus
eſt earum ſubſtantiarum, quæ nullo unquã motu cientur, eas quidem
etiam Pythagoras,& Platonis ſtudioſi,ſimplices,& ab omni corporis
ſocietate liberas dicunt,ſed non minima inter illos diſſenſio intercedit,
nam Platonicorum alii tertium hoc genus in duas naturas partiuntur,
in mathematicas inquam formas,& eas ſpecies,quas ideas uocant, alii
uero iſthæc duo ad unam, & eandem naturam pertinere contendunt.
Pythagorei autem ideas tollunt, mathematica relinquunt. Sed cum
ſubſtantiarum quædam animo,quædam oculis cernantur, nos in me/
dio illarum ſita eſſe mathematica exiſtimamus, ut naturas utrarunque
quodammodo attingant, cum enim eorum nihil, quæ mathemati/
ci docent,corporeæ materiæ ſit expers,eam tamen illi cogitatione detra
hunt, & quantitatem ab omni concretione aſpectabili uacuam red/
dunt.Quod igitur mens facit,ut lineas, & triangula, & cæteras eiuſ/
modi formas à ſenſibus abducat,id Pythagorici uere eſſe,& in rerum
natura maximam uim ad res gignendas habere confirmant,ut ex nu/
meris, & Mathematicorum initiis omnia uelint proficiſci. Cæterum
ſubſtantias omnes ſenſum mouentes,ſiue illæ ſint mortales,ſiue ſempi/
ternæ,ad phyſicos pertinere neceſſe eſt, quicquid enim motu aliquo
agitatur,ſcientia rerum naturalium continetur, ſapientiæ uero munus
eſt,de eo genere ſubſtantiarum diſputare, in quibus nullum motus,
aut quietis principium ineſt, quæque intelligentia tantum, & ratione
comprehenduntur, neque enim ea, quæ motu prædita ſunt, quæque

illo uacant, ab eodem principio proficiſcuntur. Illud tamen ſcire oportet, ſiquid utrique ſubſtantiæ commune ſit, utranq; ſubſtantiam ad eam diſciplinam reuocandam eſſe, quæ naturam illam communem conſiderat. Quamobrem cum phyſicus de ſubſtantiis tantum cor/poreis, ut motu cientur, memorare ſoleat, ſapiens & has, & illas alteras corporis expertes amplectitur, ſed eatenus, quo utrique generi & natu ra entis impertitur, & ſubſtantiæ nomen, ac definitio conuenit. His po/ſitis ad diſputationẽ ſubſtantiæ aſpectabilis, & corporeæ iam aggredia/mur, de'que principiis eius breuiter illa explicemus, quæ alibi longa di ſputatione tractata ſunt. Conſtat igitur ſubſtantiam omnem, quæcũq; ſentiatur, mutabilem eſſe, mutatio uero omnis aut ex oppoſitis cer/te, aut ex naturis mediis efficitur, quæ & ipſæ ad eam rem appoſitæ ſunt, pro eo quo'd uim contrariam in ſeſe cohibent, neque tamen ob eam rem exiſtimandum eſt, quæcunq; inter ſe non conueniant, ea con/tinuo ad res immutandas accommodata eſſe, ſiquidem fit album ex eo, quod eſt nõ albũ, non tamẽ quicquid eſt eiuſmodi, ad coloris albi pro creationem ualet, uox enim eſt non alba, ex qua nunquam tamen colo rem album effingi uidemus. Quamobrem intelligendum eſt, eam fa/cultatem proprie attributam eſſe iis, quæ Ariſtoteles ἐνάντια, Cice/ro aduerſa nominat in latinum uertens, nam contraria dicit appellan/da eſſe, quæ ille ἀντικείμενα uocare, atque uſurpare conſueuit. Neque uero quenquam moueat, quo'd ſubſtantia, cui nihil aduerſatur, muta/tionis tamen expers eſſe non ſoleat, id enim incommodum accidit ei ge neri ſubſtantiarum, quibuſcum priuatio coniuncta eſt, porro' priuatio/nem in aduerſis quodammodo habendam, alibi iam demonſtratum eſt. Omnis igitur mutatio fit aut ex aduerſis, aut ex rebus quibuſdam mediis, nam ex uiridi etiam nigrum generatur, id ſi ita eſt, neceſſitas co git, ut etiam natura quædam tertia exiſtat, quæ aduerſorum alterum abiiciat, alterum aſciſcat, neque enim cum nigra exalbeſcunt, color ater conuertitur in album, ſed ſimulatque hic ſuperuenit, illico ater in nihi/lum it. Et profecto uidemus, nullum eſſe mutationis genus, in quo nõ aliquid maneat, aliquid intereat, cum enim album efficitur nigrum, al/bus color deletur, corpus ipſum manet. Itaq; minime dubium, & pla/ne' exploratum eſſe debet, aliquam rem eſſe tertiam, quæ aduerſis ſubii/ciatur, illam phyſici materiam appellant, eius natura quæ ſit, paucis ex/ponemus,

ponemus,quando in libris rerum naturaliuȝ longa de his rebus habita eſt diſputatio. Mutatio quadripartito diſtribuitur,unum enim genus ad ſubſtantiam pertinet, alterum quantitatis eſt, tertium in qualitate uerſatur,quartum omnia locorum ſpatia comprehendit. Et primum quidem genus conſtituit generatio ſimplex, & interitus, ſecundum accretio, & diminutio, tertium alteratio, quartum ea, quam Græci φορὰν uocant, nos ſi uerbum è uerbo uolumus, lationem appellemus licet. Quòd ſi mutatio quæq; contraria requirit,ut iam dictum eſt, ſua cuiq; mutationi aduerſa tribuenda erunt, qualis in primo genere for/ma eſt ac priuatio, in quantitate magnitudo,& paruitas, in qualitate dulcedo, & amaror, & quicquid aliud ad tertium qualitatis ordinem refertur,quarti uero generis aduerſa erunt loca ſupera,& infera,quæ'q; ad dextram, & ſiniſtram, ante, & ponè iacent. Illud item explicatum eſt, ad mutationem conficiendam, tertiam illam naturam deſiderari, quæ uiciſſim pugnantia recipiat, eam nos materiam appellabamus. Enimuero,ſi materia ſuſcipere debeat contraria, ſuapte natura infor/mis,& nulla ſpecie prædita ipſa ſit, neceſſe eſt,quo poſſit Prothei cu/iuſdam more in uarias ſeſe formas induere, quibus uniuerſitas naturæ exornetur, & hæc pulcherrima rerum caducarum deſcriptio ſemper ab interitu uendicetur. Quamobrem uehementer erraſſe iudicandi ſunt, quicunque materiam ui ſua ita corporatam eſſe putauerūt, ut ueluti cætera corpora,exiſteret,& ſubiecta ſenſibus foret,contrà que di/uinum quendam hominem fuiſſe Ariſtotelem, prædicandum eſt, qui rem obſcuriſſimam,& tenuitate ſua non oculorum modo,ſed ani/mi obtutum penè effugientem comprehenderit, & primus acutiſſima acie ingenii eam totam perluſtrarit,nobis'q; probarit illa ratione, quæ conuinci non poſſet,materiam nihil habere præter habilitatem ad con/trariorum paria quæque recipienda, per quam & ipſa ſit,& omnia gi/gnantur,& uiciſſitudo rerum orientium,atque occidentium continen/tem,& perpetuum curſum nanciſcatur. Hoc poſito difficilis admodū, & perobſcura quæſtio facile explicatur, quæ quidem antiquiores illos philoſophos ita implicauit,ut cum ſeſe expedire non ualerent, genera/tionem rerum omnium ſuſtulerint. Etenim conuenit inter omnes, fieri non poſſe, ut ex nihilo quicquàm fiat, atqui ex eo item, quod iam exiſtat, nihil omnino procreari poſſe uidetur, qui enim oriantur

ea, quæ iam ſunt? falſum itaque ſentiunt, qui generationem introducunt. Hunc nodum nullo negocio nos diſſoluemus, rerum enim omnium duplicem ordinem efficimus, ut nonnullæ ἐνεργείᾳ ſint, nonnullæ δυνάμει, alterum nos actum appellemus licet, alteram facultatem, ſiue poteſtatem, ſi modo ita recte conuerſum uideatur, eſſe uero materiam facultate, perſpicue iam demonſtrauimus, cuncta igitur efficiuntur ex ea re, quæ tum eſt, tum non eſt, fiunt enim ex materia, quæ facultate eſt, actu non eſt, fiunt item ex priuatione, quæ nihil eſt, & ex materia ipſa, quæ aliquid eſt, longe tamen diſſimili modo ex his duobus principiis res conſtituuntur, alterum enim naſcentis rei pars fit, alterum, cum per ſeipſum nihil exiſtat, nullius cuiuſquam rei ulla omnino pars effici poteſt. Neqꝫ tamen priuatio non maximam uim habet, ſine qua neque ortus rerum, neque interitus cōſequatur, niſi enim materia ſit orbata earum rerum formis, quæ gignuntur, quomodo per Deum immortalem illæ gigni queant? niſi rurſus eiſdem formis ſpolietur, quomodo res ortæ occidant, aut quicquam ullo tempore abſumatur? ac non potius immutabilis rerum ordo, ac diſpoſitio confundatur? ut quæ natura fragilia ſunt, & caduca, immortalia fiant, & æuo ſempiterno cum rebus cœleſtibus fruantur. Nimirum hanc materiæ uim ſomniabat Anaxagoras, cum illud ſuum unum introduceret, exiſtimabat enim uir ille, omnia, quæ in ſentiendi rationem caderent, à principio in unum corpus confuſa fuiſſe, quod immoderate agitatum, & turbulentum mens accipiens ſedatum, & quietum reddiderit. Sed quanto ſapientius noſter Ariſtoteles, qui docet, omnia in materia ineſſe facultate, quàm Anaxagoras, qui ex iis rebus, quæ olim confuſe, ac temere coaceruatæ iacerent, dicat, uniuerſitatē naturæ eſſe procreatam, neque enim efficere ſic poteſt, quin ex iis rebus, quæ actu iam exiſtant, omnia conſtituantur, quamobrem generatio, quam importuna illa quæſtio oppugnat, nullo per eum præſidio firmatur. Quinetiam cæteri fere omnes, qui de natura diſputarunt, ad eam materiæ cognitionē ueritate duce uehebantur, ſed rem magnis inuolutam obſcuritatibus ſubodorari magis, quàm uidere potuerunt. Quid enim aliud ſignificabat diſcordia illa empedoclea ordinis parens, mundi procreatrix? quam dicit iſtum ſplendidiſſimū cœli ornatum effinxiſſe, & quatuor illa magna corpora tanta ſapientia diſcreuiſſe, ut ea, quæ

inter ſeſe

inter ſeſe aduerſiſſima eſſent, & naturis maxime diſſidentibus contine/rentur, diſiunctis etiam ſedibus collocaret, quæ contra aliquam inter ſe propinquitatem, & beneuolentiæ cauſam haberent, iis propinqua domicilia diſtribueret? quid item aliud ſibi uult illa eiuſdẽ philoſophi concordia? quæ mundi partes inter ſe utiliter diſſentientes pernicioſo amore copulare ſoleat, ſupera inferis commiſcens, & omnem naturaꝫ fortuita confuſione puertens? cõtra tamen accidere dicebat in iis mun/di particulis, quæ multiplici primorum quatuor corporum tempera/tione gignuntur, has enim figurat concordia, diſcordia diſiicit, & ad mortem crudeliſſime impellit, qua de re ſunt eius philoſophi uerſus elegantiſſimi, quos, ut gratum faceremus iis, qui græce neſciunt, in latinum conuertimus, & qualeſcunq; illi eſſent, infra ſubſcripſimus,

Non'ne uides hanc molem, atque hæc uariantia membra?
Nunc illa inter ſeſe arcto coeuntia nexu
Exercent placidam felici fœdere pacem,
Senſiferi unde uigent mortali in corpore motus,
Irarum ingenti nunc tempeſtate coorta
Incipiunt rimis agitata fatiſcere, donec
Diſſiliant duro uitai in littore fracta.
Talibus inter ſe uicibus uoluuntur in orbem
Et pecudes, & montiuagum genus omne ferarum,
Et uolucres pictis tranantes aëra pennis,
Quæ'que latent liquido Nerei ſub gurgite monſtra,
Veliuolæ'que rates, & amantes aſpera dumi.

Sed iam ad inſtitutam diſputationem redeamus. Dicebamus Anaxa/goram, & Empedoclem neſcio quo modo naturam materiæ ſuſpica/tos eſſe, hos conſequitur Anaximander, qui principiũ rerum omniũ infinitum eſſe, & inter naturam animæ, atque ignis intercedere ſentie/bat, & contraria cuncta olim in eo incluſa fuiſſe memorabat. Sed ne/mo antiquoꝝ ad cognitionem materiæ propius Democrito acceſſiſſe uideri poteſt, qui ex particulis quibuſdam indiuiduis mundum fabri/carit, quarum facultas omnia complexa eſſet, anteaquã inter ſe cõcurſu illo temerario cohæſiſſent. omnes igitur ferè, qui de natura rerũ memo/randum aliquid literis cõſignarunt, materiam illi quidem, ſed obſcure nimis attigerunt. Iam uero quæcunq; mutationi ſubiiciũtur, materiam

B

quidem habent, ſed non eãdem omnia, rerum.n.aliæ caducæ ſunt, aliæ ſempiternæ, & illæ quidem cum oriantur, & cadant, materiam neceſſario requirunt, quæ formam, & priuationẽ abiiciat uiciſſim, & aſciſcat, hæ uero cum neq; ortum, neq; occaſum ſentiant, neq; unquam aliquid præter locum uariare ſoleant, materiã adeptæ ſunt naturæ ſuæ congruentem, eam dico, quæ unam loci mutationem pateretur. Cum uero generentur omnia ex eo, quod non eſt, quærat aliquis, quodnam illud ſit, tria.n.numero ſunt, quæ non eſſe memorentur, primum, id, qđ non modo re ipſa non exiſtit, uerũ ne cogitatione quidẽ adumbrari poteſt, hoc quidẽ certe genus à generatione penitus abhorret, cum ex nihilo quicq̃ fieri, natura nunquã ſinat, alteru3 genus ad priuationem formæ pertinet, quam quidẽ ad ortum rerum eliciendũ neceſſariã dicimus, non quo ex ea res aliqua conficiatur, ſed quòd inhæreat materiæ, ex qua res procreantur. Tertiu3 genus ipſam materiã facimus, quæ non eſſe dicitur, ꝓpterea quòd actu non exiſtit, quãquam facultate ſemper eſt, & ipſa quidẽ rerum mortaliũ eſt fœcunda mater, quæ innumerabilibus grauidata formis omnia gignit, & fundit ex ſeſe, ueru3 de iis ſupra etiam ſatis multa dicta ſunt nobis. Quanquã aũt materia3, cõem rerum parentem nuncupauimus, non tñ ob eam rem exiſtimandũ eſt, quanq; rem ex quaq; re generari poſſe, quæ res.n.formas diſſimiles habent, eas materia quoq; diſſimili præditas eſſe oportet, ne quẽadmodu3 Pythagoræi, formas uagas, & uolaticas inducamus, ut ex hoĩe in elephãtum, ex elephãto in culicẽ, aut formicã immigrare cogantur. Quãobrẽ perſuaſum nobis eſſe debet, materiã eſſe illam quidẽ cunctaꝝ receptaculu3 formarum, iis tamẽ admittendis certum ordinem à natura adhibitum fuiſſe. Principio ingentem illam materiæ molem formæ ueſtiunt ignis, & aeris, àquæ item, & telluris, quibus illa formis induta iam ſpectabilis efficitur, & manibus attrectatur. Porrò materia in has quatuor naturas compacta tum demum facultatem nanciſcitur, ut reliquas omnes formas parere ualeat, & mundum ea, quam ſpectamus, uarietate diſtinguere. Etenim cum prima illa corpora, quæ uocantur elementa, inter ſeſe miſceri conſuerint, quot proportionum tẽperationibus ipſa in unam naturã coagmentari poſſunt, tot item ſpecies rerum poſſunt exiſtere, & hoc pulcherrimũ mundi theatrũ ſuis imaginibus exornare. Compertum ſit igitur, unam eſſe quidem rerum omnium

materiam

materiam primam.& communem, ſed multas item eſſe materias pro/pinquiores, quæ rebus certis accomodatæ ſint, & propriæ. Quod ſi natura tanto ordine ad generationem rerum progredi ſolet, profectò temere, & inconſiderate loqui uideri debent, qui quanque rem ex quaque uulgo generari dicunt, quod ſanè fieri natura ipſa non fert, niſi forte res in primam illam, & cõmunem materiam interire dican/tur.Non igitur audiendus eſt Anaxagoras, qui eiuſmodi ſententiam tueri conatus ſit,qui tametſi cunctas res in ſuam illam materiam unam, & inordinatam congeſſerit, ut ex ea membra omnia mundi,& omnes particulas effingere poſſet,parum tamen caute conſuluiſſe uidetur ge/nerationi rerum,neque enim res materia minus differunt, quàm for/ma, cum aliam homo, aliam æs, aliam uitis deſideret, quòd ſi una tantum gignendis rebus adhibita eſt materia, unde quæſo tanta uarie/tas, & innumerabiliũ penè rerum diſſimilitu do?Cur non potius cun/ctarum una, & eadem eſt facies, & natura? unam enim Anaxagoras introducit uim & cauſam efficiendi, mentem dico,unam item naturã, quæ ſeſe illi præbeat, & ab ea patiatur, unum igitur neceſſario id erit, quod efficitur, illud inquam, ad quod efficiendum materia accõmo/data erat, ubi enim res efficiens una eſt, itemq́; patiens, unam etiam rem effingere conſuerunt, ut alibi perſpicua ratione demonſtratũ eſt, quod etiam facile exemplo declarari poteſt, ex uitis enim materia,quæ una eſt, non ficus, aut olea, ſed una uitis propagatur.Hæc de materia dicta ſint nobis. Nunc ad alterum principium ſubſtantiæ corporeæ explicandum aggrediamur.Tres igitur ſunt cauſæ,triaq́; principia ea/rum rerum, quæ mortali generantur conditione, eorum duo quide; ſunt contraria, forma ſcilicet, & priuatio, tertium eſt materies ipſa,di/ctum eſt enim, omni mutationi id cõmune eſſe, ut duobus contrariis conficiatur, & tertia aliqua natura, quæ ſeſe illis ſubiiciat, atq; effingẽ/dam tradat.Cum itaq; ſubſtantia mutabilis ſit, & oriatur, & intereat, nimirum tria hæc principia requirit. Illud autem ſcire oportet, neq; formam, neque materiam gigni, materiam tamen primam, & for/mas ſimplices dico, aliarum enim longe diſſimilis eſt ratio. Verum quod propoſuimus, clarius eſt oſtendendum.Siquid in lucem eden/dum eſt, tria ſemper intereſſe debent, cauſa, quæ uim efficiendi ha/beat, materia, quæ patiendi, forma, quæ finis ſit effectionis, quòd ſi

formam etiam ipſam gigni oporteat, nimirum tria iſthæc genera
iterum adhibenda ſint, forma igitur comparanda eſt ad effingendam
formam, at illa nuſquam erit, niſi & ipſam ſuperior aliqua eiuſdem
generis natura procrearit. Itaque nullum, quantum uideo, gene/
randi modum faciemus, ſed innumerabilis quædam ſeries formarum,
quæ gignant, & gignantur, connectenda erit. Quòd ſi natura in/
finitatem iſtam cauſarum non amat, ſententiam illam noſtram tenea/
mus, formæ, item'q; materiæ nullam generationem eſſe. Illud item
ſcire oportet, omnes eas ſubſtantias, quæ natura conſtent, parenti/
bus ſuis ad imitationem formæ ſimiles gigni, illorum'que nomi/
ne, ac definitione contineri, quod rerum genus Ariſtoteles uocat
συνώνυμα, noſtri philoſophi uniuoca uerterunt, nos melius, uerbum
è uerbo, res cognomines appellari exiſtimamus. Hominem itaque
generat homo, equus equum, & animantia quæq; generatim ex ſui
ſimilibus procreantur. Ars item, quæ naturam diligenter imitari ſo/
let, ſimile amat inſtitutum, qualem enim ſpeciem domus animo cer/
nit architectus, talem is domum è lignis, ac lapidibus molitur. Na/
turæ uero, & artis ea eſt diſtinctio, quòd illa res eas mouet, atq; uer/
ſat, in quibus intus incluſa eſt, hæc uim ſuam rebus externis effingen/
dis adhibet. Fortuna uero, & caſus, ut declaratum eſt in diſputatio/
nibus phyſicis, non ſunt ueræ cauſæ rerum gignendarum, ſed natu/
ræ potius, & artis errores, ac peccata quædam, ut minime mirandum
accidere debeat, ſi res caſu, aut fortuito ortæ non exprimant formam
eorum, à quibus procreantur. Quinetiam ueluti ſiquid erroris in/
cidit in artificiis, id neque artificioſum, neque artis effectum ap/
pellare conſueuimus, ita ſiquid monſtri è ſemine uitiato in lucem
edatur, eius ortus naturæ neutiquam aſcribendus erit. Sed quæ/
ſtio perobſcura nobis ſeſe offert de iis animalium formis, quæ ex
limo, aut re putri ſæpenumero exprimuntur, ad caſum enim ea
referre, minime conuenit, cum in rerum natura certum ordinem
habeant, ac certis anni temporibus oriantur, in caſu uero omnia
ſint incerta, atque inordinata, quo fit, ut ſine ulla dubitatione na/
tura conſtet horum animalium generatio. Atqui nullas naturas
cernimus, è quibus prognata ſimilitudinem ducant eam, quam re/
quiri dicebamus in omnium ſubſtãtiarum ortu, qui natura cõſtitiſſet.

An ſolis

An ſolis, & aliorũm ſyderum calor eius generis animantium molitor eſt,ac procreator?is'q; cœleſtis calor uim quandam admirabilem ſecuʒ gerit, quæ ſimilitudinem contineat rerum omnium, quas producit? an putredo ſemini genitali comparanda eſt, atque ipſa quoque uim illam creatricem habet, quam Ariſtoteles ſolet arti comparare? ut'que ab arte,ſic ab ea ui ſimilia excuduntur?illam'q; in ſemen ſol & homo, in rem putrem ſolus inſerit ſol? id ſi ita eſt, ut certe uidetur eſſe,nulla neceſſitas cogit, ſpecies illas Platonis introducere ad generandas eas animantes,quas e' limo, aut re putri natura moliri,atque effingere con/ſueuit,id'que uere concludi poteſt, quicquid naturalem ortum habet, aut à natura plane' cognomine procreari, aut certe ab eo, quod uim naturæ talis obtineat, & proportione ſit idem atque illa. Verum hæc hactenus. Oſtendimus formam non oriri,diximus ſubſtãtiam quanq; genitorum ſuorum formam imitari, nunc quod ſupereſt, diligentius inquiramus,utrum formæ rerum mortalium,materia nitantur,eius'q; coniunctionem neceſſario requirant, an potius, ut quidam maxima authoritate philoſophi putauerunt,eius ſocietate non ita egeant, ſed ui propria ſe egregie ſuſtentare poſſint. Triplex igitur eſt ſubſtãtia/rum ordo,primus'que materiam continet, cuius natura ita eſt diffici/lis ad intelligendum,ut uel prudentes,atque acutos fallere queat. Si/quidem ad ſenſum,& ſpeciem non ipſius rei pars, ſed tota res exiſtit, cum enim lapides,& ligna nullo ordine congeſta iacent, ſe'que contin gunt, materiam ædificii futuri, eam eſſe intelligimus, cum uero faber ea coagmentauit, atq; in ſpeciem domus compoſuit, ædificium nihil aliud eſſe niſi illam ipſam materiam exiſtimamus,quod quidem exem/plum phyſici antiquiores ab arte ad naturam ipſam transferentes,ad ea corpora, quæ aſpectu, uel tactu ſentirentur, materiam primam re/tulerunt, ut' que in rebus artificioſis, ita in iis,quæ natura conſtarent, non formam, ſed materiam, cuiuſque rei ſubſtantiam eſſe iudicarunt. Alterum ordinẽ ſibi uendicat forma,quæ generationis eſt finis,quæ'q; ob eximiam dignitatem natura ſolet appellari, tametſi materia quoq; eodem uocabulo rite nuncupetur. Tertius ordo ex utroq; hoc genere conflatur, cuiuſmodi ſunt omnes illæ ſubſtantiæ, quæ tanguntur, & oriuntur, & cadunt. Compertum eſt igitur, & plane' exploratum, nonnullas formas eſſe,quæ materia carere non poſſint, qualem dici/

mus eſſe formam domus,quæ ſublatis lignis,& lapidibus nuſquã ma-
net,niſi ſiquis artem ipſam ædificandæ domus formã uocet. At hæc, et
cæteræ eiuſdem generis formæ in animo tantum,atque intelligentia in-
hærent,quocirca neque ortum habent, neque occaſum, ſed quadam
alia ratione dicuntur eſſe, aut fuiſſe, animi enim cogitatio facit, ut
ſint, atque non ſint. Siquæ igitur formæ ſunt, quæ adminiculo ma-
teriæ non egeant ad ſe ſuſtentandas,eæ nimirum naturales ſunt,quam-
obrem non male Plato, qui rebus artificioſis ſpecies nullas aſſigna-
uit,ſed iis tantummodo,quæ natura conſtarent,non male, inquam,
ille,ſi modo ſunt ullæ ſpecies huius etiam generis, perſpicuum enim
eſt, quaſdam formas naturales eſſe,quæ concretione materiæ ſine per-
nicie ſpoliari non queant, qualis eſt forma capitis,& ignis,cæterarũ'q;
rerum, quæ ſingulis ſubſtantiis conficiendis eam materiam ſuppedi-
tant, quæ ultima, ſiue proxima nuncupari ſolet. Quinetiam,ſi uerum
uolumus fateri, uix ulla forma eſt, quæ ſine materiæ adminiculo con-
ſiſtat, quod quidem ut planum fiat, illud in primis attendendum eſt,
quæ cauſæ ſint efficientes rerum, eas cauſas neceſſario iis rebus ætate
antecedere, quas efficiant, ab illarum enim fonte motus ille ſalutaris
profluit, ac uitalis, qui naturam ad pariendum ciet. contra cauſæ illæ,
quas formas appellamus, ſemper æquales,& coæuæ iis corporibus
eſſe conſuerunt, cum quibus aptæ, connexæ'q; degunt, ut nunquam
ipſis maiores natu exiſtant, aut illa uel momẽto temporis antecedant,
tunc enim primum bona exiſtit ualetudo, cum primum bene cœperi-
mus ualere, item'que figura globi tunc exoritur,cum artifex globum
ipſum ad uolubilitatem rotundauit. An uero ullæ formæ diſſolutis
corporibus ſuperſint, perobſcura quæſtio eſt, de'que ea re ſumma
ſemper philoſophorum diſſenſione certatum,& in libris rerum natu-
ralium ab Ariſtotele diligentiſſime diſputatum eſt, qui quidem hoc
in loco prædicat,& clariſſima uoce pronuntiat, nihil impedire, quo-
minus aliqua forma poſt mortem remaneat, ſi modo anima forma
ſit,ut profectò eſt, neque tamen illam omnem immortalem eſſe dicit,
ſunt enim partes eius nonnullæ concretæ, ac generatæ, quæ quidem
ex ipſa materia pullulant, atq; radices in ea tam alte infixas habent,
ut nullo modo aut auelli, aut ſine miniſterio corporum quicquam
muneris fungi queant, eiuſmodi ſunt ſentiendi facultates, & partes

animæ libidinum, atque irarum æſtu fluctuantes, & ſiquid aliud no-
bis, ac brutis animantibus æqualiter à natura communicatum eſt.
Has igitur cum corporibus interire, minime dubitandum eſt, at uis
illa animæ præſtantiſſima, ac diuina, quæ ſapit, atque intelligit, quæ'qꝫ
principia & cauſas rerum cernit, earum'qꝫ progreſſus, & cum præſen-
tibus præterita, futura'que coniungit, ea nimirum uis ſine ulla dubita-
tione foris uenit, neque ex ſordibus materiæ, ſed cœlo hauſta, atque
libata eſt, neque in corpore ita hæret, atqꝫ infixa iacet, ut ſine eius ope
conſiſtere non ualeat, & ſua ui, diuina illa munera pulcherrime obire.
Quocirca mentem ipſam ſemper integram, atque incolumem ſtare,
neque ulla mortis fata ſubire, conſtantiſſime credendum eſt, neqꝫ te-
mere audiendi ſunt nonnulli homines, qui grauiſſimas cum immor-
talitate animorum inimicitias gerunt, eius'qꝫ opinionem cum natura
hominis natam, atque altam, in'que illa præſtantiſſimo Dei munere
infixam, atque inſitam euellere, ac radicitus extirpare conantur, per-
inde quaſi ægerrime ferant, uitam'que parum uitalem putent, niſi ſibi,
ac cæteris hominibus cum maximo eorum incommodo, ac dolore
perſuaſerint, naturam noſtram eſſe totam mortalem, ac pecudū more
deleri, ac funditus interire. Sed iam ad eum ſermonem, ex quo egreſſi
ſumus, reuertamur. Oſtendimus formas rerum naturalium uinculis
corporum exolui non poſſe, quam ob cauſam non eſt uerendum
profiteri, ſpecies illas, quas Plato mirabiliter amplexabatur, eſſe res
inanes, atque commenticias, præſertim quæ nihil agere, neque ullas
utilitates in rerum naturalium ſocietatem conferre poſſe uideantur.
Nam quod natura in illas intuens, formas rerum corporearuꝫ ſoleat
effingere, id uero abſurdum, ac fabuloſum uidetur, ſinguli enim ho-
mines ſingulos homines generant, item'que ſcientia medicinæ bonam
ualetudinem parit, atqꝫ eius plane ſimilitudinem gerit, ut nihil cauſæ
uideatur eſſe, quamobrem accerſamus formas illas cōmunes, quarum
exemplar in formis ſingulis effingendis natura ſequatur, ſimilitudo
enim ea, quam requirit generatio, in ſingulis rebus ipſis, ut ſæpe iam
dictum eſt, ſatis inuenitur. Sed alienum fore non uidetur, ſi breuiter
expoſuerimus, quid de hoc uniuerſo genere ſenſerint philoſophi ab
Ariſtotele profecti, atque eius inſtitutionibus eruditi, quæ quidem
omnia, ut facilius intelligantur, faciendum uidetur, ut ab opinioni-

bus aliarum diſciplinarum ſumamus exordium. Qui igitur Anaxa-
goræ rationem, ſectam'que ſequebantur, ii formas latitare exiſtima-
bant, & cum de rerum ortu diſputarent, aiebant eas omnes in ſingu-
lis occultatas eſſe, itaque generationem tum demum exiſtere, cum ex
illa fortuita, & temeraria coaceruatione res ad ordinem traducerentur,
id'que munus proprium eſſe eius cauſæ, quæ in ſe contineret efficien-
tiam naturalem, & confuſa, ac perturbata poſſet digerere, ex eis'que
deſcriptionem elegantem deſignare, atque conficere. Exorti ſunt non
ita longo poſt tempore Academici, qui ſententiam Anaxagoræ op-
pugnarent, formas'que rerum corporearum negarent ſemper extitiſſe,
illas'que dicerent ab ea cauſa, quam modo dicebamus, effingi, ac creari
conſueſſe, atque in materiam inſeri, cauſam'q; illam affirmarent uni-
uſmodi, & ſimplicem eſſe, & ab omni materiæ concretione ſecretam,
ac liberam. Non defuere tamen nonnulli, qui eam duplicem conſti-
tuerent, ut una eius naturæ eſſet, quam expoſuimus, ea'que forman-
dis animantibus præeſſet, quæ rem corpoream ſui ſimilem non ha-
berent, unde gignerentur, altera uero concreta foret, atque tractabi-
lis, cuiuſmodi eſt ignis ignem procreans, atq; hominem homo. Itaq;
cum hæ diſciplinæ tanto interuallo inter ſe diſiūctæ eſſent, Peripatetici
ſeſe illis interiecerunt, ac mediam quandam rationem, ac ſententiam
tenuerunt, quæ minus certe dubitationis haberet, & ad ſimilitudinem
ueri propius accederet. Diſputant enim illi, neque formas eas, quæ
iam abſolutæ, ac perfectæ ſint, e' latebris materiæ depromi, neque rur-
ſus illas, quæ penitus non exiſtant, à re efficiente creari, & cum ma-
teria conglutinari, ſed quod ex utraque hac natura conſtat, hoc certe
effici, ac generari pronuntiant, id'que negocium à ui mouente admi-
niſtrari, quæ materiam ciendo, miſcendo'q;, ac ultro, citro'q; uerſando
ſic afficiat, ut forma, quæ facultate iam inerat, ex ea extundatur, & tā-
dem erumpat in actum. Non igitur apud Peripateticos cōficiens cau-
ſa ex nihilo formas fabricatur, ut apud Platonicos facit, aut eas foris
aſſumptas informi materiæ adiungit, ſed facultates earum in ſinu il-
lius incluſas, ut iam dictum eſt, efficacitate ſua traducit ad actum, &
perfectionem, atque ad hunc modum res naturales conſlantur, quæ ex
materia, forma'que conſiſtant, id'que non ſolum de ſubſtantia, ſed
de cæteris quoq; rerum generibus ſentiendum probant, ex quo effi-
citur,

citur, ut cum dicimus, rem quanquē à re ſimili generari, nequaquam intelligendum ſit, formas efficientes uſquequaque ſimiles effectis eſſe oportere, ſatis enim, ſuper'que eſt, ſi uim illæ, ac efficientiam teneant, quæ rerum formandarum ſimilitudinem in ſeſe cohibeat, quam ob cauſam ignem non modo ab igne, ſed etiam à motu uidemus ex/citari. Itaque cum res aliqua animatur, minime ſuſpicandum eſt, animam extrinſecus acceptam, aut effictam ad ipſam materiam duci, & cum ea copulari, ſed quæ anima iam facultate in ipſa intus in/eſſet, eam animam per efficientiam cauſæ in actum erumpere, atque ita ex rudi, & inchoata in abſolutionem, perfectionem'que politiſſi/mam adduci. Quæ cum ita ſe habeant, ita'que natura comparatum ſit, ut ſiqua res aliam rem in actum proferre debeat, cum ea re non/nullam ſimilitudinem, ac conuenientiam habere cogatur, neceſſe eſt, uim illam ſeminis præpotentē, ac generatricem, quæ formas animan/tes, ac ſpirabiles effingit, ipſam quoque animantem eſſe facultate, ſi/militer atq; domus illa poteſtate eſt, quam animo geſtat architectus, quam ob cauſam Ariſtoteles eam uim arti comparare ſolet, quæ uis profectò res quædam excellentiſſima, ac diuina iudicanda eſt, quippe quæ uitam rebus, & iucundiſſimam ſpiritus uſuram munifice largia/tur, eadem'que rationis, ac intelligentiæ particeps eſſe quodammodo uideri poteſt, cum ingrediatur artificioſe, & certam ſibi metam pro/ponat, ad quam uitalem illum ſuum curſum dirigat, quem perſequi/tur uſque eò, dum optatiſſimum animationis præmium capeſſit. Vtitur autem facultas hæc diuina miniſterio caloris ad ſpirantia ſi/mulachra effingenda, is'q; calor, ut memorat Ariſtoteles in libris de generatione animalium, non ignis, non talis facultas aliqua eſt, ſed ſpiritus, qui in ſemine, ſpumoſo'que corpore continetur, & natura, quæ in eo ſpiritu eſt, proportione reſpondens elemento ſtellarum, quamobrem ignis nullum animal generat, neque conſtitui quicquā denſis, uel humidis, uel ſiccis uidetur, at uero ſolis calor, & anima/lium non modo qui ſemine continetur, uerum etiam ſiquid excre/menti ſit, quanquam diuerſum à natura, tamen id quoq; principiū habet uitale. Hunc igitur ſalutarem calorem, ac fœcundū ciet homo, & rerum omnium ſol generator ac parens, quocirca hominem dicit idem Ariſtoteles ab homine, & ſole procreari. Quinetiam ille manans

à cunctis ſyderibus terras, & maria omnia irrorat, ſe'que per ingentia illa corpora infundens, ac penitus inſinuans ex iis gignit, ac fundit fœtus uniuerſos, quicunque nullo ſemine progignuntur. Multiplices uero ſtellarum curſus, earum'q; congreſſus, digreſſus'que, & propinqua, aut longinqua interualla, diſpares'q; item earum inter ſeſe obtutus teporem iſtum, ſatorem rerum, atque altorem uarie temperāt, ac moderantur, atque ad multiformes animantes figurandas aptum, atque habilem reddunt. Neque uero ſyderum motiones ipſæ, ac diſſimiles conuerſiones non ſuos duces, ac moderatores habent, qui & ipſi ſubiiciuntur libentes imperio patris ſempiterni, quem quidem ſupremam, ac principalem artem rationis, & intelligentiæ compotem rite nominare poſſumus, quæ reliquaruʒ artium naturæ magiſtra eſt, atq; iis prudētiſſime omnia facienda præſcribit, & ſplendidiſſima cœli templa, & quatuor naturas, quæ deinceps conſequūtur, & omnia, quæ ex earum diſpari tēperatione oriuntur, incredibili charitate, ac cōſilio regit, ac gubernat, & infinita ſapientia moderatur, ut'q; illa bruta, & omni ſpecie carens materiæ infimæ moles facultate ſua res omnes mortales complectitur, ſe'que illarum formis accipiendis facilem præbet, ſic in illa pulcherrima, & excellentiſſima forma ſupremæ, & ſapientiſſimæ artis cunctæ formæ mortales, immortales'q; ui, ac efficientia rerum omnium præpotenti continentur, atque ab eius incredibili bonitate permanant, & conſeruantur omnia, quæcunq; hoc latiſſimo cœli amplexu cohibentur, ut minime mirandum uideri debeat, ſi natura, quæ non ſapit, ad gignendum tamen progrediatur ratione, & uia, tanto'que ordine, tam'que admirabili artificio hæc pulcherrima opera conficiat, quæ uidemus, quippe quam mentes illæ ſingulares, ac beatæ regant, moueant, gubernent. Hæc igitur Peripatetici de generatione rerum doctiſſime diſputare conſuerunt. Sed nos ad reliqua exponenda pergamus. Itaque cauſæ, et principia ſubſtantiæ, ac reliquorum generum ſint eadem nec'ne, exquirendum uidetur. Nimirum ſi propria, & ſingula quæq; generum principia quærimus, non eadem ſunt, ſin autem loquimur uniuerſe, atque eam rationem ſequimur, quæ ἀναλογία græce, latine comparatio, proportio'ue nuncupatur, omnium eadem quodāmodo uideri poſſunt. Neque tamen ea res ita perſpicua, aut explorata eſt, quin animus diligentius expen-

dens

dens maximopere addubitare cogatur. Etenim admirandum acci/
dit, ſi ſubſtantia, quæque illi ſunt inhærentia, ab eiſdem initiis effi/
ciantur, atque eadem elementa, & tanquam ſemina habeant, unde
generentur, atque naſcantur. Vt enim reliqua genera miſſa faciamus,
quam neceſſitudinem, aut cognationem habere poſſit ſubſtãtia cum
iis, quæ Ariſtoteles τὰ πρός τι, noſtri autem philoſophi uulgo relati/
ua appellant, at Cicero elegantius, ſub eandem rationem cadentia
uſurpare, ac nominare conſueuit? quid igitur ſubſtantiæ cum iis re/
bus? Nempe illa per ſe ipſa, & ſua ſponte conſiſtit, hæc uſq; eo im/
becilla, atq; exili natura ſunt, ut cogitatione potius depingi, & ab ani/
mo informari uideantur, quàm in rerum natura locum aliquem ha/
bere. Quòd niſi beneficio reliquorum accidentium ſubſtantiam attin/
gant, atq; ad illam eo modo annitãtur, in nihilum profectò recidant.
Age uero ſi ab eiſdem initiis cunctæ res ortum habent, cuiuſmodi oro
illa exiſtunt? an in ordine decem ſummorum generum collocantur?
an potius excedunt extra, & illa antegrediuntur? ſcilicet elementa ſolent
iis ſemper anteire, quæ conſtituunt. At nihil decem illis generibus eſt
prius, atque adeo quicquid rerum uſquequaq; eſt, eorum uniuerſi/
tate continetur. At neque ſubſtantia elementum eſt eorum, quæ cum
aliquo conferuntur, rerumue cæterarum, quæ in illa adhæreſcunt,
multoque minus illæ ſubſtantiam generare queant, primum enim
initia, quæque ab iis permanant, in eodem genere ſemper ineſſe opor/
tet, deinde ſubſtantia in naturas accidẽtium ſoleret interire, quicquid
enim diſſoluitur, in ſua elementa diſſipatur, non igitur rerũ omnium
eadem principia ſunt ponenda. Iam uero nihil ſuimet origo, & prin/
cipium eſt, ſed alia ſemper ſunt elementa, atque ea, quæ ex iis tempe/
rantur, uidemus enim inter Socratem multum intereſſe, & illa quatuor
corpora, unde ipſe concretus, factusq; eſt, ſint igitur oportet natura
diuerſa decem ſumma genera, eorumque principium, at illa cunctas
naturas amplectuntur, non eſt igitur decem generum unum, idemq;
elementum. Ex hoc etiam apparet, Platonicos in maximo errore uer/
ſari, qui exiſtiment unum, atque ens rerum omnium eſſe elementa, ſi
enim uera loquantur, coguntur iſthæc duo in iis omnibus ineſſe, quæ
conſtruuntur ex ipſis, ut igitur a, et b, plurimum differunt ab ea ſyl/
laba, in qua inſunt, quamque conſtituunt, ita longe diſcrepabunt

unum, & ens ab iis omnibus, quæ ex eorum copulatione conflantur, quocirca neque ſubſtantia, neque qualitas, neque quicquam aliud eorum, quæ decem generibus ſubiiciuntur, ens erit, atque unum. Qui uero fieri poteſt, ut hæ duæ res, quæ ſunt communes animi notiones uniuerſitatem rerum continentes, fiant elementa earum rerum, quæ ſub aſpectum, & tactum cadunt? Nullo igitur modo concedendum uidetur, aut ens, atque unum, aut alia quæpiam communia rerum eſſe principia, ex quibus omnia fluant, atque conſtruantur. An, ut initio huius diſputationis dicebamus, tum eadem, tum alia, & diuerſa ſunt? uidentur certe comparatione, ac proportione eadem eſſe, ſpecie uero plurimum diſcrepare, id'que ita eſſe, primum in iis cauſis oſtendemus, ex quibus natura cuiuſque rei conſtat. Compertum eſt igitur, res omnes mortales, ac caducas ex forma, & priuatione, ac materia confici, ueluti corporum, quæ ſenſibus percipiuntur, forma fortaſſe uis caloris eſt, priuatio, frigoris natura, materia uero ea res, quæ primum, ac per ſe ad hæc accipiẽda poteſtatem habet. Diximus autem dubitanter, uim caloris, & frigoris, formam, & priuationem eſſe rerum corporearum, propterea quòd re uera eiuſmodi non ſunt, tametſi non mediocres philoſophi id affirmarint, nos autem illuſtrãdæ quæſtionis cauſa iſthæc exempla uſurpamus. Itaque ſi uis caloris ignem, atq; aerem informet, uis autem frigoris, quam priuationem appellauimus, aquam, & terram conſtituat, nimirum utraq; hæc natura, item'q; materia ſubſtantia exiſtat, necnon etiam quatuor prima corpora, quæ ex iis conficiuntur, item'q; ſi qua ſunt alia, quæ ex ui caloris, & frigoris commiſta, & temperata conſiſtant, cuiuſmodi carnem, atque oſſa uidemus exiſtere. Hæc uero differunt à corporibus ſimplicibus, quòd illa & materias, & formas uniuſmodi, & ſimplices, hæc eaſdem permiſtas, atq; concretas habent, ex quo exiſtit, ſubſtantiarum corporearum eadem quidem eſſe principia proportione, ea'que omnia inter ſe comparari, ſpecie tamen eſſe diſparia, longe'q; diſiuncta. Ex iiſdem igitur principiis, atque elementis quodammodo cunctæ ſubſtantiæ generantur, reliqua uero genera ſumma, quæ deinceps conſequuntur, atque illarum adminiculo conſiſtunt, aliis prædita ſunt initiis, maxime'q; diuerſis, quæ tamen proportione redduntur eadem, quæ ſubſtantiarum, ut enim in primo rerum genere, ſic in

cæteris

cæteris omnibus tripartito principia diſtribuuntur, in formam, pri/uationem, atque materiam, ſed harum rerum in uno quoque genere longe diſſimilis eſt ratio, & natura, in coloribus enim, qui ad qualita/tem referuntur, albus eſt forma, ater priuatio, materia ſummum cor/poris, quod ad omnes colorum uarietates accipiendas facultatem ha/bet. Item in diſtinctione temporis lux formæ locum tenet, tenebræ pri/uationis, aer materiæ, ex quibus certe initiis dierum, noctium'q; uiciſ/ſitudo iucunda, & ſalutaris ortum habet. Enimuero cauſæ, quas ad/huc commemorauimus, ſunt inſitæ in rebus, atque intus incluſæ, ſed aliæ reperiuntur, quæ non hærent, aut inſunt, qualis eſt ea, quæ uim efficiendi habet, perſpicuum eſt igitur, principium ab elemento pluri/mum intereſſe, nomen enim alterius in omnia genera cauſarum patet, alterius in iis ſolum ponitur, quæ partes rei ſunt. Proinde fundamenta domus tum principium dicimus, tum elemẽtum, architectũ uero non elementum domus, ſed principium rite nominamus. Sunt igitur ele/menta rerum tria comparatione, quæ iam ſæpe dicta ſunt nobis, prin/cipia uero in quatuor genera ſecantur, materiam, formam, priuationẽ, uim mouentem, neq; uero eadem ſunt omnium rerum, ſed ſua propria cuiuſq;, ut in animalibus, exempli cauſa, forma eſt bona ualetudo, mor/bus priuatio, materia corpus, ſcientia medicinæ res efficiens. In ædifi/ciis eundem ordinem habent certa domus deſcriptio, ei contraria con/fuſio, lateres, ædificandi ratio. Et nomen quidẽ principii iſthæc omnia comprehendit. Iam uero ſingulæ res à ſimilibus efficiuntur, ut ſupra diſputatum eſt, in naturalibus enim hominem generat homo, in ar/tificioſis item forma, quæ animo, ac mente opificis comprehenſa eſt, formam ſui ſimilem effingit, ex quo ſequitur, formaẽ eſſe effigiẽ quan/dam, & ſimulachrum efficientis cauſæ, & principia tum in quatuor ge/nera dilatari poſſe, tum in tria coarctari, id'q; ex eo, quòd forma, & uis efficiendi numero diſſideant, ſpecie coniungantur, conſtat enim medi/cinæ ſcientiam quodãmodo ualetudineẽ eſſe, item'q; ædificandi rationẽ ædium formam, & in iis, quæ natura gignũtur, ſemen hominis quodã/modo eſt homo. Quid uero ſi falſum ſit, effecta cum efficientibus ſimi/litudinem habere, eorum'q; imaginem, ac ſpeciem gerere? quæ enim ſi/militudo ſerræ apparet in ſectione, quam efficit illa? an ſerra inſtrumẽ/tum eſt? cauſa uero efficiens eſt ipſum exemplar ſectionis, qđ in animo,

atque in mente artificis impreſſum hæret? Itaque ut ueritas eius ſen/
tentiæ conſiſtat, quæ profitetur, è ſimilibus omnia gigni, atque fingi, excludenda ſunt ab ea inſtrumenta omnia cauſarum, item fortuna,& caſus, neque omnes quidem cauſæ efficientes retinendæ,ſed propiores tantum,& quibus aliqua cum rebus effectis uicinitas eſt,longinquitas enim diſſimilitudinem ſemper affert.Nos autem de genere cauſarum mouentium adhuc locuti ſumus, quæ effectis propinquæ,& finitimæ ſunt, ſed reliqua eſt nobis illa cauſa excellentiſſima,& ſempiterna,quæ à cuncta natura corporea longiſſime abeſt,quæ'que omniū cauſarum principatum obtinet,atque uniuerſitatem rerum ui ſua ſalutari,ac præ/
potenti mouet, ac gubernat,de qua nobis hæc omnis diſputatio ſuſce/
pta eſt. Videmur quidem ſatis oſtendiſſe,principia decem ſummorum generum eadem eſſe proportione, nunc alia uia ingrediendum eſt, ut doceamus, à primo rerum genere quaſi à fonte omnia manare,& qui/
bus ex initiis ſubſtantiæ naſcantur, ex eiſdem cætera,quæ ex illa apta ſunt,quodámodo progigni. Etenim cum rerum aliæ ſint ſeparabiles, & quæ ſuis ſeſe uiribus ſuſtineant,aliæ neque ſeparari,neq; ui ſua nullo adiuuante niti queant, perſpicuum eſt, priore genere ſubſtantias con/
tineri, poſteriore uniuerſam naturam accidentium, affectiones enim, motus'que, et cætera eius generis ſubſtantiarum adminiculum requi/
runt, & niſi ad earum naturas annitantur, in nihilum continuo in/
tereant. Vt igitur ex ſuis initiis ſubſtantiæ, ita ex ipſis ſubſtantiis ac/
cidentia ſunt apta,quibus poſitis cōficitur,accidentia quòd ſint,quòd eſſe dicantur, quòd in rerum natura incolumia, ac ſalua conſeruen/
tur, id omne à ſubſtantiæ principiis habere. Quid uero ſi non omnes ſubſtantiæ ab accidentibus ſeparabiles ſint? qui enim accidere poteſt, ut quæ concretæ, atque tractabiles ſunt, eæ incolumitatem, ac ſalu/
tem retineant, niſi accidentium natura præſtò ſit, quæ materiam in officio contineat, illam'que aptam, atque habilem conſeruet ad formas earum ſuſtinendas, ac tuendas? num igitur ſolitariæ, ac ſe/
cretæ ſunt illæ tantum, quæ non oculis, ſed intelligentia, atque ani/
mo cernuntur? Sed ad propoſitum reuertamur. Oſtendimus, ſubſtan/
tiam eſſe principium reliquorum generum,nunc roget aliquis,à qui/
bus ipſa initiis fluat. Num igitur ab anima,& corpore? an potius à cor/
pore, mente, appetitione? Nimirum cum ſubſtantia bipartita ſit, &

unum

unum genus animantes, alterūm naturas inanimatas, atq; mutas com/ prehendat, ratio poſtulare uidetur, ut eius principia ponamus primū animata, ne res animales ab inanimis efficiantur, deinde immortalia, ac ſempiterna, qualis eſt globorum cœleſtium natura, quam Ariſto/ teles animatam putat. Quæ ſi uera ſunt, corpora illa ſancta cohibent ipſa quidem in ſeſe mentem, atque intelligentiam, eam'q; uim, quam Ariſtoteles ὄρεξιν, nos appetitionem appellamus, cæteras uero partes animæ neque habent, neq; deſiderant, quippe quæ ad ſalutem, & con/ ſeruationem corporum fragilium, & caducorum à natura ſint conſti/ tutæ. Ea re factum eſt, ut cum diceremus, initia ſubſtantiæ eſſe animā, atque corpus, continuo quaſi noſmetipſos corrigentes adderemus, ea potius eſſe mentem, appetitionem, corpus, nequem uidelicet ea uerba in illum errorem inducerent, ut audiens, animam eſſe principiū, exiſti/ maret, omnes animæ partes in globis cœleſtibus collocatas eſſe. Verū quod ſupra diſputabamus, à principiis, quæ eſſent eadem proportio/ ne, decem ſumma genera proficiſci, id aliam ingreſſi uiam, atq; aliis uſi argumentis confirmare poſſumus, eiuſmodi enim principia ſunt actus, & facultas, quæ omnia quidem comprehendunt, ſed ita, ut di/ uerſa ſint, & alia cuiuſque generis, atque alio modo, neque enim aut una eſt ratio cuiuſque actus, & facultatis, ut paulopoſt uidebimus, aut idem actus exempli cauſa, eadem'que facultas eſt principium ſub/ ſtantiæ, & qualitatis. Hæc autem duo eſſe initia rerum omnium, id euidenti argumento eſſe poteſt, quod unaquæq; res modo actu, modo facultate eſt, ut uinum, caro, homo. Verum nequis hac oratione in/ ductus exiſtimet, principia rerum eſſe plura quatuor, ſi iis, quæ ſupra enumerauimus, acceſſerint actus, & facultas, attendendū eſt, hæc duo ad materiam, formam, priuationem, & uim mouentem commode, atq; appoſite referri, ac reuocari poſſe, forma enim ſi ſeparabilis à materia ſit, actus planè eſt, item'que id, quod ex utraque natura conſiſtit. Quin etiā priuatio eſt quodāmodo rudis actus, & inchoatus, ut tene/ bræ, & qui ægra ualetudine ſunt. Materies aūt facultas eſt, quippe quæ habilitatem habeat ad formam accipiendam, ſimiliter atq; ad priua/ tionem. Apparet igitur, quæ principia ſex uidebantur, ea plura qua/ tuor non eſſe. Proinde quæ neque materia, neque forma inter ſe con/ ſimili ſunt, ea nimirum facultate pariter, atque actu differre conſue/

tunt, qúod exempli appoſitione perſpicuum, ac planum fiet, conſtat enim, materiam hominis eſſe ignem, & reliqua elementa, formam, animam ipſam, cauſam uero, quæ efficienter antecedit, bipartitam eſſe, ut altera propinqua, & finitima ſit, qualis eſt pater, altera ſit longinqua, & procul remota, cuiuſmodi eſt ſol, & ſignifer orbis, hæc igitur duo, ut nihil in ſeſe cohibent affine, aut ſimile materiæ, ac formæ, & priuationis, ex quibus homo conſtat, ita facultatem nacta ſunt, atq; actum longe diſparem, plurimum'q; diſtantem. Illud præterea ſcire oportet, cum aliæ cauſæ communes ſint, aliæ ſingulorum propriæ, uera initia rerum ad ſecundum genus reuocanda eſſe, ut ſinguli actus, ſingulæ'que materiæ ſint cauſæ principales. Primum enim res ſingulæ, ac indiuiduæ tametſi ratione, ac intelligentia poſteriores ſunt naturis communibus, ac uniuerſis, re ipſa tamen antegrediuntur, ut ab illis oriri non queant. Deinde fallitur maxime, ſiquis putat communem aliquam formam extra animum, ac mentis informationem conſiſtere, poſtremo ſic à naturis communibus communia effici par eſt, ut à ſingularibus ſingularia fieri uidemus, Socratem enim generat Sophroniſcus, & Phænareta, & Achilles Pelei ſatu, Thetidis'q; conceptu editus eſt, at cõmunis homo nullus exiſtit, nullam igitur formam communem, hominis effectricem in rerum natura eſſe, perſpicuum eſt. Hominem tamen dicimus ab homine procreari ob eam rem, quòd tu, ac pater tuus homines ſitis, ſimiliter atque ſtatuam à fictore dicimus fieri, propterea quòd Phidias Iouem Olympium, aut Mineruam fingat. Quòd autem accidere dicebamus principiis decem ſummorum generũ, ut inter ſe natura diſſiderent, tametſi intercedẽte proportione, quæ magna rerum conciliatrix eſt, ſocietate coniungerẽtur, id ipſum ſcire oportet in eiſdẽ generibus euenire ſingillatim, ut in quoq; aliæ rerum aliarum ſint cauſæ, atq; elementa, nam, uerbi gratia, in primo diuerſis è principiis efficiuntur homines, atque equi. Sunt etiam cauſæ, quæ ſpecie ſeſe attingant, numero diſtinguantur, numero.n. alia eſt tua materia, atque mea, item forma, ac uis mouens, hæc tamen omnia proportio, ac uniuerſa ratio tam arcte conciliat inter ſeſe, ut non modo ſocietatem coire, ſed etiam eadem penè fieri uideantur. Vt igitur huius diſputationis ſummam breui colligamus, ſiquis roget, eadem rerum principia ſint, nec'ne, reſpondendum erit, illum

eadem

eadem omnium reperturum, ſi rationem cauſarum uniuerſam animo
contempletur, ſin autem ſingula initia rerum perſequi malit, multi/
plices planè, uariaſq́; materias, ac formas, & priuationes eius animo
ſeſe oblaturas eſſe. Dicendum eſt etiam, initia cuncta proportione
inter ſe apta, colligataq́; eſſe, eademq́; exiſtere quodammodo, pro/
pterea quòd exempli cauſa ſubſtantiæ forma ad ipſam ſubſtantiam
habet eandem comparationem, quam habet qualitatis forma cuȝ ſua
qualitate, quod idem de materiâ, & reliquis principiis omnino ſen/
tiendum eſt. Quid uero? quòd ſublato primo genere ſummo nouem
reliqua tolluntur? ut minime cunctandum ſit profiteri, initia ſubſtãtiæ
quaſi fontes aliquos perennes, ac redundantes eſſe, unde omnia orian/
tur, ac fluant, quæcunq; natura rerum capit, & continet. Ex quo fa/
ctum eſt, ut non modo Ariſtoteles uir iudicio, atque ingenio diuino,
ſed etiam ſuperiores philoſophi arbitrarentur, ſi ad primas cauſas ſub/
ſtantiarum indagando peruenirent, ſe primordia omniũ rerum inue/
ſtigauiſſe. Iam uero etiam cauſæ rerum efficientes, quæ propiores ef/
fectis, & cum iis penè continuatæ ſunt, ac cohærentes, omnes inter ſeſe
comparari ſolent, & quaſi eædem proportionis cauſa iudicari. In pri/
mis uero contraria, & aduerſa in natura rerum caducarum nomẽ ſibi
principiorum uendicarunt, formam dico, & priuationẽ, quibus planè
ſubiicienda eſt materia, in cuius gremio illa uiciſſim conquieſcant.
Ea uero neque genere ſunt eadem, neque ex toto diſſimilia, aut di/
uerſa, ſed inter utrunq; extremum interiecta medium quendam locum
obtinent, atq; inter ſe ea, quam ſæpe uſurpauimus, proportione con/
ciliante copulantur. Quæ principia rerum corporearum, & quot nu/
mero eſſent, & quo pacto tum eadem, tum diuerſa forent, ſatis eſt di/
ctum nobis, quamobrem harum rerum diſputatio hunc habeat finẽ,
iam enim maiora nos uocant, iam acies ingenii eſt acrius intendenda,
& dimiſſa omni concretione mortali, & quicquid in cernendi, aut tan/
gendi ſenſum cadit, ad ea, quæ uix animo, & ratione, aliqua ex parte
comprehendi poſſunt, ſumma cum reuerentia, & caſtimonia acceden/
dum eſt, déque Deo, ac cæteris mentibus ſingularibus, ac ſempiter/
nis oratio eſt ſuſcipienda. Quòd ſi poetæ regum mortalium bella ſcri/
pturi Apollinem, & Muſas inuocare conſueuerunt, quæ ſuis orſis ſuc/
ceſſus proſperos dent, quanto magis nobis faciendum eſt, ut de im/

mortali regum rege ſermonem habituri eius ipſius auxilium pie, ac ſuppliciter imploremus? Adſis igitur o Diuum, atq; hominum Pater, & uniuerſæ naturæ ſanctæ procreator. Tu certe homini naturam compotem rationis, ac cogitationis ea re impertiſti, ut tuæ immenſæ poteſtatis, atque ſapientiæ, ac bonitatis ſimulachrum in terris exiſteret, ut'que cum cæteræ animantes uentri, pabulo'que ſeruirent, ille in tui numinis maieſtate ſuſpicienda, & prædicanda omnem ſuam uoluptatem, omnem operam, mentem denique omnem collocaret, te'que pie colendo, & aſſidue contẽplando ſummum bonum conſequeretur. Da igitur pater, ut quando nemo mortalis præſtantiſſimã tuam ſapiẽtiam, ac bonitatẽ neq; dicendo, neq; cogitando aſſequi poteſt, da ſaltẽ, ut nihil de te abſurdũ, nihil tuo cultu alienum, aut impiũ meditemur, aut loquamur, nos'q; ab omnibus uitiis, & maculis integros, caſtos'q; conſerua, ut in humanis corporibus uitam cœleſtẽ imitati, & tandem membrorum uinculis relaxati in concilium mentium beatarum, & in ſedem illam tuam, ac æternam domum peruolemus, ubi perfectam auguſtiſſimi numinis tui ſcientiam conſequamur. Principio ſubſtantia tripartito diſtribuitur tum in corpora mobilia, & caduca, tum in ea, quæ in motu quidem ſunt, uerum continenti, ac ſempiterno. Tertiũ genus eſt earum ſubſtantiarum, quæ ſunt omnis motionis expertes, & ob eam cauſam naturales appellari non poſſunt. De hoc genere deinceps oratio nobis eſt habenda. Neceſſe eſt igitur ſubſtantiam aliquam perpetuam, atque immobilem exiſtere, ut enim ſupra explicatum fuit, ſubſtantiæ reliqua omnia rerum genera antecedunt, ſublatis autem primis, ea, quæ ex ipſis apta conſiſtunt, pariter concidant oportet. Quocirca ſi nullius ſubſtantiæ uita perennis exiſtat, ac ſempiterna, ſed omnes mortali ſint conditione, uniuerſa, atq; omnia profecto' ſunt caduca, & curriculum uiuendi nacta, quod certa tempoꝝ circunſcriptio metiatur. At fieri non poteſt, ut motus habeat ortum, aut occaſum, ſemper enim fuit, neq; item temporis ullum principium eſſe poteſt, aut extremum, nullius enim rei generatio, aut interitus ſine prioris, & poſterioris notione comprehendi poteſt, itaque ſi tempus natiuum ſit, antea non erat, poſtea extitit, contra ſi mortale eſt, poſt non erit, cum prius extitiſſet. Atqui neque prius, neque poſterius ſine tempore conſtare poſſunt, nihil enim aliud eſt tempus, quàm menſura

prioris

prioris,'& poſterioris in motu. Itaque ſi tempus oritur, tempus erat aliquod, cum nullum tempus eſſet, ſi occidit, tempus erit nonnullum, cum iam nullum tempus fuerit, quæ quidem in cogitationem ſi cadere non poſſunt, tempus certe nullo eſt generatum ortu, nullo'que mortis fato perimetur. Iam uero tempus aut motus eſt, ut non minuti quidam philoſophi putauerunt, aut certe menſura ipſius, ut planum fecit Ariſtoteles in ſcientia rerum naturalium, proinde cum res altera diſtrahi non poſſit ab altera, neceſſitas cogit, uel neutrã eſſe perpetuam, uel utranque, motus igitur perennis eſt, ac ſempiternus, non tamen oĩs, ſed is, qui ad locum pertinet, atque ex eo genere ſola globorum in ſe per ſua ueſtigia replicata cõuerſio, quibus de rebus copioſe diſputatum eſt in phyſicis. Hæc Ariſtoteles. Sed authoritas grauiſſima religionis, & literæ ſanctæ mundum eſſe natiuũ, & ab infinita bonitate Dei ex nihilo creatum fuiſſe, clariſſima uoce profitentur, quarum teſtimonio fidem non habere, nefas profecto', atque impium duco, tametſi neque argumentis, neque rationibus ullis earum ſermo cõfirmaretur, quo quidem de genere uniuerſo plane' faciendum uidetur, ut pauca ſemel exponamus, adnimaduerti enim eos homines, qui ſeſe ad ſtudia literarum, & libros legẽdos dediſſent, in tria potiſſimum genera diſtractos eſſe, nonnulli enim cum in libris Ariſtotelis pauca quædam reperirent, quæ à ſanctitate religionis abhorrerent, philoſophiam quaſi certam animorum peſtem ex ſocietate hominum exterminandam, atque illi aquam, & ignem interdicenda putauerunt. Hoc hominum genus acerrime reprehendit uir ſanctiſſimus Gregorius Nazianzenus, eos'que appellat σκαιούς, καὶ ἀπαιδεύτους, ideſt rudes, & imperitos, atque illos dicit omnes ſui ſimiles eſſe cupere, quo in multitudine minus ſua appareat inſcitia. Nonnulli contra, diuinum Ariſtotelis ingenium, & uberrimam cunctarum rerum ſcientiam uſque eo' ſunt admirati, atque amplexati, ut nihil neque uerum, neque probabile iudicarent, quod ab eius inſtitutionibus, & diſciplina diſcrepaſſet, dum'que ſapientiam humanam diuinæ anteponunt, ad eam inſipientiam perducti fuerunt, ut religionem ſuperſtitionem, literas ſanctas fabulas aniles exiſtimarent. Quin etiam reperiuntur homines adeo ſtulti, & arrogantes, ut cum uix primis, ut dicitur, labris guſtarint philoſophiam, ſeſe religionis hoſtes profiteantur, quo uiri ſapientes, & ueri, ac germani

Peripatetici exiſtimentur. Tertium genus intermedium, & quaſi temperatum eſt eorum hominum, qui ad percipiendam Ariſtotelis doctrinam elegantiſſimum, ac ſalutare iudicium adhibentes, pauca illa, quæ religioni aduerſabantur, prudentiſſime repudiarunt, & innumerabilia ferè, quæ ad uſum uitæ neceſſaria, & ad agnitionem animi pulcherrima eſſe uidebant, non minus ſapienter approbarunt, ac retinuerunt, & cum philoſophiæ ſtudium cum literis ſanctis coniunxiſſent, incredibiles utilitates, & maximū decus religioni ſanctæ attulerunt. In hoc genere apud Græcos in primis floruere Baſilius magnus, & duo Gregorii, Nyſſenus alter, alter Nazianzenus, apud Latinos multi quidem, ſed ante omnes ſine ulla controuerſia Thomas Aquinas uir ſanctitate morum, & literarum gloria præſtantiſſimus, qui profectò, ſi diſciplinam Ariſtotelis contempſiſſet, pulcherrima illa moniméta nobis non reliquiſſet, quæ tendentibus ad cognitionem ſapientiæ ſplendidiſſimum lumen præferunt, atq; in ſacraria rerum diuinarum abdita, & penetralia tuto, ac facili itinere perducunt. Horum ueſtigiis ingreſſi ſunt ætate noſtra duo clariſſima lumina Italiæ Ioannes Picus philoſophus excellentiſſimus, atque ingenio, & literarum uarietate cum omni ferè antiquitate comparandus, & Gaſpar Conrarenus, qui hodie maxime floret, homo perfectus, & politiſſimus omnibus maximarum artium diſciplinis, quibus tantum decus religionis, & reliquarum omnium laudum cum ſumma uniuerſæ Italiæ admiratione coniungit, ut cum in eo uiro præſtantiſſima doctrina cum ſanctitate ſingulari contendat, utri palma ſit deferenda, nō facile diiudicari poſſit, quarum uirtutū amore incenſus PAVLVS. III. Pont. Max. uirum clariſſimum nuper in ſummoru3 antiſtitum collegiū cooptauit, cariſſimumq;, & amore coniunctiſſimum habet, ex quo perſpicuum eſſe poteſt, principes docti, & intelligentes quid præſtent principibus idiotis, & imperitis. Horum ego ſummorum uirorum imitatione cōtentus diſciplinam Ariſtotelis mirabiliter amplector, ſed ubi parum illi cum theologia noſtra conuenit, philoſophiam deſero, religionem ſequor, & immortali Deo gratias immortales ago, qui earum rerum, quæ intelligentiæ à ſenſibus profectæ uim effugiebant, cognitionem ipſe nobis ſua benignitate impertiuerit. Proinde ſiquid uſquam in his diſputationibus non ita pium, aut religioſum uideatur incidere, ne-

minem

minem cẽrte ſuſpicari uelim, ita nos ſenſiſſe,ſed Ariſtotelis ſententiam enodare uoluiſſe,cuius librum interpretandum ſuſcepiſſemus ob multas admirabiles, & maxime fructuoſas quæſtiones, quæ in eo doctiſſime, atque acutiſſime explicantur, qua quidem in re nos ſecutos eſſe exemplum uiri ſanctiſſimi Thomæ Aquinatis,profectò nunquã pœnitebit. Neque tamen ea concluſio, quam philoſophus affert ad æternitatem mundi confirmandam, tam explorata uideri poteſt,ut neque redargui,neque confutari queat,non enim qui temporis aliquod tum principium, tum extremum eſſe dicit, naturam prioris, & poſterioris reipſa introducit,ſed eam tantũ cogitatione depingit.Etenim ut iſthæc duo uocabula tempus ſonare uidentur,ita nulla alia huic uerbo extra ſubiecta notio eſt niſi locorũ, num igitur cum dicimus, extra cœlum nullum eſſe corpus, cogimur, locum aliquem extra mundi terminos ponere uerum, atque expreſſum, ac non potius animo fictum, atque adumbratum?Neque uero non ſcio, quid ſoleant Peripatetici ad hæc reſpondere, ſed longa eſt diſputatio, nos'que iam nimium ſæpe ab ea breuitate diſcedimus, quam nobis propoſueramus, & religio noſtra ſatis diuinitate ſua munita eſt, cuius tanta eſt authoritas apud homines ſanos, ac pios, ut argumenta, & omnes rationes philoſophorum eius grauitate præponderentur, nulla'q; alia nota,& regula tam certa reperiri poſſit, qua uerum à falſo internoſcatur. Cæterum theologi ſunt, qui ſublata motus æternitate, tamen nihilominus neceſſario demonſtrari poſſe aſſeuerant, ſubſtãtiam eſſe aliquam & primam,& ſempiternam, & omni materia uacantem. ſi enim mundus, aiunt, eſt aliquo generatus ortu, aliqua certe natura anteceſſit, quæ illum moliretur, & procrearet, quæ ſi natiua ſit, & ipſa generatorem ſuum habeat, neceſſe eſt, atq; ita aut ſeries infinita cauſarũ continuanda erit,aut ad aliquam ſubſtantiam ueniendum, quæ prima, atque æterna, & ab omni facultate uacua exiſtat, & ob eam cauſam omni quoque concretione libera ſit, & ſimplex. Hæc theologi, ſed phyſicis magna eſt cum illis hac de re turba, atque rixa, quæ dimittenda eſt, ut aliquando ad explicandam ſententiã Ariſtotelis reuertamur. Æternitas motus aditum nobis dedit ad inueſtigandam perpetuitatem ſubſtantiæ, idem, cuiuſmodi illa ſit, aliqua ex parte nos docebit, ſi enim ſempiternus eſt,nulla'que uetuſtate labefactatur, neque ad ſenectutem, interitum'q; com-

pellitur, neceſſario aliquã exiſtit natura, quæ illum ſemper, atque con-
tinenter ciet, hanc igitur non ſatis eſt mouendi, ac efficiendi habere po-
teſtatem, accidere enim ſolet, ut quæ facultatem aliquam habent, ea
non ſemper utantur. Hæc ſanè Plato ſi cum animo ſuo diligentius co-
gitaſſet, liquido uidiſſet, ſpecies illas ſuas commentitium quiddam,
atque inane eſſe, quo enim ſubſtantiæ illæ, quamuis ſempiternæ, ſi nul-
lam uim mutandi habent? at quam habere poſſunt, cum naturæ ſint
communes, atque uniuerſæ? quid formæ illæ mathematicæ Pythago-
reorum? non'ne ſunt eodem in errato, quo ea, quæ à Platone fingun-
tur? Valeant igitur & hæc, & illa, quando motum extingui neceſſe
eſt, niſi aliqua ſubſtantia ſit illum efficiens, & globum cœli æterna uo
lubilitate conuerſans. Neque tamen ad motus immortalitatem hoc ſa-
tis eſt putandum, ſed ab eius cauſa facultas omnis procul amandanda
eſt, quo illa ſit actus ſimplex, & planè integer, atque ſyncerus, nam
ſiquid facultatis in eius ſubſtantia inſit, ſine dubitatione illam mor-
talitas conſequetur, quicquid enim poteſtate eſt, poteſt non eſſe, &
deletur ad extremum, atque non exiſtit, quando nulla facultas eſt,
quæ non erumpat aliquando in actum, nihil enim in rerum uniuer-
ſitate caſſum, aut inane eſt. Et quoniam materia facultatem rebus ad-
iungit, quæ ſubſtantiæ facultatis omnis expertes ſunt, eas eſſe oportet
mentes ſimplices, & uniuſmodi, immobiles'q; nulla materia adiuncta,
alioqui quomodo ſempiternæ erunt? at eſſe tales, neceſſe eſt, ſi motus,
& tempus nullis terminis circunſcribuntur, ſed ĩmenſum uitæ ſtadium
currunt. Itaque poſita æternitate motus neceſſario demonſtramus, ali-
quam ſubſtantiam immortalem, ac ſempiternam eſſe, quæ motionem
continentem, ac perpetuam cieat, quæ'q; ſit actus merus, & ſimplex,
& ob eam cauſam ab omni materiæ, ac poteſtatis admiſtione uacua,
atq; pura. Sequitur item, Platonis ideas inanes eſſe, ac ſuperuacaneas,
quæ nullam efficientiam in ſeſe cohibeant, neque ad continuandum, &
perpetuandum motus curſum aliquid nauent, aut laborent. Sed mi-
rabile accidat alicui, ſi principium rerum omnium ſit actus, qui tamen
à facultate uideatur anteiri, neque enim iſta reciprocantur, ut quem-
admodum efficientem, neceſſe eſt, poſſe, ita retrorſum uiciſſim, qui
poſſit, ſemper efficiat, ex quo ſanè fit, ut facultas actum antecedere ui-
deatur, non aliter, quàm animal prius homine dicimus ex eo, quòd
omnis

omnis homo eſt animal, non autem omne animal eſt homo. Hæc ſi uera ſunt, aut primum rerum principium non eſt actus, aut ipſius eſt aliqua origo, ex facultate enim procreabũtur uniuerſa. Sed quid hoc eſſe poteſt abſurdius? uſu enim uenit, ut res exiſtere illæ quidem poſſint, necdum tamen exiſtant, quòd ſi primæ ſubſtantiæ non ſint, nihil profectò rerum cæterarum erit, quæ ex ipſis manant. Quãobrem neq; ueterrimi illi poetæ, qui theologi numerabantur, ſunt audiendi, qui ad generationem mundi nullam uim mouentem adhibuerunt, ſed noctem rerum omnium parentem eſſe memorarunt, ſiue illi materiæ, ſiue nihilo per quandam ſignificationem nomen noctis tribuerent, neque rurſus probabile quicquam dicunt phyſici, quorum eſt opinio, uniuerſa, atque omnia à principio in unam rudem molem, atque informem confuſa fuiſſe, quod græce dicitur χάος, & facultatem omni actu antiquiorem extitiſſe. Atqui uidere poterant, neque cementa, neque ligna nullo fabro adhibito, aut architecto ædificationem aliquam moliri, neque fœminam ſui ſeminis materia contentam eſſe ad fœtus procreandos, terram item parturire, arboreſq;, ac ſtirpes progignere, uariaſque fundere fruges, ac fructus, cum grana, atque ſemina concepiſſet. Hæc igitur flagitia quidam ut uitarent, actus æternitatem approbarunt, in quibus eſt Leucippus, & Plato, qui aſſeuerant, motum ſemper extitiſſe, alter enim in Timæo narrat, Deum, poſteaquam ſua præcellenti bonitate adductus mundum gignere conſtituiſſet, materiam ſibi aſſumpſiſſe fluctuantem, ſeque immoderate iactantem, quam elegantiſſime digeſſerit, & ad eam, quam cernimus, & admiramur, ſpeciem, ac deſcriptioneꝫ perduxerit. Alter immenſa quædam, atquæ infinita regionum ſpatia depingit, per quæ innumerabiles atomos ad infinitum tempus uolitantes facit, quarum fortuita concretione innumerabiles mundi exiſtant, qui ſingulis temporum momentis alii oriantur, alii cadant. Sed grauiter peccant Leucippus, & Plato, qui ne uerbum quidem de iis, quæ totam motus quæſtionẽ continent, quinam ille ſit, multa enim ſunt genera, aut quamobrem exiſtat, cur item quædam hoc, quædam illo motu cieãtur, nihil enim profectò iudicandum eſt temere cieri, ſed ſua cuiq; cauſa ſemper eſt præſtò, itaque lapis directò in inferiorem locum natura fertur, externa ui, & pulſu in ſuperiorem, at ignem contra uis ad terram trahit, natura in

ſublime uehit. Quid mens? non'ne hominum corpora uarie moderatur, ut modo ſurſum, modo deorſum illa ferantur, nunc anteuerſus, aliás retro? hanc eandem uim obtinet in aliis animantibus ea uis animæ, quam Græci φαντασίαν uocant, quód tanquam in tabula, ſic in ea ſpecies, & imagines rerum ſenſibus hauſtæ inſculpantur, unde memoria oritur, & maximæ utilitates ad degendam, & tuendam uitam conſequuntur. Dicendum etiam illis erat, cuiuſmodi eſſet primus motus, magni enim intereſt, natura'ne, an uis illum efficiat. Sed quanquã de tanta re nos cælatos eſſe uoluerunt, facile tamen ſponte noſtra inueſtigare poſſumus, quid illis placeret, cum enim ante originem rerum, & molitionem mundi motionem illam turbulentam, atq; immoderatam introducunt, qui poſſint, aut ſibi, aut alteri probare, illam naturalem eſſe? at quid excogitari poteſt abſurdius, quàm qui motus contra naturam ſit, ut is motum naturalem antecedat? Neque uero Platonem tueri poteſt anima illa mundi, quam ſeipſam agitare dicit, & reliquis eſſe principium mouendi, hæc enim uná cum cœlo nata eſt, ut agitationem illam inordinatam excitare non potuerit, quæ naturam rerum uniuerſam antegreſſa eſt. Quid igitur de actu, & facultate ſentiendum eſt? ecquid utrãq; rem altera tum priorem eſſe, tum poſteriorem? ſcilicet in ſingulis naturis rerum orientium, atq; cadentiũ facultas anteit, ſubſequitur actus, ſed quoniam ex facultate nihil ad actum adduci poteſt niſi per actum aliquem externũ, rurſus neceſſe eſt, illam ſubſequi, hunc anteire, forma enim Sophroniſci prior eſt Socratis facultate. Sed in libro nono huius operis ſatis copioſe explicatum eſt, quomodo actus tempore, definitione, natura, perfectione facultatem antecedat. Hanc noſtram ſententiã ueram eſſe, confirmat Anaxagoras, qui mentẽ rebus omnibus antiquiorem facit, eſt enim mens actus, item Empedocles, qui loco mentis pacem, & diſcordiam ponit, confirmant denique omnes, quicunq; motum perennem eſſe, ac ſempiternum aſſeuerant, ut Leucippus, & Plato, itaque in maximo errore uerſatur opinio eorum, qui noctẽ, aut informe illud chaos iactant innumerabilia ſecula ante actũ, & motum extitiſſe, uiciſſitudo enim generationis, & interitus ſemper fuit, & ad immenſa ſeculorum ſpatia propagabitur uel eo modo, quó ſcribit Empedocles in ſuo poemate dicens, aliquando pacem uniuerſitatis imperium obtinere, illam'q; tam arctam inter elementa omnia neceſſitudinem

ceſſitudinem conglutinare, ut infera ſuperis permiſceantur, atque uniuerſa inter ſeſe incredibili temeritate cõfundantur, unde pernicies, & interitus naturæ conſequatur, quæ longo interuallo ad uitam reuocetur, & uigeat, cum diſcordia ſuam aduerſariã de imperio deturbarit, & elementa inter ſe alienata ſua quodq; domicilia repetiuerint, ita antiquuʒ cœli ornatum reuiuiſcere, & ignem, & maria, atque aërem, terrasq; iterum florere. Aut igitur hoc modo alternuʒ rerum ortum, atq; obitum perpetuari neceſſe eſt, aut, quod probabilius uidetur, uniuerſa natura quatuor corporum primorum ipſa quidem incolumis, atque inuiolata permanet, eius uero particulæ uiciſſim oriuntur, & cadunt, dumque perpetuo cuncta ſurſum, ac deorſum commeant, rerum generatio, & interitus circuituʒ conficit, & quaſi orbem quendam, ex terra enim humor, ex humore naſcitur aer, ex aere ignis, & deorſuʒ uerſus ex igne aer, ex aere oritur humor, ex humore terra ultima, atq; eadem certe ratio eſt eorum, quæ ex iis quatuor naturis conſtant, eodemq; illa curſu, & conuerſione circum ſeſe torquentur, dum ex homine fit ſemen, ex ſemine homo. Nulla res itaq; in nihilum interit, nullaq; non reuiuiſcit, & uniuerſæ res caducæ, & fragiles ſi non eædem ad numerum permanent, certe ad ſpeciem eædem renaſcũtur. Quod ſi uiciſſitudo uitæ, mortisq; perpetua eſt, neque ulla temporuʒ longinquitate deletur, aut aliqua ex parte immutatur, profectò aliquid eſſe ſempiternum oportet, quod uno, eodemque motu ſemper ciendo æternitatem generationis, interitusq; tueatur, atque conſeruet. Sed quoniam hæ duæ mutationes ſunt aduerſæ, maximéque inter ſe pugnantes, neq; ullo modo fieri poteſt, ut una, eademque motio rerum contrariarum ſit efficiens, rurſus alia natura ſit, neceſſe eſt, quæ uarietate motus delectetur, & mutabili ratione ſeſe agitans modo uitam, & ſalutem rebus caducis largiatur, tum autem calamitatem, & perniciem importet. Quæ quomodo gerantur, quiue ſint tantarum rerum effectores, pauloaltius è media Peripateticorum philoſophia repetendum eſſe uidetur. Eſt igitur eorum opinio, uiciſſitudinem iſtam rerum orientium, atque cadentium è corporibus cœleſtibus manare, ex quorum ſempiterna conuerſione fiant tempeſtates, ac temporum mutationes, unde ortus, uita, & mors omnium rerum conſequatur, ut non ſit uerendum affirmare, naturam ipſam, per quam omnia gignantur, nihil aliud planè eſſe, quàm uitaleʒ

illam uim ac ſalutarem e coelo defluentem, ac per ignem, aerem, ma-
ria, ac terras commeantem. Hæc autem ratione, atque ordine hoc fieri
docet Ariſtoteles, exiſtimat enim, cœlum uniuerſum octo globorum
amplitudine connexum eſſe, quorum primus, qui altiſſimam oram te-
net omnia complexu ſuo coercens, & innumerabiliũ ſyderum candore
collucens, incitatiſſima cõuerſione ab ortu ad occaſum feratur ſeptem
reliquos ſecum una contorquens, in quibus ſanctiſſima ſolis ſtella ſit
collocata, quæ ſecundum ſupra terras ambitum obtineat, & externa ui
circũuecta noctem, atque diem efficiat, modo ſublimis radios ſuos no-
bis oſtentans, modo ſub pedibus ab oculis noſtris oblitеſcens, ac regio-
nes aeris longe late que opacans. Illam uero cum luna, & quinque er-
rantibus ſuopte motu in contrariam partem commeare atque exti-
mum orbem, illam que ipſam ſeptem globorum principatum obti-
nere, & una cum illis per ſigniferum circulum ita moueri, cum ille ob-
liquus exiſtat, ut nonnunquam ad regionem aquilonalem, aliquan-
do ad auſtralem iter inflectat ſuum, hinc æſtates, & hyemes exoriri,
& reliquas duas anni uarietates, quæ quodammodo ex hyemis fri-
gore, ac æſtatis calore temperantur, hinc denique omnium, quæ ca-
duca, & mortalia ſunt, ortum, atque obitum duci, cum enim ſol ad
loca edita ſeptentrionum ſeſe conuertit, & ſtellam ſuam rerũ omnium
parentem, atque altricem propius admouit, uniuerſa continuo exhi-
larantur, ac uigent, terra floribus redimitur, & herbas, ac fruges
multiplices gignit, ac fundit, arbuſta gemmas trudunt, & uiridi-
tate foliorum ueſtiuntur, necnon animalia cuncta amoris ſtimulis
incitantur, & in amplexus uenereos ruunt, ac uberrimo fœtu urbes,
rura, ſyluas q;, & maria frequentant. Aſt eadem ſolis ſtella ad meri-
diem curſum ſuum reflectens, & a ſedibus noſtris longius digreſſa
lætitiam, & iucunditatem omnem ſecum aufert, horreſcit terra, ar-
buſta foliis, & bacis ſpoliantur, & bona pars eorum, quæ naturæ
fœcunditas ediderat, labefactatur, & ad ſenectutem, mortem que fri-
gore compellitur. Itaque ſolſtitiali, ac brumali reuocatione ſolis uni-
uerſa naſcuntur uiciſſim, atque occidunt, ut autem uiciſſitudo iſta
nullis ſeculorum ætatibus interrumpatur, ſed continuata permaneat,
ac ſempiterna, non iam id ſponte ſua ſol præſtat nullo adiuuante, ſed
primi globi uolubilitas illũ circũuehens, eius q; ortu, atq; occaſu crebro

alternum

alternum dierum, noctium'q; ordinem perpetuans etiam uiuẽdi, ac interreundi uices efficit ſempiternas, fac ènim ſolem ſuo tantum motu circunferri, ſigniferũ orbem peragrantẽ, profecto' dies unus, una'q; nox annua ſpatia commetietur, & perpetuum illum ordinem naſcendi, & moriendi uidebis illico perturbari, ac uniuerſam fere' naturã rerum caducarum interire, id quod apertiſſime docent nonnulla terrarum loca ob eam cauſam uacua, & ab hominibus, ac beſtiis fere' deſerta, atq; uaſtata. Huius igitur quæſtionis ſumma paucis ita colligenda eſt. Vnde uitæ, mortis'q; uiciſſitudo? ex deceſſione ſolis, ac reuerſione. At iſtius uiciſſitudinis perpetuus tenor, atq; conſtantia unde? ex crebra, & perpetua uiciſſitudine dierum, atq; noctium, quam ſol efficit, ſemper eodẽ modo totius cœli ambitum incredibili celeritate perluſtrans. Suo'ne motu, an alieno impulſu? externa certe circũuectione. Errantium'ne ſyderum, an potius extimi orbis? extimi, quippe qui nõ ſtellaȝ ſolis modo, ſed reliquas omnes ſibi ſubiectas in orbem incitatus ſecum rapiat, motu ſimplici, ac uniuſmodi à dextra cœli regione curſum uoluens, atq; ad idem caput rapidiſſima agitatione reuertens. Iam uero ſol reuerſiones ab extremis partibus contrarias ui ſua facit, ut uero ad infinitum tempus illas faciat, id omne à primi ambitus natura, ac inuiolabili æternitate habet. Itaq; perpetuitatis omnis fons, & origo eſt globus extimus, uarietatis autem ſol, ut uero uarietas perennis, ac ſempiterna maneat, utriuſque uis præpotens facit. Cum itaq; motus cœli ſatis ſuper'q; ſit ad perennitatem generationis, quid per Deum immortalem, diſcordiam, aut ideas cõminiſcimur? quinimmo ſi repudiamus motus æternitateȝ, noctem, & chaos amplexemur, neceſſe eſt, quæ ſi mera portenta ſunt, illa mordicus tenenda eſt, & ſumma contentione defendenda, ſic enim & mendacia illa facile coarguemus, & neceſſario demonſtrabimus, aliquid eſſe, quod in motione ſemper ſit, motionẽ illam dico, quæ in orbeȝ incitatur, id uero ita eſſe, non ſolum ratio docet, ſed etiam res ipſa clamat memoriam omnium ſeculoruȝ teſtem citans, quæ à ueteribus, & priſcis hominibus deinceps poſteritati prodita eſt, quamobrem primus cœli globus neq; natus eſt, neq; uetuſtate ulla labefactatur, & frangitur, aut morbo aliquo, aut ſenectute extabeſcit, ſed innumerabiles ſeculoȝ ætates uiget, ac floret ſemper ſui ſimilis, nihil ullo tẽpore uarians, ab omni penitus erratione ſecretus. Hæc Ariſtoteles, nos auteȝ, quid ea de re ſen-

tiendū eſſet, antea ſatis opinor expoſuimus. Verum ſiquid in perpetuum mouetur,cum nihil à ſeipſo moueatur,aliqua profectò natura eſt perennis, ac ſempiterna agitationē illam ciens,ſed omni ipſa motione uacans,quicquid.n.mouetur,magis profectò pendet è ui mouēte,quàm contra,quòd ſi quæ magis extrinſecus apta ſunt, ipſa per ſe,ac ſua ſponte conſiſtendi uim obtineant, quanto iuſtius hac eadem conditione utentur ea,quæ minus aliunde pendent? At in rerum natura quædam tantummodo mouentur,eſt item,quod mouetur, & mouet, qualis eſt altiſſimus orbis omnia complectens, exiſtit igitur ſine ulla dubitatione tertium quiddam,quod cætera mouens, ipſum immobile maneat,id'que ſempiternum,ac diuinum erit,& ſubſtantia,atq; actus ab omni facultatis admiſtione ſegregatus, aliter.n.immobile non exiſtet, quādo motus eſt facultatis comes ſempiternus. Multo igitur ſapiētius Ariſtoteles,q̃ Plato,qui omnibus,quæ mouerentur,fontem,atq; originem mouendi eſſe uoluerit ex eo,qđ ipſum à ſe moueatur,exiſtimabat enim ille,res ſimplices,ac indiuiduas ſuo motu agi, & cieri,ut una,eadem'q; omnino res mota ſit,& mouens,quæ quidē ſententia uidetur abſurda,& tanto philoſopho(pace eius dixerim)non ſatis digna. Sed quæ dicta ſunt nobis de īmobili principio,hac item uia explicari ſolent. Cū duo in unam ſpeciem ita temperantur,ut alterum eoꝝ ſua ui conſtare poſſit,alterum itidem poteſt,itaq; mulſum ex uino,ac melle conficitur, mel autē per ſeipſum manet,manet igitur & uinum. Atqui media quædam natura eſt,quæ ex re mouente,ac mobili conflata eſt,ut pauloante explicauimus,res'q; illa mobilis per ſe ipſa cōſiſtit,igitur & mouens,immobilis illa quidem permanens,uniuerſis autem motuꝫ,ac uitam large, liberaliter'q; ſuppeditans. Verum propoſitio huius argumentationis nimium late,fuſe'que dicta eſt nobis,& ob id apertior eſt ad reprehendendum,quamobrem omnino coarctanda,& in anguſtius adducenda eſt,quo munita ſit, ac firma, & facilius omnem reprehenſoris effugiat calumniam, quod enim propoſuimus, ſiquid ex duobus conſtaret, quorum unum ſponte ſua conſiſtere poſſet,alterū quoq; eandem uim nanciſci, id intelligi oportet in iis uerum eſſe,quorum neutrum alterius adminiculo ad permanendum egeat, quæ'que ſint inter ſe aliqua ex parte contraria. Oſtendimus,quæ uis uniuerſis principiuꝫ mouendi foret,eam uim immobilem ipſam eſſe,nunc ſumma diligentia indagandum eſt,

dum eſt, quonam modo illa efficiat motum, ſed operæpretium mihi facturus uideor, ſi nõnulla prius de ui, ac natura cœli ſtrictim attigero, quo facilius ea, quæ deinceps diſſerenda reſtant, explicari queant. Aſ/ ſeuerant igitur Peripatetici, globos cœli animantes eſſe, atq; ad eam rem confirmandam multis, ac uariis argumentis uti ſolent, ſed nos ob/ ſcuriora nunc miſſa faciamus, & nonnullas rationes apertiores ad in/ telligendum, & magis populares, quæ ab illis dilatantur, anguſte con/ cludamus hoc modo. Quæ naturæ apud nos animatæ, & rationis, ac intelligentiæ participes appellantur, eas figuris eſſe terminatis, atq; ex ſe ipſas, ac ſua ſponte, & ratione quadam, & numero moueri cernimus, motus'q; habere definitos, ac uoluntarios, unde oriatur bona pars eo/ rum, in quibus hominu; ſtatus, & uita conſiſtit. At hos motus in glo/ bis ætheriis eſſe, quis non intelligat? modo paulo diligentius attendat ipſorum diſpares conuerſiones, quæ que in eorum ſtellis eueniunt cõ/ greſſiones, digreſſiones'q;, ac multiplices curſus, dum aliquando ponè labuntur, rurſus anteuertunt, nunc infra terras deliteſcunt, nunc ſupra caput ſeſe aperiunt, in quibus uarietatibus admirabilis ordo, & con/ ſtantia in æterno temporum ſpatio conſeruatur, unde longe maximæ, atque incredibiles utilitates in naturam uniuerſam rerum mortalium conſequuntur, ut qui uideat ſtellas ita circumuolui, moderari'q; cur/ ſus, eas ad uniuerſam naturam fouendam, & tuendam conſpiraſſe, co/ gatur exiſtimare. Quæ cum ita ſe habeant, & omnes cœli partes cer/ tis figurarum terminis circunſcribantur, animantes ſunt profecto globi cœleſtes, compotes'q; rationis. Quid? quòd innumerabilia penè cor/ pora uidemus uilia, contempta'q;, ac minutiſſima, quibus tamen infi/ nita liberalitas Dei naturam participem uitæ, ac cuiuſdam prudentiæ impertiuit, quo poſſent illa exiſtere, ſe'que tueri, & conſeruare, uitare'q; omnia, quæ nocitura uiderentur, cur igitur ille corporibus magnitu/ dine, & natura præcellenti tam præclarum munus, diuinum'q; negaue/ rit, ea'que planè indigna exiſtimarit, cum quibus partem aliquã uitæ, atque intelligentiæ cõmunicaret? Quid? cum illa res omnes corporeas, animantes'q; regant, & gubernent, qui poſſunt ipſa uitam, atq; animam non habere? Quid? cum ea, quæ præſunt aliis, ſapientia, & conſilio præ/ ſtare oporteat, conſentaneum'ne eſt, naturam cœleſtem neq; animalem eſſe, neque perfectione mentis, ac rationis excellere? his Peripatetici

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

atque aliis rationibus adducti non dubitant, omni aſſeueratione con-
firmare, cœlum eſſe animal diuinum, atq; ſempiternum, nullis tamen
ſenſibus prǽditum, quippe quòd eorum uſum, atque operam nullam
omnino ad rem deſideret, ſenſus enim animantibus affixit natura, quo
poſſent inde ſe, ac uitam, corpus'q; tueri, atq; ad res ſalutares accedere,
peſtiferas declinare, omnia'q; percipere, & comparare, quæ forent ad ui-
uendum utilia, ac neceſſaria, at cœlum illi aiunt neque naſci, neque in-
terire, neq; morbo, aut alia ui maiore conflictari poſſe, aut tentari. Ca-
rere item aiunt parte illa, quam Græci φαντασίαν, Cicero cogitationez
appellare ſolet, in qua imagines ad animum peruenientes imprimun-
tur, hæc enim uis cum ſenſibus ita conglutinata eſt, ut ab iis nullo mo-
do auelli queat, & ipſa quoq; ad conſeruationem corporum, atq; in-
columitatem uitæ à natura mortalibus tributa eſt. Itaque cœlum ui-
uere aiunt, propterea quòd per ſe, ac ſua ſponte mobile ſit, atque ap-
petitu, ac perfecta intelligentia utatur, quæ ſane uita pulcherrima eſt,
ac cæteris omnibus uiuendi rationibus ad honorem, & uoluptatem
antecellens. Volunt igitur, cœlum uniuerſum eſſe maximum animal,
figura globoſa, & rotunda, quæ pulchritudine, ac dignitate reliquis fi-
guris antecedit. Ac ueluti mortales animãtes ad ingrediendũ motione
utuntur ea, quæ totum corpus amplectatur, ſingula tamen membra,
ſuos proprios motus habent, ſic aiunt, una altiſſimi orbis conuerſione
uniuerſam cœleſtis animantis molem circumferri, cum interea ſinguli
globi, quæ ſunt ipſius membra, ſuos quoq; proprios, & illos quidem
longe diſpares ambitus conficiant, qui item ſinguli ſuis formis prædi-
ti ſint, quæ faciunt, ut illi exiſtant, & moueantur, quod idem in cor-
poribus eueniat fragilibus, & caducis. Illos autem animali uinculo in-
ter ſe colligatos eſſe, atque ita unum corpus conſtituere, omnes'que ad
unum, atque eundem finem reuocari, unde ſalutaris ipſorum inter ſe,
conſpiratiò conſequatur ad uniuerſæ naturæ commodum, & guber-
nationem, ex quo efficiatur, unum eſſe principium, ad quod omnes
omnium conuerſiones, motus'q; diſſimiles referantur, quam ſimilitu-
dinem cernere poſſimus in iis artibus, quæ inter ſeſe ita aptæ, cõnexæ'q;
ſint, ut in iis tamen una imperium, ac principatũ obtineat, porrò haud
aliter formas illas diuinas, quæ ſuos ſingulæ globos diſpari motione in
orbem cient, unum omnes, atque idem habere principium omnium

rerum

rerum optimum,ac præſtantiſſimum,& tōtius naturæ imperio, domi-
natu'que digniſſimum, unde ipſæ fluant, & quò referantur, hoc itaq;
caput eſſe, atque originem cunctarum cauſarum, uim'que uniuerſam
mundi illo niti, & contineri, eam'que formam, atque ordinem, quæ in
ipſo inſint, cunctis formis, ordinibus'q; longe plurimum antecellere,
quinimmo quicquid diſpoſitum recte, quicquid eleganter deſcriptum,
uia'que, & ratione procedens appareat in uniuerſo, id omne ex illo
perenni, puriſſimo'que, ac uberrimo ordinis, cæterorum'q; bonorum
fonte manare. Ipſarum uero formarum, quas inde oriri diximus, gra-
dus multiplices eſſe, quò enim quæque ad primam illam mentem un-
dique abſolutam, perfectam'que, & omnibus numeris expletam aut
propius accedit, aut longiore interuallo diſiungitur, hoc uel abſol-
ui magis, ac perfici, uel magis inchoatam, impolitam'que relinqui.
Eſſe autem illas ſolutas, & liberas, atque ab omni corpore, ac materia
ſegregatas, neque earum eſſentiam ex ſuis globis ulla ratione pendere,
qui enim poſſent illos motu ciere ſempiterno, cum omnis corporea
uis principium habeat, & finem? Quamobrem nec diuiduas quidem
eſſe, ac rite mentes ſingulares, & ſolitarias uſurpari, atque nominari,
è contrario autem orbes ipſos ex ſuis mentibus uniuerſos pendere,
ut pote quorum illæ formæ ſint, quod uel una ratione perſpicuum eſſe
poſſit, ſublatis enim mentibus nullam penitus cœlo reliquam eſſe for-
mam, &, ſi uera eius definitio nobis afferenda ſit, eſſentiam mentis ſin-
gularis omnino explicandam eſſe. Interrogant iidem, motus, & intel-
ligentia globi'ne cauſa, an mentis, cœlo tribuatur, quòd ſi mentis, eam
inquiunt ſine dubitatione formam eſſe, materiam globum. His poſitis,
paruo negocio conficiunt, illas orbium ſuorum cauſas efficientes eſſe,
cum ab iis habeant illi, ut ſint, atq; exiſtant, ex quo etiam intelligi poſ-
ſit, rationem'finis eiſdem conuenire, quòd in iis, quæ materia uacant, uis
efficiens, & finis re ſint idem, cogitatione diſtinguantur, una enim ea-
dem'que res in hoc genere intellecta eſt, atq; intelligens, intelligere au-
tem illas memorant, motum eſſe uitam quandam, & perfectionē rerum
naturalium, ſe'que perenni, ac continenti agitatione corporum ſuorum
perennes conſeruari, itaque nunquam illas motum intermittere, nullus
enim labor, aut defatigatio in cœlum poteſt peruenire, quinetiam, dum
perpetuas cōuerſiones iterant, illas ſeſe Deo ſimillimas reddere uita, &

ſalute naturis mortalibus, & caducis ſumma benignitate largiendis.
Neque uero nos præterit, quod attinet ad quæſtionem iſtam, Peripa/
teticos in magna eſſe diſſenſione conſtitutos, etenim multi ſunt, qui ne/
gent, mentes ſingulares eſſe formas, quæ cœlū perficiant, ſed illas aiunt
in globis ætheriis perinde inſiſtere, ut in nauigio nauiculator ſolet,
ſunt item, qui rationem finis, ac formæ Deo relinquant, uim omnem
cauſæ efficientis tollant, uerum ſiquis contrariarum rationuꝫ momen/
ta diligentius perpendat, facile, meo quidem iudicio, cernat, eam, quam
nos ſecuti ſumus, opinionem in diſciplina Ariſtotelis præponderare,
ut minime mirandum eſſe uideatur, illam clariſſimos Peripateticos ha
bere defenſores. Sed his omnibus quanta fieri potuit breuitate cōme/
moratis, ad eam quæſtionem, quam propoſueramus, iam aggredien/
dum eſt. Itaque dicimus, mentem illam ſimplicem, æternam, atque im/
mobilem mouere, propterea quòd intelligentiam, atque appetitionem
ciet, ſola enim quæ ſic mouent, ipſa non mouētur. Etenim cum motus
bifariam diſtribuatur, & quædam natura moueant, quædam uolunta/
te, priora certe dum mouent, ipſa quoqꝫ neceſſario mouentur, ſiquidē
hunc efficiunt motum ea, quæ res uariant, & gignunt, quod iis pro/
fectò ſine ſui mutatione accidere non poteſt. Voluntas item, & cupidi
tas, dum ad agendum impellunt, & ipſa impulſu incitantur alieno, ut
in libris de anima copioſe diſputatuꝫ eſt. Reſtat igitur, ut quæ ſub ap/
petitum cadunt, ea ſola non moueantur, & moueant, ut puellam flos,
adoleſcentem amicæ ſimulachrum, hæc autē ea re motum faciunt, quòd
uim boni, atqꝫ finis in ſeſe cohibeant. Mens igitur prima, à qua motus
principium ducitur, eſt finis, & bonum non expetendum modo, ſed
etiam ratione, ac intelligentia comprehenſum, id quod in rebus fragili/
bus, & caducis non uſquequaqꝫ contingit, neqꝫ enim apud nos quæ/
cunqꝫ optabilia ſunt, eadem continuo rationem mouent, immo magna
ex parte ab illa reſpuuntur. Hæc ut perſpicua fiant, illud ſcire oportet,
appetendi uim eſſe in partes diſtributam duas, quarum altera uolun/
tas dicitur, altera cupiditas, & libido, quam Ariſtoteles ἐπιθυμίαν uo/
cat, admirabile eſt autem, quantum illæ inter ſe diſſideant, uoluntas.n.
mentem, ac rationem colit, cupiditas ſenſum, atque corpus, illa uera, ſo/
lidáque, & expreſſa bona perſequitur, qualis eſt illa mens prima reruꝫ
omnium præſtantiſſima, hæc uanis bonorum ſimulachris delinitur, &

capitur,

capitur,uoluptatum, atq; amorum turpis ancilla,& miniſtra, deliciis, luxuriaq; diffluens,ſummumque bonum in ſenſus titillatione conſti/ tuens. Facit autem hæc geſtiens, ac temeraria uis, ut quæ intemperan/ ter appetimus, bona uideantur, è contrario uoluntas uera bona con/ ſectatur, propterea quia & uidentur, & natura ſunt talia,oritur enim ex intelligentia,porrò intelligendi uim mouet ens, ac uerum,quæ ſola ſub ſcientiam cadunt, uera igitur, & ſolida bona ad uoluntatem per/ tinent,inania,& adumbrata ad libidinem, & cupiditatem. At ſpecies aſſimulati boni qui poſſit ætherios globos unquam attingere?cum illa nihil,niſi ſenſum moueat,ii nullam uim obtineant ſentiendi? nihil eſt igitur in iis optabile, atque expetendum, quod non idem animo, & ſcientia comprehẽdi poſſit. Aſt infra lunam innumerabilia bona men/ tita,& fallacia,plenaq; futilitatis circum terras aſſidue uagantur mor/ talium ſenſus inani,ac falſa uiſione pulſantia,noſq; in omne flagitium, atque turpitudinem impellunt,niſi uirtutum præſidio corroboremur, & cupiditatem exultantem,omnibus uiribus,atq; opibus coerceamus, illamq; acerrimo ſtudio obedientem rationi,ac menti efficiamus, quæ profectò cura nobis antiquiſſima ſemper eſſe debet,ſi ætatem uolumus honeſte,ac læte,placideq; traducere,quid enim per Deum immortales fœdius,aut miſerius cogitari poteſt intemperante,nequam, & perditò aſoto, ac nepote,aſſiduis furiis peſtiferarum uoluptatum agitato, ſeq; dies, ac noctes in luto libidinum,& flagitiorum uolutante,atque in fi/ gura hominis uitam,& feritatem gerente belluarū?beatus igitur,quiſ/ quis ita uitam inſtituit ſuam,ut nihil haberet cariùs,nihil antiquius,ni/ hil,quod magis uotis omnibus expeteret, quàm decus, quàm laudes, quàm uirtutem,atq; opinionem omnem effœminatam, & prauam ita ex animo ſuo extirpauit,ut nequid gerere,aut cogitare poſſet excellẽti natura, ac propè diuina hominis alienum,atq; indignum. Hæc pro/ fectò ſola ratio eſt, qua poſſimus hoc, quod datum eſt uitæ, ſumma cum laude, ac tranquillitate colere,his deniq; curis,& ſtudiis agitatus, atque exercitatus animus,ſeque à uoluptatibus fœdis,& corpore lon gius abducens agilis efficitur,& uelox,ut membrorum nexibus exolu/ tus ſumma celeritate peruolet in ſedem illam,& æternam domum ſuas, ubi cœleſti uita,quam imitabatur in terris, & honeſtiſſima,ac incredi/ bili, perpetuaq; uoluptate potiatur. Sed ad propoſitam diſputationẽ

reuertamur. Dicebamus, mentem illam præſtantiſſimam, unde principium eſt uniuerſi motus, non optabilem modo, atque expetendaȝ eſſe, ſed etiam mente percipi ac ratione, his addendum eſt, quæ per ſe intelliguntur, ea dignitate, atque honore multum excellere, & uniuerſa eius generis, ſi more Pythagoreorum placeat loqui, ad ordinem bonoruȝ aggregata eſſe. Pythagorici enim, cum de principiis rerum memorarēt, in duas ſeries illa diſtribuerunt, unam boni, atq; habitus, alteram mali, & priuationis, utriq; decem principia ſic aſſignātes, ut altera alteris aduerſa, è regione collocarent, appellarunt autem eos ordines συστοιχίας, quo'd in iis continerentur res conſentientes, & naturæ cognatione ſeſe attingentes. Quanquam igitur, quæ boni, atque habitus ſeriem efficiūt, ea per ſe intelliguntur omnia, tamen ea in re cæteris omnibus ſubſtātia antecellit, atq; huius generis in primis illa, quæ ſimplex eſt, atq; actu, cuiuſmodi eſſe primam uim mouentem, explicauimus, hæc igitur per ſe ipſa maxime ad intelligendum aperta ſit, neceſſe eſt. Quo'd autem ſubſtantiam immobilem dicimus ſimplicem eſſe, nequis errore ductus ex eo concludat, illam unā eſſe, ſunt enim plures, ut infra docebimus, neque duobus his uocabulis eadem uis, & notio ſubiecta eſt, ſed uoce unius menſura ſignificatur, ut in libro decimo huius operis dictuȝ fuit, ſimplicem uero dicimus rem, quæ ſit uniuſmodi, & ab omni concretione, ac permiſtione ſegregata, qualem eſſe primam uim mouētem, demōſtrauimus, quam ſiquis etiam unam appellet, propterea quo'd ſit rerū omnium menſura, is profecto' non errarit. Illius uero natura cum ſit eiuſmodi, cui primæ deferantur in eo rerum genere, quæ per ſe ipſæ intelliguntur, neceſſe eſt etiam, ut in rebus expetendis altiſſimum graduȝ obtineat, ſiquidem iſta reciprocantur, ut ſiquid ex ſe, & propter ſe exoptanduȝ ſit, idem ſponte ſua, ac per ſe poſſit intelligi, & ſiquid ad hūc modum ſit perceptum, idem ſua ui, ſua'q; natura ſit exoptandum, bonum enim ipſuȝ, & quæ nos ſpecie ſua cōmouent, ſuo'q; nomine iucunda exiſtunt, connexa ſunt, & naturali uinculo copulata cum iis, quæ per ſe ratione, atque animo comprehenduntur, quamobrem in eadem ſerie, atque ordine collocantur, & uno nomine, quod in quoque genere primum eſt, id optimum ſemper eſt, aut cum optimo ipſo comparabile, eſt igitur primum mouendi principium rerum omnium optimum, & ſupra cætera omnia expetendum, atque ad intelligendum natura ſua

maximopere

maximopere apertum. Sed aliquis roget, quomodo ad mentem im/mobilem rationem finis accommodemus, cum Ariſtoteles in quarto libro huius operis docuerit, eam cauſam, quæ finis appellatur, à re/bus immobilibus abeſſe. Ad hæc breuiter eſt dicendum, bipartitum eſſe eum finem, cuius gratia aliquid facimus, aut enim ante rem geren/dam exiſtit, aut rei geſtione comparatur, prioris generis exemplum eſt, cum ualetudinis tuendæ cauſa deambulamus, alterius, cum me/dicus ad eam efficiendam ægroto medicinam facit. Hoc igitur genus res immobiles, ac ætherias nunquam attingit, alterum ſemper cum iis aptum, connexumq; eſt, eſt enim, quod ante attigimus, mens quæq; ſingularis motionis efficiens, & finis, quæ duo genera cauſarum in na/turis caducis materiæ diuortio ſeparantur, ſcilicet hæ omnes duas for mas habent, alteram, quæ cum ipſa materia coniuncta, & ſociata eſt, alteram, quæ ab illa per oculos in animum influens ſine corpore, in illo hæret infixa, & cogitationi ſeſe obiiciens mirabiles aliquãdo amo/res excitat alterius formæ, cuius ipſa ſimulachrum exiſtit, neque no/bis ſtimulos admouere intermittit, quoad uel inuitos cupiditate po/tiundi ad illam trahat, quod ita accidere facile intelligas, ſiquãdo ama/ſti, & ſpeciem puellæ meminiſti olim animo tuo obuerſantem, teq; ſæ/penumero è ſomno excitantem, ac præcipitem de media nocte ad fo/res amicæ rapientem. Eſt igitur forma illa intima motionis effectrix, externa uero finis, utpote quæ rationem boni in ſeſe continet, quæ qui/dem ſi materia liberetur, una omnino, & eadem exiſtet atque altera illa, motusq; erit efficiens cauſa pariter, ac finis. Cum itaq; mentes illæ ſem/piternæ ſint ab omni contagione corporis liberæ, ac ſynceræ, quis dubi/tet philoſophiam ſequens, illas motum non efficere modo, ſed etiam propter ſeipſas efficere? intelligunt igitur illæ ſeſe, quoq; præſtantiores, & amabiliores ſunt cũctis naturis mortalibus, hoc ardentius ſe diligũt, atque amant, isque amor in primis ad mouendum ipſas impellit intel/ligentes, perennitate motus perfectionem ſuam, atque immortalitatem contineri, qua de re antea locuti ſumus de ſententia Peripateticorum. Ad hanc primam, & potiſſimam mouendi cauſam accedit incredibi/lis quædam charitas, atq; amor rerum fragilium, & caducarum, quarũ illæ non modo ſunt præſides, & cuſtodes, uerum etiam procreatrices, ac parentes. Ac ueluti mens excellentis architecti uariis ædificiorũ for/

mis grauidata parere geſtit,atque urbes,& oppida pulchritudine ſuæ
ſobolis decorare,ſic mentes illæ liberaliſſimæ,munificentiſſimæ'q; uim
ſalutarem procreandi,ac gignendi in ſeſe continentes innumerabilibus
rerum formis redundantem pro eximia bonitate ſua gaudent illas con/
tinenter in lucem profundere,ac uniuerſas mundi regiones admirabili
uarietate natiuarum imaginum augere,ac perpolire,proinde ætherios
globos ſempiterna conuerſione circũuoluentes materiam magnã ma/
trem rerum ad continuos partus eliciunt,inde quatuor illa corporum
elementa ſurſum,ac deorſum aſſidue commeant,& conſtanti uiciſſitu/
dine generantur,& generant,inde concilia,& cœtus mortaliũ concele/
brantur,& tot genera exiſtunt,tam'q; diſparia beſtiarum cicurum,fera/
rum'q;,& pennigerorum animantium pictæ uarietates,& quæ flumini/
bus,& mari belluæ occultantur,hinc deniq; ortus ſuos ducunt arbuſta,
fruges,& infinita uis rerum cæterarũ,quas benigniſſima terra profun/
dit ex ſeſe. Ac ueluti natura cunctis animantibus ingenerat præcipuã
quandam illecebrã amoris erga eos,quos ꝓcreauerunt,ut illos & alere,
& ſaluos eſſe cupiant,& ſummo ſtudio tueantur,ſic mentes illæ beatæ,
quibus motionibus uniuerſa gignunt,eiſdem motionibus illa nutricã/
tur,& fouent,innumerabilia ciboꝝ genera ſuppeditantes,unde omnia
alantur,pubeſcant,& maturitatem ſuam conſequantur. Perhibent autẽ
iidem Peripatetici,inter præſtantiſſimum numen primæ mentis,& re/
liquas inde prognatas hoc præter cætera intereſſe,quòd illa ſpatiis im/
mutabilibus uniuerſum æthera ab oriente ad occidentem ſua tantum
cauſa circũuoluit,uiciſſitudinem dierum,noctium'q; conficiens,etenim
ad quem alium finem dirigat illa motũ ſuum,cum ipſa ſit rerum oĩum
principium,& finis? aſt aliæ mentes ſuos ambitus non ſua ſolum cau/
ſa conficiunt,ſed pulcherrimi parentis amore incitatæ,ut quoadeius
fieri poteſt,ad illius ſimilitudinem proxime accedant,& quacunq; poſ/
ſunt ratione,uoluntati eius obtemperent,deſiderat autem optimus pa/
ter,uniuerſitatem rerum,quam ipſe procreauit,ſaluam,incolumem'q;
ad infinitum tempus permanere,quod profectò ſine continua,diſpa/
ri'que cœleſtium globorũ conuerſione contingere non poteſt,ex quo
illud etiam apparet,mundũ,& naturam uniuerſam ſimillimã eſſe ma/
gnæ,& pulcherrime conſtitutæ Reipu.quam diuinæ illæ mentes inter
ſe quaſi ciuili ſocietate deuinctæ communi conſilio,& prouidentia ad/
miniſtrent.

miniſtrent. Mouet itaq; prima mens incredibili pulchritudine admirabiles amores ſui excitans, ipſa uero immobilis manet. At globus altiſſimus ab ea circũuectus incitatiſſima conuerſione inferiores orbes mouet, & cætera omnia, quæ infra Lunam uiciſſim generantur, & occidũt, q̃ ſi quæ mobilia ſunt, ĩmutari debent omnia, neq; uno, & eodem ſtatu ſemper eſſe, primum etiam globum, qui ſemper in motu eſt, mutationi ſubiectum eſſe, cõfitendum eſt, nimirum illi, quæ ad locuʒ pertinet, nam ipſa ætheria natura, cum ſempiterna ſit, omni tempore eadem, ſui'q; ſimillima permanet, nulla'q; mutabilitate prædita eſt. At prima uis mouens, cum ſit actus ſolitarius, & ſimplex, neq; ullum motũ habeat, omni etiam mutatione uacua ſit, neceſſe eſt, ſiquam enim habet, primam certe habet, porrò prima eſt mobilitas ea, quæ conuerſione rotunda in orbẽ circunfertur, ut in phyſicis euidenti ratione demonſtratũ fuit, at hanc efficit ipſa mens, ut ab eadem pati nulla ratione ipſa poſſit, ex quo intelligitur, primam mentem uim eſſe ĩmutabilem, & neceſſariam, qualis uidelicet eſſe debet natura principii. Habet autem uox neceſſarii triplicem uim, ita enim appellamus tum id, quod ui, atq; animo repugnante factum ſit, tum etiam cuius opportunitas tanta eſt, ut ſine eo bene ſe res habere non poſſit, quod genus neceſſitatis cum adiũctione aliqua ſemper eſt, ut cum dicimus, equum ad iter faciendum eſſe neceſſarium, hic enim adiunctio eſt ea, ſi cõmode, & facile ire cupiamus. Tertia notione neceſſarium dicitur, quicquid naturam, & conditionem eam habet, ut neque mutari, neque ulla ratione poſſit aliter eſſe, atq; eſt, quam neceſſitatem recte appellamus ſimplicem, & abſolutã. Tali igitur ui præditum eſt principium illud potentiſſimum, unde cœlum, terræ, maria pẽdent, quòd ſi aliter ſit, uniuerſa profectò natura intereat, & in nihilũ recidat, neceſſe eſt. Quis autem tanto ingenio, tanta'que doctrina ullo tempore exiſtat, qui ſatis cogitatione complecti, nedum uerbis explicare poſſit, quanta ſint gaudia, quantæ uoluptates, quàm denique beata ſit, & bonis omnibus redundans uita illius diuini principii ſeipſo ſine ulla interpellatione fruentis, & ſuum præſtantiſſimum numen in omni æternitate contemplantis? Attamen, ſi fas eſt, ſempiternã illam ſummi boni perfectionem cum re aliqua mortali, & caduca comparare, profectò nihil exiſtit in terris, quod ad eius ſimilitudinem propiùs uideatur accedere, quàm iucundiſſima & perfecta ſapientium uita, præſertim ſiquis

aliquo tempore poſſit exiſteré,qualem Peripatetici cogitatione depin/gunt. Fingamus enim hominem primum animo ab omnibus uitiis in/tegro,& caſto,deinde ſenſu acerrimo,& acumine ingenii excellentem, neque enim ſapientia mentes aut tardas,aut impuras in ſua ſacraria in/tromittit. Is itaque uidendi ueri cupiditate incēſus,ſe'que ab omnibus uoluptatibus corporis, & à uulgi oculis longiſſime abducens omne uitæ tempus conſumat in contemplatione rerum diuinarum,eorum'qꝫ omnium indagatione,quæ magnis tenebris natura circūfudit. Ac pri/mum diuina mens huius præſtantiſſimi hominis naturam omnem re/rum caducarum peragrans, earum'que formas uarias, & penè innu/merabiles ſibi induens, hoc ornatu non contenta in ſublime deinde ſeſe attollat, e'que caligine craſſa,concreta'que rerum mortalium in al/tiſſimas, & puriſſimas cœli regiones euadens gradatim aſcendat, ſin/gulas ætherias mentes perluſtrans,& in earum pulchritudinem admi/rabili cum uoluptate ſeſe tranſformans,dum'que inſatiabili cupidita/te ſemper ad oras altiores rapitur,perueniat aliquando ad ſupremum omnium rerum ſatorem, & moderatorem Deum, ſe'que uinculo ar/ctiſſimo cum illo coniungens, ſanctiſſimo,& beatiſſimo numine per/fruatur, tunc profectò mens peregrinandi finem faciet, tunc denique poſt tot uigilias ſuſceptas, poſt tantos labores exanclatos in portu ſummi boni iucundiſſimo conquieſcet Deo plena, Deum intuens,atqꝫ ſuſpiciens,bonis omnibus affluens, tot denique,tantis'que gaudiis re/ferta, quanta mens nulla præter illam ipſam cogitare poſſit. Qualem igitur Peripatetici fingunt ſapientis hominis uitam, talem eſſe aiunt, immo infinitis etiam partibus iucundiorem, & perfectiorem altiſſimi principii uitam. Sed hunc ſtatum pulcherrimum in ſapiente breuem, & fugacem eſſe dicunt, propterea ꝙ uim illam contemplantem, per quam is comparatur,unà cum corporibus interire quodammodo ne/ceſſe eſt omnibus uiſis euaneſcentibus,quibus ipſa nitebatur. At illa mens beatiſſima æuo fruens ſempiterno, ſe'que perpetuo intelligens æterna potiatur uoluptate neceſſe eſt,etenīꝫ ut corpus umbra,ſic uolu/ptas conſequitur actū,ob eam'qꝫ cauſam ſenſus,& uigilia,& intelligētia maximā delectationē habent,quinetiā quicquid affert iucūditatis me/moria,& ſpes,id ſemp oritur ex actu,alterius.n.munere præterita bo/na repræſentantur,alterius futura quodāmodo præcipiūtur. Nimirūꝫ

uoluptas

uoluptas omnis in actione conſiſtit, cupiditas'q; gerendi ſemper ali/
quid unà cum animantibus nata cuȝ illis alitur,atq; adoleſcit,ut nemo
ànimum ocio,languore,ignauia tam infectum,atq; oppreſſum habeat,
quin aliquid ſemper delectationis cauſa agere geſtiat, & mente,ac ſen/
ſibus moueri, neque profectò ſomnus ob ullam aliam cauſam nobis
eſt iucundus,niſi quòd animum,corpus'q; reficit, nos'que aptiores ad
uigiliam,& res gerendas facit,quòd ſiquem omni actione penitus ſpo/
liare contendas,is profectò mortem uitæ inertiſſimæ anteponat. Sed
ad reliqua pergamus. Iam explicatum fuit antea,quæ per ſe intellige/
rentur,ea optima eſſe,& ſiqua maxime perciperentur ad eum modum,
illa optimorum tenere principatum,proinde cum initium rerum oĩum
ſit maxime ſimplex, & nulla omnino commiſtione concretum,& ob
eam cauſam exiſtat ad intelligentiam maxime apertum , idem altiſſi/
mum bonitatis gradum obtinere confitendum eſt,cum'q; omnia bona
delectationem aliquam habeant, iucunditatem certe, & ſuauitatem
ſummi boni oportet uſqueadeo magnam , & redundantem eſſe, ut
quomodo omnia ſydera exortu Solis obſcurantur, ſic uniuerſæ uo/
luptates eius præſentia ne ſentiantur quidem, hac igitur immenſa iu/
cunditate mens illa beatiſſima fruitur continenter, in omni æternitate
ſuam eximiam bonitatem, & pulchritudinem intuens, atque contem/
plans. Mens autem noſtra ſolet intelligendis rerum formis ſemetipſaȝ
intelligere,intelligendo enim & ipſa ſub intelligentiam uenit,ut'q; ſen/
ſus oculorum rem aſpectabilem cernens id efficitur planè,qđ intuetur,
ſimiliter mens aliquid percipiens fit una,& eadem res,atque forma illa,
quam comprehendit,eſt enim diuina hæc uis nata,atque apta ad reci/
piendas formas rerum omnium cõmunes atque uniuerſas,& ab omni
coniunctione materiæ ſecretas, quibus illa inſtructa, & perpolita ſua/
uiſſimo intelligendi munere fungitur ,rebus'que cæteris percipiendis
ſe quoq; ipſam comprehendit, præcepto Apollinis pulcherrime ob/
temperans, quòd monet,ut ſe quiſq; cognoſcat. Hæc autem breuiter,
ſtrictim'q; dicuntur à nobis,quòd ea omnia elegãter,& copioſe pertra/
ctata ſint in libris de anima,ad quos harum rerum diſputatio pertinet.
Quam igitur uim habet mens præcipuam,& diuinaȝ, ut intelligat,ean/
dem infinitis partibus maiorem,diuiniorem'q;,ac magis propriam obti/
net omnis intelligentiæ principium,& fons,quem Deum appellamus,

cumq; mens noſtra neq; ſemper intelligat,neq; ad intelligētiam ſui ſine adiumentis externis,& aduenticiis peruēniat,mens prima & perpetuo intelligit,& nihil aliud,niſi ſeipſam intelligit nullo adiumento ad illud munus præſtantiſſimum fungendum utens. Eſt autem contemplatio rerum non modo maximarū,ſed etiam ſæpe leuioꝝ tam dulcis,tam ſuauis,& iucūda,ut nihil gratius,nihil optabilius in uita excogitari poſſe uideatur.Etenī uidemus,præclara ingenia delectatione ſcientiæ irretita honores,opes,uires corporis,ipſam ualetudinem contēnere,nullosq; labores,aut pericula peregrinationū extimeſcere,quo poſſint animum ſcientia,& cognitione rerum pulcherrimaꝝ auctum,& refertū domum reportare,multos etiam cernas uigiliis aſſiduis,& laboribus ſtudioꝝ exeſos,& tabeſcentes,qui perire tamen prudentes,uidentesq; malint,ꝗ̄ uitam ꝓpagare literarū oblectatione uacantem.Neq; ꝓfecto mirandū id cuiquam accidat,ſi cum animo ſuo reputarit,naturæ omni rationis,& intelligentiæ participi ingenitum eſſe inſatiabilē quendam amorem cognitionis,& ſciētiæ,ut nihil ipſam æque uideatur attingere.Itaq; pueros uidemus,quāprimū niti,ac pedibus inſiſtere potuerūt,ad ſpectacula auidos diſcurrere,omnia curioſe ſciſcitari,fabulis mirabiliter capi,& quibuſq; actionibus uiroꝝ quāuis ſeueris,& grauibus cupere intereſſe,creſcit ætas,ſtudium creſcit intelligendi,& ſciendi,& quo præſtantiore quiſq; eſt indole,& ingenio,hoc illuſtrius huius honeſtiſſimæ cupiditatis ſpecimen præbet,itaq; agreſtes etiā,& barbari hoīes,quiq; ab omni cultu,& humanitate longiſſime abſunt,ſe tamen temperare nō poſſunt,quin aliquid audire,ſpectare,aut cognoſcere ſemper aueant,nemoque ferē adeo rudis eſt,aut à natura tam male informatus,quem hiſtorias legere,& res omnium ſeculorum ſcire non delectet.Vt uero hoīes etiā imperiti peregrinationibus lætantur,ut ſæpe ad lōginquas oras adeunt ꝓpter uiſendi cupiditatem nullum incōmodū,aut periculū uitæ reformidantes,ut etiā gloriātur,& cōmemorare geſtiunt oībus,quos mores hoīum,quas urbes uiderint,quas terras,quæ maria perluſtrarint,ꝙ ſi forte ad eas uſq; regiones penetrarint,quas uaſta oceani ſpatia diuidūt à nobis,quasq; habitant eæ nationes,quas græco uocabulo antipodas uocamus,ꝙ ueſtigia nobis cōtraria inſiſtāt,tum uero illi ſe beatos ducunt,& cū magnis hoībus cōparandos.Quòd ſi talium rerū ſpectacula imperitæ multitudini tātas ſuppeditant uoluptates,quāto gaudio,ꝗ̄

coeleſti

cœleſti iucunditate compleri?qua ueſci ambroſia neceſſe eſt animũ phi
loſophi cum pulcherrimis,& planè diuinis ſemper habitantem cogi/
tationibus?& cœluʒ,maria,terras omnes animo dies,ac noctes peragrã/
tem?tum occultiſſima animantium rerum,inanimarum'q; principia, &
cauſas acumine mentis intuentem? neq; earum ortus, progreſſus, fines
ignorantem?tum etiam ſyderum naturas, effectus, motus, conuerſio/
nes'q; multiplices notantem?ad illam deniq; admirabilem mentiũ æter/
narum cognitionem uſq; penetrantem?Enimuero, ſi conuenienter na/
turæ ſuæ uiuere,unicuiq; optimũ eſt,maximè'q; iucundum,nihil pro/
fectò homini contingere poteſt æque dulce,ac optabile,ut uita à men/
tis agitatione permanans. Etenim mens in homine longe plurimum
excellit, porrò id quanque rem maxime eſſe iudicandum eſt,quod in
quaq; re præcipuum,atq; optimum exiſtit,ut exploratum eſſe debeat,
hominem ſuam mentem potiſſimum eſſe, & qui mentis acie fruatur,
eum ſua propria uita maxime perfrui,& ob eam cauſam tam bene,atq;
iucunde uiuere,ut nulla imperia,nullæ opes cum eius hominis ſtudiis,
& delectationibus cõferenda eſſe uideantur. Quid?non'ne Deum bea/
tiſſimum eſſe demonſtrauimus ex eo,quòd perpetua ſui contẽplatione
frueretur?oportet igitur hominum uitam ſuauiſſimaʒ, beatiſſimam'q;
contineri ea potiſſimũ actione,quæ diuinæ ꝓxima,maximè'q; cognata
exiſtit. Quamobrem uidemus,cæteras animantes à ſummi boni conſe/
cutione longiſſime abeſſe,propterea ꝙ mentis,& intelligentiæ nulla cuʒ
iis particula cõmunicata eſt. Itaque uita mentium ſempiternarum per/
fecte,cumulatè'q; beata eſt, quia perfecto intelligendi munere perſun/
guntur,homines autem perinde beati ſunt,ut quiſq; ad huius pulcher/
rimæ actionis ſimilitudinem ꝓxime accedit,cuius cætera animalia cum
expertia ſint,ſummi etiam boni excellenti præſtantia defici neceſſe eſt.
D icendum eſt igitur,beatam uitam peruenire, quoad progredi poteſt
maximarum rerum contemplatio, & in quibus mentibus maior inſit
hæc uirtus, has mentes uitam colere beatiorem, & maioribus gaudiis
abundantem. Cum itaq; ne ſol quidem lucem igniculi tantum ſplen/
dore ſuo uincat,quantum mens illa altiſſima menti hominum infimæ
antecellit,quænam per illum Deum,de quo loqui mur,aut uis eloquẽ/
tiæ dicendo, aut acies ingenii cogitando uel minimam partem poſſit
adumbrare dulcedinis,& iucunditatis,quam percipit ſempiternis ſecu/

lorum ætatibus ſummus Deus ſemetipſum intelligendo,& illam ſuam
pulcherrimam formaꝫ,perfectiſſimam'q; contemplando? Habet igitur
omnium rerum parens admirabilitatem certe tantam,ut nihil admirã/
dum æque uideatur, ac ſiqua mens poſſit tanti numinis maieſtatem,
& abſolutiſſimam perfectionem ſatis admirari, colere, uenerari. Quæ
cum talia ſint,quis audeat negare,Deum non modo uitam eſſe,ſed etiã
uitam præſtantiſſimam,beatiſſimam'q;?ſcilicet actus mentis, & agitatio
uita eſt,& præſtabilis illa quidem,maxime'q; excellens, Deus autẽ pu/
riſſimus eſt actus nihil omnino admiſtum,nihil duplex,nihil copula/
tum in ſeſe cõtinens,cum'q; ſua ſponte,ſua'q; ui talis exiſtat,nihil aliud
niſi ſeipſum intelligens,& comprehendens, profecto actus illius uita
perfectiſſima, & ſempiterna ſit, neceſſe eſt,ut iam non ſit cunctandum
affirmare,Deum eſſe animal optimum,æternũ,quamobrem Deus uita
fruitur,atq; æuo continuato,& perenni,neq; aliud certe exiſtit ſanctiſſi/
mum illud numen,niſi uita optima,perpetua,& ſempiterna,e quo perẽ/
ni,auguſtiſſimo'q; fonte uniuerſis animantibus uita manat,& ſpiritus,
& naturis inanimatis forma omnis,& omnis exiſtendi, ac permanendi
uis munifice, ꝑlixe,large ſuppeditatur.His expoſitis omni luce clarius
apparere poteſt,quã iniuſte,& parum ſapienter Pſeuſippus,& Pytha/
goræi naturam principii exagitarint,atque contempſerint,ſcilicet ii,cuꝫ
ſemina ſtirpium,& animalium uidiſſent imperfectum quiddã eſſe,atq;
impolitum,quæ uero inde gignerentur, naturam habere abſolutam,&
ſuis omnibus numeris,& partibus expletam, ex principio res quidem
bonas,& perfectas oriri,ſed ipſum eſſe inchoatum, & rude,ac deforme
exiſtimarunt,quod ſeminibus rerum,naturam,& nomen principii tri/
buerent,& omnem uim initioruꝫ eiuſdem modi eſſe iudicarent,ſed pa/
rum certe iſti homines uiderunt,cur enim hoc nomine præclaro non
afficerent potius res perfectas,atq; abſolutas,unde ſemina ipſa generan/
tur,& fluunt?Dicendum eſt igitur,animalium,& omnium eoruꝫ,quæ
terra naſcuntur,uera principia exiſtere non ſemina aliqua, ſed naturas
eas,a quibus unaquæq; res progignitur,ſunt autem naturæ illæ bipar/
titæ,nam quæ genera a ſui ſimilibus effinguntur,in iis eadem eſt planẽ
abſolutio,perfectio'q; parentum, & natorum, at quibus in generibus
quæ procreata ſunt,nullam habent ſimilitudinẽ cum procreatoribus,
in iis tantum abeſt,ut principiũ gignendi ſit deterius iis,quæ naſcuntur

ab illo, ut etiam admirabile ſit, quantū excellat, ſiquidem hariū omnium
rerum generator eſt Sol, & orbis ille obliquus in duodecim ſigna di/
ſtributus, cuius ambitū Sol ipſe, & Luna, & reliquæ Stellæ, quæ uocan/
tur errantes, diſparibus quæque temporibus luſtrant. Quinimmo nihil
aut ferax, aut ad partus edendos natum, atque aptum eſſe poſſit, niſi uis
illa præpotens ſolis animantibus aeriis, aquatilibus, terrenis'q; fœcūdi/
tatem largiatur, quamobrem Ariſtoteles hanc ſtellam proſperam, &
ſalutarem appellat γεννητικὴν, quod illa omnium rerum ſit procreatrix,
& parens, idem'q; hominem dicit à Sole generari, atq; homine. Eſt igi/
tur natura principiorum, contra atque Pythagoræi dicunt, excellens,
abſoluta, elaborata, & perpolita, primi autem principii, de quo paulo/
ante diſſeruimus, tanta eſt pulchritudo, tam'que admirabilis, incredibi/
lis'que perfectio, ut quicquid aliud pulcherrimum, optimum, abſolu/
tiſſimum in uniuerſo eminere uidetur, atque excellere, ſit illius præſtan/
tiſſimæ naturæ adumbratum ſimulachrum, & quædam obſcuriſſima
imago. His rebus ad hunc modum explicatis, ſatis perſpicue docuiſſe
uidemur, ſubſtantiam aliquam eſſe immobilem, ac ſempiternam, & ab
omni earum rerum, quæ ſenſu continentur, coniunctione ſecretam.
Explicatum eſt autem in libris de motu, eandem nulla magnitudine
præditam eſſe, ſed partibus carere, atque indiuiduam exiſtere, neq; ulla
ratione ſecari, diſtrahi'q; poſſe, quippe quæ motum cœlo afferat ſem/
piternum, ex quo intelligi debet, uim eius infinitam eſſe, neq; ullis ſecu/
lorum terminis circunſcriptam, cum'q; nihil finitum infinitam uim ha/
bere poſſit, ſubſtantiam immobilem omni magnitudine terminata ca/
rere neceſſe eſt, at immenſam, atque interminatam habere qui poſſit?
cum nulla amplitudo talis exiſtat in rerum natura, ut alibi argumentis
neceſſariis ab Ariſtotele concluſum eſt. Itaque cu3 omnis magnitudo
uel finita ſit, uel infinita, ſequitur, quod immenſis uiribus præditum ſit,
id neque corpus eſſe, neque ullam cum corporibus ſocietatem habere.
Declaratum eſt item, eandem ſubſtantiam impatibilem exiſtere, oēm'q;
effugere uim, atque impreſſionem earum rerum, quæ uarie ſenſus af/
ficere ſolent, quod genus Græci ἀλλοίωσιν, noſtri philoſophi alteratio/
nem uocant. Id uero ita eſſe, facile quiuis intelligat, ſi ſecum ipſe con/
ſideret, reliquos motus omnes eſſe poſteriores illo, qui ad locum perti/
neat, quo motu cum prima omnium rerum cauſa uacua ſit, cæteris item

carere,ratio ipſa docet, ſublato enim primo omnia conſequentia tol/
luntur,itaque in nullam plane rem uideas cadere cæteras mutationes,
quin eandem mobilitate loci præditã cernas. Et profecto intueri licet,
in hac pulcherrima uniuerſi deſcriptione admirabilem quendam ordi/
nem adhibitũ eſſe,ut à primis naturis,& quodammodo inchoatis ad
perfectiores ſemper aſcenderetur, uſquedum ad ultimas, abſolutiſſi/
mas'que peruentum eſſet. Etenim cum omnem naturam corporeã mo/
bilem eſſe oporteret patibilem'q;,quæ corpora caduca forent,magis'q;
concreta,ea omni mutationum generi propoſita fuerunt,ut nulla uis
externa eſſet,quam accipere,ferre'q; non poſſent,at globi ætherii, qui
facile inter cunctas naturas corporeas excellerent,mutationẽ loci,quæ
præſtantior eſſet,adepti ſunt,reliquas omnes effugerunt. Gradus autẽ
rerum altiſſimus eſt earum mentium,quæ ſine corporibus uitã colunt
beatiſſimam,& ſempiternam,quas decuit eſſe omnino impatibiles, im/
mobiles, omnis'que mutationis expertes,cum cæteris omnibus ipſæ &
motum afferrent,& tantum ad honorem,& dignitatem antecellerent,
quantum ne cogitatione quidem comprehendi poteſt. Neq; uero nos
præterit,quæ pauloante à nobis breuiſſime perſtricta fuerunt de ui fi/
nita rerum,infinita'q;,ea ſolere à multis copioſe dilatari,quòd is locus
ampliſſimam diſputandi materiam ſubminiſtret,ſed nos ſuis quæq; lo/
cis dicenda exiſtimamus,quamobrẽ hæ quæſtiones ad libros de motu
cum pertineant,illarum tractationem eò reſeruamus,habemus enim in
animo,eos libros interpretari,ſi uita ſuppetet,& noſtræ ualetudinis in/
firmitas id patietur,interim perſequamur illa,quæ magis attingunt eã
diſputationem,quæ nobis à principio inſtituta eſt, cum'q; aperte do/
cuerimus, ſubſtantiam aliquam immobilem eſſe atq; æternam,in qua
nihil admiſtum inſit concretum'ue, nunc, quod reliquum eſt, quæra/
mus,una'ne exiſtat huius generis,an plures,& ſi plures, quot numero
ſint ponendæ. Sed operæpretium eſt, aliorum quoq; dicta meminiſſe,
& commemorare, quanquam nemo fere ante Ariſtotelem quicquam
ſuſpicatus eſt de ſubſtantiis corpore uacãtibus præter idearum inuen/
tores,qui tamen ipſi ad hanc noſtram quæſtionẽ explicandam nihil
omnino definiti, aut perſpicui ſuppeditare poſſunt, etenim ideas eſſe
numeros uolunt,de numerorũ autem copia nihil habent plane,quod
liqueat,modo enim infinitam eorum multitudinẽ introducunt,modo
tantam

tantam paucitatem,ut eos ultra decem pcedere non putent,neq; tamen, cur ita definiant numeros,docent, aut argumentum aliquod graue,& neceſſarium ad fidem faciendam adhibent.Nobis autem ea,quæ diſpu/tata ſunt adhuc,uiam facilem,& compendiariam aperire uidentur,qua poſſimus ad ueritatē huius quæſtionis peruenire.Docuimus.n.unum eſſe principium uniuerſi,quod ipſum plane immobile manens,motuꝫ primum cieret eundem'q; unum,ac ſempiternū,cum uero omnia,quæ mouentur,ab aliquo moueantur,& principium mouendi īmobile eſſe, & ſempiternum motum à ſempiterno,unum'q; ab uno manare ſit neceſſe,cum'q; præter cōuerſionem illam ſimplicem,qua prima mens immobilis uniuerſum æthera ab ortu ad occaſum immutabili ratione in orbem contorquet,uideamus alias item æternas circūuectiones earum ſtellarum, quæ errare dicuntur,corpus enim uolubile,ac rotundum & immortali eſt natura,& ſemper in motu eſt,ut in phyſicis explicatum fuit,hæc omnia cum uideamus ita ſe habere,quid poteſt eſſe iam cauſæ, cur dubitemus,ſuam cuiq; ſphæræ ſubſtantiam immobilem,æternam'q; attribuere,quæ motionem illam perpetuā,& continentem citet?Etenim cum natura ſtellarum,ſempiterna quædam ſubſtantia ſit,talem iteꝫ eſſe quanq; uim mouentem neceſſe eſt,id enim,quod mouet,prius eſt moto,& quod prius eſt ſubſtantia,ſubſtantiam eſſe confitendum eſt,cum nihil aliud ſine huius generis adminiculo poſſit cōſiſtere.Itaq; ſi unus, ſimplex'q; motus ab una, & ſimplici cauſa naſcitur,ut demonſtratum eſt ab Ariſtotele,concludendum uidetur,quot ſtellarū ſint curſus,conuerſiones'q; globorum,totidem ſubſtantias mouentes eſſe natura ſempiterna,plane'q; īmobili,quæ non ſenſu,ſed intelligentia continentur,cuꝫ ſint corporis expertes,neq; ſecari,aut diuidi poſſint,propterea qđ uim habeant infinitam,ut ſupra diximus, nulla'q; uis talis in aliqua magnitudine exiſtat. Quod igitur quærebamus, una'ne ſubſtantia īmobilis eſſet,an plures,quot'q; numero eſſent,id iam inueſtigatum nobis,compertum'q; eſt,item'que illud apparere poteſt, ut quiſq; globus ordine antecedat,aut ſequatur,ita quanq; ſubſtantiam aut priorē,aut poſteriorem eſſe,quòd aſtroꝝ,mentium'q; ſuarum unus,idem'q; ſit ordo,atque deſcriptio.Neq; uero ſumus neſcii,quid homini chriſtiano de numero earum,& natura ſit ſentiendum, ſed nunc Ariſtotelem interpretamur, deinceps fauente Deo theologiæ noſtræ oracula ſancta explicaturi.

Illam itaque mentem præſtantiſſimam,quæ uniuerſam ætheris molem concitatiſſima circũuectione conuerſat,primum locum obtinere,& reliquis ſubſtantiis immobilibus natura,& dignitate anteire,uel globi eius præſtantia,cui præpoſita eſt,apertiſſime nobis indicare poteſt,uidemus enim reliquos orbes ad illius motum,& conuerſionẽ dirigere ſuos curſus tanq̃ ad finem,idem'q; altiſſimam nactus eſt regione3,atq; à noſtris domiciliis longiſſime diſtantem, qualem obtinere decebat principem orbium reliquo℞,mundi'q; præcipuu3 moderatorẽ.Amplitudo uero eius eſt tanta,ut cætera contineat,atq; arceat complexu ſuo,à nullo contineatur ipſe,Quid loquar de innumerabili multitudine ſtellarũ?quæ in eo infixæ ſplendore ſuo,& admirabili pulchritudine inſatiabile ſpectaculum mortalibus præbent,& cunctis naturis uitalẽ uim largiũtur & maxime ſalutarẽ,cum reliquæ ſphæræ unius tantum ſyderis candore colluceant.Quid mobilitas?non'ne tam rapida,tam'q; incitata eſt,ut cũ inferiora ſydera multu3 temporis conſumant in luſtrandis minoribus circulis,ipſe uno circuitu diem,noctem'q; conficiat?Itaq; mens tam nobile,tam'q; præclarũ animans corpus,ſine dubitatione cæteris mentibus diuinis non loco ſolum,ſed natura etiã prior eſſe,atq; honore,ac dignitate plurimum antecellere putanda eſt. Quinetiã ut quæq; ſphæra ſuperiorem locu3 tenet,ita ſuperiore,ac potiore cõditione eſt,ut quorundam Ariſtotelico℞ eſt ſententia,docent.n.continẽtia corpora uim formæ maiorem obtinere,& ob eam cauſam perfectiora eſſe,multo'q; anteſtare,atq; ad ea,quæ cõtineantur,eandem habere ꝓportionem,comparationem'q;,quam totum ad partẽ habet,itaq; ſtellas altiores efficientiã in ſeſe cohibere potiore3,quæ'q; in omnes partes latius patere uideatur, cum'q; altiſſimum globum æternitatis parentẽ,atq; effectorem eſſe conſtet,inde fieri dicunt,ut quo ſtella quæq; uiciniorem illi orbem teneat, hoc effectus pariat diuturniores,& cum tres primæ ſuperiores ad naturas rerum caducarum ſtabiliendas,optime'que temperandas,& tuẽdas uim habeant admirabilem,reliquas inferiores ad motum,& uarietates efficiendas plurimum ualere confirmant,eo'q; in genere pulcherrimam Solis ſtellam principatũ obtinere,potentiam'q; illius in rebus ĩmutandis maxime inſignem,atq; illuſtrem exiſtere, unde fortaſſe factum eſt, ut hoĩes docti illam ducem appellarent,ac principem,& moderatricem luminum reliquo℞,mundi'q; mentem,& temperationem,quãquam id

magis eos impuliſſe uidetur ad hæc dicẽda, ꝙ uiderent globum Solis & ſplendore,& magnitudine longe præſtare,& reliquorum ſyderum motionibus uagis moderari, quæ quidem conſideratio tantum momenti habet,ut nõnulli Peripatetici nobiles exiſtimarint,non abſurdã eam opinionem fore,ſiquis dicat,mentem illam,quæ curſum temperat Solis,nobilitate ꝓximaȝ eſſe ab altiſſima,primamq́; eius progeniẽ exiſtere,unde poſtea mens ſtellæ ſaturniæ ꝓpagetur.Quòd ſi quæ ſphæræ altitudine præſtant et capacitate,eædem præſtant dignitate,excellẽtiaq́; naturæ,idem profectò euenire neceſſe eſt in mentes illas diuinas,quarũ illæ opera uolubilitate ſempiterna uerſantur.Sed quærat aliquis,cur errantium ſyderũ ea,quæ ꝓpius à terra abſunt,celeritate uigeant,ſuosq́; citius conficiant,& peragrẽt orbes,quàm ſuperiora.Ecquid accidere id dicendum eſt,quòd in mentibus earum maior inſit uis,atque præſtantia?at hoc repugnat iis,quæ dicta ſunt modo.An potius hæc minores ambitus luſtrant,altiora autem magnitudine corpoꝝ tardiora eſſe uidentur,cum tamen uelociſſime moueantur? Quod ſupereſt, quando accurata ueritatis inquiſitione ad eam ſcientiam peruentum eſt,ut iam compertum,exploratumq́; planè habeamus,ſubſtantias immobiles, quæ mentes ſingulares appellantur,plures una exiſtere,res ꝓfectò poſtulare uidetur,ut de ꝓcreatione illarũ,& perfectione nõnulla diſſeramus de ſentẽtia Peripateticoꝝ,idq́; breuiter,& ſummatim,uenit.n.nobis in mentem aliquãdo uereri,ne cui noſtræ hæ diſputationes ultra,q̃ ſatis eſt,procedere uideantur,quanquam res grauiſſimæ,maximeque difficiles neq; occupatis hominibus ſcribuntur,neq; delicatis,quòd ſiquis amore philoſophiæ incenſus ſeſe in literas abdidit,& omne ſuum ſtudium ueritatis indagationi dicauit, huic certe nulla oratio aut longior,aut curioſior uideri poſſit,quæ de rebus maximis,& ad cognitionẽ pulcherrimis habeatur.Principio aiunt Peripatetici,unãquanq; mẽtem ſingularem ſeipſam intelligere,idque planum fieri ex eo,qđ menti noſtræ contingere uideamus,quæ percipiendis iis,quæ ſub intelligentiam cadunt,ſeipſam ſoleat cognoſcere,cum eius eſſentia ſit eadem,quæ reꝝ animo comprehenſaruȝ, ꝙ ſi mens hominis,propterea quia materiæ nõ eſt affixa,tametſi ex ea pendere uideatur,præclaram illaȝ uim conſecuta eſt,ut ſeſe cõuertat in formam eius,qđ intelligit,& unum, ac idem efficiatur atq; illud,quid quæſo dicendum eſt de mentibus illis ſolutis, ac

liberis,& ab omni concretione ſeiunctis, planeq́ integris,atq́ ſynceris? quis inquam dubitet,in eo genere intelligentem,atq́ id,quod intelligitur,magis unum effici,q̃ efficiatur in nobis?Explicatū eſt autẽ in libris de anima,id,quod intelligitur,intelligentis eſſe formam,& perfectionẽ, ut confitendū eſſe uideatur,quod percipiant mentes ſingulares præter ſemetipſas,id cauſam quodãmodo efficientem,& formã,& finem ipſarū exiſtere,& quæ ſic procreata ſint,neceſſario procreatores ſuos intelligẽtia comprehendere,atque iſta reciprocari,ut quod intelligit mens præter ſemetipſam,id eam fingat,& formet,& qđ mentem fingit,& format, id ab ea intelligatur,planeq́ noſcatur,neq́.n.fieri poteſt,ut effectus aliquis ſcientiam ſui conſequatur,quin idem cauſam norit,unde manat,& gignitur,atqui mens quæq́ ſeipſam intelligit,igitur cauſam quoq́ ſuā intelligit.Cum autem mens una prima exiſtat,quæ ſeipſam cõprehendat,reliquas autem omnes cõprehenſa progignat,idem'q́ ſit in eo maxime genere intelligens,intellectum'q́,& ob eam cauſam illarum quæq́ ſit una,non tamen hinc effici putandum eſt,eadem mentes omnes ſimplicitate præditas eſſe,hoc enim poſito tolletur omne præſtantiæ, perfectionis'q́ diſcrimen,& ultima primis eſſe paria,cõcedendum erit,neq́ iam unus exiſtet princeps,qui ſit omnium perfectiſſimus,atq́ optimus, maxime'q́ ſimplex,& cunctarum rerum æternarum,caducarum'q́ poteſtate digniſſimus.Itaq́ in rebus cœleſtibus hanc ſimplicitatis,& cognitionis rationem,atq́ ordinem eſſe uolunt philoſophi ab Ariſtotele profecti,perfecte.n.ſimplicem,atq́ unum eſſe iudicant ſummum Deũ, qui ſemetipſum intelligat, nullo aduenticio,externo'q́ adiumento ad id munus præſtantiſſimũ fungendum utens.Ad eius autem perfectionem proxime accedere ſentiunt ſecundam mentem,quæ ex illius intelligentia naſcatur,eo'q́ ſolo,atq́ uno ad ſe noſcendum egeat. Tertiũ gradum tenere dicunt ſecundam procreationem,eius uero iam duplicem cauſam eſſe,primum dico principiū,& ſecundum,quorū illa cognitione conſiſtat,eo'q́ minus ſimplicem,minus'q́ indiuiduã exiſtere,& quo longius ab altiſſima mente ſubſtantiæ receſſerint,eo plus cõcretionis,& copulationis in ſeſe continere,quòd earum intelligẽtia plura principia complectatur,à quibus formam,uim,eſſentiam accipiant, q̄ ſi quæque illarum debeat una exiſtere,neceſſe eſt ꝓfectò,ut quod uenit in cuiuſq́ intelligentiã,exiſtat & ipſum unum,id autem una ratione fieri poteſt,ſi

plura

plura illa principia, quibus intelligendis unaquæq; oritur,atque con/ ſiſtit, ad unum omnia ſeſe efferant, aggregent'que principium, quod eſt uere unum, & ſimplex, perfectum'que, cauſa'q; ſalutaris, & præ/ potens, quamobrem multa & ſint, & numerentur, & quo quicque propius, aut longius ab illo abeſſe contigerit, hoc magis, aut minus cum eo naturam ſimplicitatis, & unius communicatam eſſe, neceſſe eſt, quo fit, ut mens humana, quæ infimum locum téneat, ante reliquas omnes mentes concreta, & multiplex eſſe uideatur. Hæc Peripateti/ ci, ſed ueritas huius quæſtionis à theologia chriſtiana petenda eſt, quæ delapſa de cœlo ſola poteſt de hoc genere uériſſima ſentire', & loqui, nos autem ad enucleandas Ariſtotelis ſentétias iam reuertamur. Con/ cluſum eſt argumentis huius philoſophi, tot ſubſtantias immobiles eſſe numerádas, quot eſſent cōuerſiones cœleſtiū globorū, eſt auté nu/ merus earum accipiendus ab aſtrologia, quæ ex diſciplinis mathema/ ticis arctiſſimam cum philoſophia ſocietatem habet, quòd ipſius in/ quiſitio, contemplatióq; ad ſubſtantiam ſpectet corpoream illam qui dem, ſed perennem, ac ſempiternam, reliquæ autem omnes in iis, quæ ipſi ſubſtantiæ adiuncta ſunt, uerſari ſoleant, ut arithmeticæ, ac geo/ metriæ ſcientia, quarum altera numeros, altera magnitudines conſide rat. Plures itaq; motiones eorum corporum eſſe, quæ uoluuntur in cœlo, uel iis apertum eſſe debet, qui ſcientiam ſyderum leuiter atti/ gerunt, ſtellarum enim uagantium quæq; non una, ſed multiplici cō/ uerſione circūfertur, qua quidem de re ſic explicant aſtrologiæ docto res, ſyderum triplicem eſſe motionem, quarum una ab uniuerſis mor/ talibus aſpectu oculorum comprehendatur, eam dico, qua ſydera ab oriente commeant ad occidentem, alteram autem à uulgari intelligen/ tia remotam eſſe, quam Mathematici obſeruando notent, nonnullis operibus manu factis ad eam inueſtigationem uſi, atque id quidē mo tionis genus bipartitum eſſe docent, quòd nonnulla breui tempore, quædam uix longinqua obſeruatione animaduerti ſoleant, quales for taſſe inerrantium ſtellarum lapſus numerare poſſimus, quos antiquio rum nemo percepit, at uagantium ſyderum curſus, non ita longo tem pore ad obſeruandum egent, luſtratio enim Solis annuum ſpatium, Lunæ non amplius menſtruum requirit. Tertium motionis genus nulla uel immenſi temporis animaduerſione notari poteſt, nam ſola

rationis,& cogitationis uia ad illius ſcientiā peruenitur, ſiquidem plu res errantiū curſus ad ſenſum,& ſpeciem ſunt uniuſmodi, & ſimplices, quos ratio docet copulatos eſſe,& multiformes, uideas enim illas tum uelócius labi, tum tardius, tum anteuerſus celerare, tū retrorſum uehi, tum ad cœli uerticē auſtralem cōuertere curriculū, tum ad aquilonalē, atqui repugnat id naturæ corporis ætherii, cuius agitationem omnem & ſimplicē,& ab omni temeritate, atq; inconſtantia remotiſſimam eſſe oportet, ut ab Ariſtotele in libris de motu apertiſſime demonſtratum eſt. Quæ cū diligentius animaduerterent Mathematici, neceſſe habue runt introducere multiplices motus, quibus iſti errores,& quaſi fortui tæ cōuerſiones ad ordinē adducerentur, de numero autē eorū expone/ mus breuiter ſentētias quorūdam aſtrologoꝝ, quo definitam aliquam ſummā poſſimus in animis noſtris habere informatā, neq; tamen hac ſimplici expoſitiōe cōtenti eſſe debebimus, aut ſatis eſſe putare ea, quæ à ſuperioris ætatis hominibus reperta ſint, ſed quædā nos inueſtigare conueniet, quædā item ab iis perdiſcere, qui omne tempus inquirēdo, & ſcrutando in rerū cœleſtium cognitione conſumunt, qui ſiquid eo/ rum, quæ dicentur, minus approbarint, aut noui aliquid ipſi ſuo præ/ ſtanti ingenio pepererint, maximæ certe gratiæ & iis,& ueteribus habē dæ, atque agēdæ erunt, quoꝝ opera ad perceptionem, cognitionem'q; rerum pulcherrimaꝝ adiuti fuerimus, eam uero ſententiā tenebimus, quæ ad ſimilitudinē ueri uideatur eſſe ꝓpenſior. Hæc præfatus Ariſto teles ad explicandas opiniones Eudoxi,& Callippi de numero ſphæ/ rarum aggreditur, ſummā totius rei breuiter exponēs, ꝙ earum rerum tractatio diligens ad aſtrologiæ potius, q̄ primæ philoſophiæ munus ſpectare uideatur, quāobrem nec nos quidē in iis explanādis quicquā cōmorati ſumus, cū præſertim ſciremus, Hieronymū Fracaſtoriū hanc partem eleganter,& enucleate interpretatū eſſe in ſuis Homocentricis, quem librum ille hoc anno miſit ad PAVLVM.III. Pont. Max. Etenim cum Hipparchus,& qui ſecuti ſunt eum, naturalē aſtrologiæ cum philoſophia ſocietatē diremiſſent, eas'q; diſciplinas īterpoſitis ne/ ſcio qbus circulis cōmeticiis,& fictis ita diſtraxiſſent, ut nulla amplius ratione coire poſſe uiderentur, extitit aliqn̄ Ioannes Baptiſta Turria/ nus eximiū ſeculi noſtri decus, qui duarū grauiſſimarū artium diſſen ſionē, ac diſſidiū moleſtiſſime ferret, itaq; magnitudine fretus ingenii,

& doctrinæ

& doctrinæ, quibus rebus, ut cæteris omnibus uirtutibus, mirabiliter florebat, inſtituerat eas reconciliare, atque ad priſtinam reuocare concordiam, iam'que huius pulcherrimi conatus præclara fundamenta iecerat, cum ſubito ecce uis mortifera morbi hominem immortalitate dignum inuaſit, qua ille conſumptus ad ea ſydera migrauit, quæ dies, ac noctes cogitatione peragrabat, Italiam ſua clariſſima luce orbatam, & grauiſſimo mœrore confectam relinquens. Agendæ ſunt igitur immortales gratiæ Hieronymo Fracaſtorio uiro omni liberali doctrina politiſſimo, atque perfecto, qui cum à Turriano homine ſibi amiciſſimo nonnulla ſemina eius diſputationis accepiſſet, ex iis pulcherrimos, atque uberrimos fœtus propagauit edito libro diuino, & planè cœleſti, in quo eorum omnium, quæ in curſibus ſtellarum admirabilia, & quaſi contra rationem accidere uidentur in cœlo, tam luculente, tam'que ſubtiliter cauſas perſecutus eſt omnes, ut ex iis locis ueniſſe, non ut eas ipſe reperiſſe uideatur, ita omnia quaſi ante oculos ponit, ita nihil uſquam occurrit, quod cum phyſicis rationibus, & principiis, ac progreſſionibus naturæ non mirabiliter conſentiat. Itaque magni huius uiri admirabile ingenium, & excellentiſſima doctrina aſtrologiæ, philoſophiæ'que diſciplinas multa iam ſecula graues inimicitias inter ſe gerentes feliciſſime reconciliauit, eas'que tam arcto neceſſitudinis uinculo conglutinauit, ut nullius ingenii calliditas unquã futura ſit tanta, quæ poſſit amplius earum amicitiam diſſociare. Quocirca ſi ſententias Eudoxi, & Callipi, atque iis etiam longe meliora de numero globorum cœleſtium, de'que diſparibus eorum motionibus intelligere aueas, oſtendimus tibi fontem, unde poſſis uberrimã omnium earum rerum haurire ſcientiam, & honeſtiſſimam ſitim admirabili cum uoluptate reſtinguere, nobis autem hoc loco ſit ſatis, ea, quæ ſimpliciter expoſita ſunt ab Ariſtotele iis de rebus, totidem penè uerbis ſubſcribere de græco expreſſa, ne quis forte in noſtro hoc opuſculo requirat hanc partem. Eudoxus itaque Solis, & Lunæ conuerſionem trinis utranque ſphæris contineri exiſtimabat, quarum prima quidem foret ea, quæ ſyderum inerrantium eſſet, ſecundam uero ſentiebat per eum circulum tendere, qui per medium ſigniferum orbem duceretur, tertiam per eum ferri, qui obliquus eſſet in ipſa latitudine ſignorum. Ampliorem autem latitudinem eſſe eam, in qua circulus ille obliquus foret,

per quem Lunæ curſus laberetur, quàm is, per quem Solis Stella cele/raret. Errantium autem ſyderum cuique quaternas ſphæras aſſignabat, atque earum primam, & ſecundam eandem uolebat eſſe, quam illarū, etenim quæ inerrantium foret, eam ipſam eſſe, quæ omnes circūuehe/ret, illam item cunctis exiſtere communem, quæ ſub prima collocata per circulum eum uolueretur, qui per media ſigna ductus eſſet, tertiam uero omnium ſphæram ſuos axes in eodem, quem modo diximus, cir/culo infixos habere, at quartæ conuerſionem per tranſuerſum ad me/dium circulum eius incitari. Eſſe autem tertiæ ſphæræ axes cæteris qui/dem ſtellis ſuos cuique proprios, at Veneris, & Mercurii eoſdem eſſe. Callipus autem in globorum deſcriptione ab Eudoxo nihil diſcrepa/bat, nam idem planè utrique ordo, eadem'qꝫ interualla placebant, to/tidem'que ſaturniæ ſtellæ, ac benefico Iouis fulgori ſphæras attribue/bant, at Solis, & Lunæ curſibus duas præterea addendas ipſe cenſebat, ſiquis earum rerū, quæ in cœlo apparerent, cauſas eleganter explicare uellet, cæteris autem errantibus unam cuique adiungebat. Iam uero ſi cunctæ ſimul ea deberent efficere, quæ cernerentur, omnino ſingulis er/rantibus totidem alteras ſphæras una minus ſentiebat adhibendas eſſe, quæ uerſarent retro, & primum globum inferioris aſtri ad eundē con/tinenter ſitum reuocarent, hac enim una ratione ſtellarum uagantium motus eas omnes uarietates efficere poſſe, quæ aſpectu oculoꝝ ſentiren/tur. Cum igitur eæ ſphæræ, in quibus ipſæ conuertuntur, aliæ ſint octo, aliæ uigintiquinque, atque infimas ſolas retro uerſari nihil attineat, eas dico, in quibus Stella collocata eſt, ſequitur, illas, quæ Saturni, & Iouis globos retrorſum uoluant, ſex eſſe, X V I autem, quæ idipſū in iis quatuor efficiāt, quæ deinceps cōſequuntur. Sphæraꝝ igitur, quæ ante, retro'qꝫ uoluunt, numerus eſt LV. qꝫ ſi neqꝫ Soli, neqꝫ Lunæ mo/tiones illæ adiungantur, quæ antea dictæ ſunt nobis, ſphæræ oēs erunt nouem, & quadraginta. Summa itaqꝫ ſphæraꝝ hæc ſit, quāobrē etiam ſubſtantias ipſas, & principia tum ea, quæ ſunt īmobilia, tum etiā, quæ ſub aſpectū ueniunt, & motu ſempiterno prædita ſunt, totidē numero eſſe, ꝓbabile eſt. Quod ſiquis rationes illas mathematicoꝝ certas, & ne/ceſſarias reqrit, ad eos adeat, cenſeo, qui in iſto genere plus nobis ualent. Illud autem ſcire oportet, nullam ſphærarū conuerſionē exiſtere, quæ non aliquam ſtellam uehat, in rerum enim natura nihil inane, nihil eſt

ſuperuacaneum,

ſuperuacaneum, nihil, quod aliquem uſum non habeat. Nulla item ſubſtantia impatibilis,& ſuapte ui conſiſtens nō optima eſt,maximé'q; optabilis,& præſtantiſſimi finis ratione obtinens,quæ ſi ita ſeſe habent, facile intellectu eſt,nullam aliam naturam immobilem, impatibilem'q; eſſe præter eas, quæ dictæ ſunt à nobis, ſiquæ enim aliæ ſint, moueant certe, cum lationis quæque finis exiſtat. At fateri neceſſe eſt,numerum lationum eundem eſſe,atque motionū,quæ notantur in ſtellis, id'q; in promptu erit ea corpora conſideranti, quæ feruntur,cum enim ita ratio ſit comparata naturæ,ut omne,quod defert,eius corporis cauſa moueatur,quod defertur,nulla'que omnino ſit latio,quam non eſſe oporteat propriam alicuius,quod feratur,concludi ueriſſime poteſt,nullam plané lationem ſui ipſius gratia,aut lationis alterius exiſtere, ſed ipſarum ſtellarum uectionibus quanque attributam eſſe, nam ſi latio gratia lationis exiſtat,cum eadem omnes ſpecie contineantur,quid afferri poterit,cur non illius finem eſſe alteram itidem lationem concedendū ſit? aut igitur in infinitum progrediendum erit nobis, aud ſi id uitioſum,contra'que naturam eſt, cogemur aſſeuerare,cuique lationi finem eſſe propoſitum aliquod eorum corporum diuinorum,quæ tanquam lumina quædam accenſa mortalibus collucent, per'que cœli ſanctiſſima templa uolubilitate ſempiterna uerſantur. Sed quoniam ratione concluſum eſt, mentes ſingulares eundem numerum conficere, quem ſphæras, poſſit aliquis hoc loco inſtare, atque urgere,non unum eſſe mundum, quandoquidem fuerunt phyſici non obſcuri, qui etiam innumerabilitatem mundorum approbarent, itaque ſphæras,earum'q; mentes ad numerum illorum multiplicandas eſſe. Sed huius quæſtionis facilis eſt, atq; adeo prompta reſponſio,errat enim apertiſſime,qui mundos eſſe plures ſuſpicatur,quod uel hoc uno argumento confirmari poteſt,ſi enim mundus ſpecie ſit unus, numero multiplex, quæ uel inuiti dicere coguntur ii, qui multitudinem illorum introducunt, qua de re copioſe diſputatum eſt in libris de cœlo, nimirū quot mundi erunt,totidem erunt prima principia,quæ ſpecie ſint eadem,numero diſtinguantur. At qui materia ſemper huius diſtinctionis eſt cauſa, ſiquidem una,atque eadem eſt ratio hominum cunctorum,neq; ullum eſt in formis eorum diſcrimen,aut diſſimilitudo, facit autem materiæ copulatio, ut inter Socratem interſit,& Platonem,& quæ ratione ſunt

unum,plura numerari,ſeiungi'que poſſint, qui ergo multa ſentit eſſe
prima principia,quæ ſpecie ſint eadem,numero diſtinguantur, idem
illa neceſſario cum materia facit eſſe coniuncta, quod non abſurdum
modo,ſed etiam dictu eſt nefas,nos'que in his commentariis apertiſſi/
me iam oſtendimus,primum rerum principium,primam'que formam
eſſe actum ſimplicem,& ab omni materiæ contagione purum, atq; ſin/
cerum. Vna eſt igitur ratione,ac numero mens illa,quæ immobilis ma/
nens primum motum regit,ac tuetur,& id ergo, quod perenni, conti/
nuato'q; motu cietur,unum eſſe fatendũ eſt,id autem eſt cœlum,ut an/
tea demonſtratum eſt nobis, cœlum itaque,ſeu mundum eſſe unum,
ac ſingularem,nemo,qui ſapiat,dubitare unquam poſſit.Opinio autē
de Diis immortalibus,inquit Ariſtoteles,à priſcis illis,& ueteribus uiris
tradita poſteritati peruenit ad noſtram ætatem uariis fabularum tegu/
mentis inuoluta,diuinitatem ſcilicet in naturis cœleſtibus poſitam eſſe,
& uniuerſitatem rerum auguſto Deorum numine cõtineri,reliqua ue/
ro omnia opinionum commentis ſunt referta, atque ad uulgus,& im/
peritorum multitudinem perſuadendam accommodata,prout legum,
& utilitatis ratio poſtulare uidebatur,nam Deos non humana ſpecie
tantum effingere,ſed deteriorum etiam animalium formis induere au/
dent,omnia'que illorum traducunt ad ſimilitudinem naturæ mortalis,
ueſcentes enim inducuntur,& potantes,& uenerearum uoluptatum il/
lecebris ſeruientes,omnibus denique animorum,& corporum morbis
implicati,quibus imbecillitas humana uexatur, quæ quidem certe, &
Deorum maieſtate indigna,& plena ſunt futilitatis, impiæ'q; ſuperſti/
tionis. Hæc igitur ſi abiiciantur, primum'q; illud tantũmodo retinea/
tur,homines antiquos primis ſubſtantiis tribuiſſe diuinitatẽ,nihil pro/
fectò aut ſapientius,aut diuinius eſſe dictum,uideri poſſit. Quid autē
uetat ſuſpicari, hanc præclaram de Diis immortalibus opinionē ante
plurimas ſeculorum ætates incorruptam,& caſtam floruiſſe? quam de/
inde paulatim longinquitas temporum obliterarit,uix ut eius obſcura
quædam ueſtigia remaneant,& illa quidem puerilibus fabulis oblita,
& uiolata,credibile eſt enim,philoſophiam,& reliquas artes iterum, &
ſæpius inuentas eſſe,& quoad facultas hominum ferret,abſolutas fuiſ/
ſe,ac perfectas,iterum'q; bellorum,aut eluuionum impetu obrutas in/
teriſſe, quibus de rebus in libris meteoron explicatum eſt. De numero

mentium ſempiternarum ſatis ferme dictum uidetur, nunc, ſi placet, ad ſummi Dei conſiderationem reuertamur, dictum eſt enim, in mentibus diuinis unam eſſe præclariſſimã, quæ ſit oĩum rerum domina, quam'q; naturæ cunctæ mortales, ĩmortales'q; uenerentur, & colant, inquiramus igitur, ſi fas eſt, quid illa agat, quid moliatur, quam'ue colens uitã tanto principatu ſit digna. Etenim ſi facultatẽ illa habeat intelligendi, neq; tamen ea utatur, cernere non poſſumus, quid excellentiæ, aut diuinitatis in ipſius natura poſſit ineſſe, quin potius illã dormienti comparare cogemur, qui enim ſomno cõſopitus iacet, habet ille quidem obeundi uitæ munera poteſtatem, ceſſat tamen, & perinde quaſi non uiuat, nihil omnino rerum gerit, ut recte dixerit Ariſtoteles in libro de moribus, homines beatos, tandiu dum dormiũt, miſeris nihilo meliores, aut beatiores eſſe. At ſi continenter intelligit, neq; ullo minimo temporis puncto id præſtabile munus intermittit, quærendũ reſtat, quidnã ſit illud, quod intelligit, ſiqua enim externa res illam ciet, & ſegnem, ac ceſſantẽ ad agendum excitat, non iam ſubſtantia eius eſt intelligendi actus, ſed facultas, falſum'q; erit, quod ſæpe affirmauimus, illam eſſe naturã optimam, omnium'q; rerum præſtantiſſimam, quicquid enim habet excellentiæ, ab intelligendi munere habet, quocirca naturam illam, quæ mẽtem primam intellecta intelligentem facit, & rudem, inchoatam'q; reddit abſolutam, atque perfectam, longe perfectiorem eſſe, diuiniorem'q;, fatendum erit. Iam uero ſiue inelligendi facultas eſt ipſius ſubſtantia, ſiue actus, quidnam quæſo intelligit? aut enim ſemetipſam, aut externũ aliquid, quod ſi externum mauis, idem'ne ſemper, an aliud alio tempore intelligit? Poſtremo num quicquam referre exiſtimandum eſt, utrũ bona, & præclara intelligat, an mala, contempta'q;? Atqui ne hominem quidem probum, & ſapientem deceat omni diſcrimine remoto quæuis ſcire uelle, atque percipere, & ſi actio quæque tantidem eſt, quanti quæque earum rerum, in quibus ipſa uerſatur, nefas uideri poſſit exiſtimare, Deum rerum intelligendarũ nullum habere delectum, ſed quadam temeritate in res futiles, & cognitione indignas ſuam operam, ſtudium'q; conferre. Nemo itaq; nobis uel grauiſſimus author perſuaſerit, Deum quicquam intelligere, niſi quod eſt omnium rerum optimũ, pulcherrimum, maxime'q; diuinum, neq; illa de tanto numine ꝓbanda eſt opinio, ipſum uarietate cognitionis duci, atq; adeo curioſum eſſe, ut

multis è rebus ſcientiam carpat,delibet'q̃,quid enim poteſt eſſe cauſæ, cur ſapientiæ fons à ſcientia naturæ perfectiſſimæ ad cognitionem dete/riorem delabatur?cum præſertim iſtuc ipſum motione uacare nõ poſ/ſit,mens enim ab intelligendi facultate traducetur ad actum,& cum o/mnis motio uim mouentem neceſſario requirat,moueri oportebit,pa/ti'que ab alio naturã illam,quam nos certiſſimis argumentis antea con/cluſimus,primi quidẽ motus efficientem eſſe, ipſam uero immobilem, impatibilem'q̃ perſiſtere. Itaque ad ea,quæ propoſita ſunt,ſine cuncta/tione dicendum eſt,diuinam mentem non intelligendi uim exiſtere,ſed intellectionem,neque enim aliter intelligendi munus perpetuare poſſit ſine labore operoſo, ac permoleſto,ſcilicet omnis fere facultas pariter, æqualiter'que res contrarias capit,& nihil poteſtatem exiſtendi habet, quin idem uideatur poſſe non exiſtere,quocirca ſi mens prima tantum ad intellectionem ualet,quantũ ad actum facultas, profecto non ui ſua, ſed aliena continenter intelliget,& cum omne, quod extraneum eſt & aduenticium,laborioſum eſſe ſoleat,difficile factu erit exiſtimare , con/tinenti ipſius intelligentiæ nullum laborem intercedere. Exiſtit tamen hoc loco quæſtio ſatis obſcura,quid enim animi noſtri?cum diſſolu/tis corporibus euolauerunt,non'ne continuato , perenni'q̃ intelligendi munere ſine ulla defatigatione funguntur,quanquam eam uim nõ ha/bent,quam requirimus in Deo? quid uero ipſa defatigatio?non'ne oĩs ex materiæ grauitate,ac pondere exiſtit? cum ſcilicet uires animales ni/mia corporis,aut animi contentione remolleſcunt? quid igitur labori cum mente corporis,& materiæ omnis experte?poſtremo cœli ſubſtan/tiam nemo motum eſſe dixerit,& cœlum tamen ſemper uiget,ſe'que in orbem perpetua,celerrima'q̃ replicatione contorquet.His pleriq̃ diſci/plinæ Peripateticæ doctores argumentis adducti eſſe rationem Ariſto/telis ex probabili genere dixerunt, qui uero illam neceſſariaʒ numerare ſolent,unam'q̃ ex iis,quæ redargui,conuelli'que non poſſunt,aiunt in/telligendi modum eſſe diſtinguendum , aut enim acies mentis cuncta ſimul quaſi uno oculorum coniectu contuetur,aut ſingula ſeparatim, atque aliud ex alio comprehendit,primam itaque rationem cognoſcẽ/di,delectationem habere dicunt puram,liquidam'que,& nulla moleſtia laboris admiſtam,alteram autem ſentiendi uſum maximopere deſide/rare,unde uiſa,atq̃ imagines cogitationi ſuppeditentur,quæ tum hæc,

tum illa

tum illa menti cõſideranda proponant,oportet igitur hanc intelligen/ di uiam eſſe difficilem,& laborioſam, propterea quòd ſenſus, & quic/ quid cum materia aptum,connexum'que eſt, perfacile debilitatur, & frangitur,itaq; affirmant Deum,ſi hoc genere cognitionis utatur, aut laborem grauiſſimum ſentire, aut conſiderandi munus intermittere, quippe quem uti ad eam rem miniſterio ſenſuum oportet, ac totam uim Ariſtotelici argumenti in hac ſententia poſitam eſſe contendunt, ſin autem mens diuina ſimplici intelligentia comprehendit uniuerſa, non illam qnidem defatigari aiunt eo munere,ac officio continuando, ſed naturam habere uariam, & multiformem,e'que naturis etiam de/ terrimis temperatam.Eſt itaque dicendum etiam, atq; etiam,uim diui/ nam eſſe germanam intellectione3,quæ ſeipſam tantummodo contem/ pletur,ſiquid enim extrinſecus illa percipiat,cuiuſcunq; modi illud ſit, certe præſtantius eſt Deo, quippe quòd facultatem eius perducat ad actum,& intelligentiam ſuppeditet intellectum,quin etiam hoc poſito, & conceſſo,cum una,atque eadem ſit rerum contrariarum facultas,cõ/ ficitur,Deum nihilomagis optimarum rerum intelligentem eſſe quàm deterrimarum,atqui talium rerum ſcientia ſordida eſt, atque homine libero indigna,nedum Deo, quandoquidem etiam turpiſſima quæq; non cernere ſatius eſt, quàm cernere. Aut igitur intelligentia maximi numinis non eſt optima,aut ſi nihil hoc abſurdius dici,atq; exiſtimari poteſt,certe Deus ſeipſum intelligit,præterea nihil,eadem'que planè in illo eſt natura intelligens,& intellecta.Sed hic locus difficillimas quæ/ ſtiones habet de ſcientia Dei, in quibus pertractandis Ariſtotelici in duas factiones aduerſiſſimas diſtrahũtur,nam qui recte ſentiunt ac pie, contendunt omnes neruos,ut rationibus perſuadeant, Deum explica/ tam omnium naturarum habere cognitionem,& tangi cura rerum hu/ manarum,neque ſolum uniuerſis,ſed etiam ſingulis hominibus conſu/ lere,& prouidere,concedunt itaq;, Deum nihil externum ſcire, à quo mens eius perfectior,& quaſi expolitior reddatur, quæ enim ad perfe/ ctiſſimam eius abſolutionem,& præſtantiam excellentiſſima3 fieri poſ/ ſit acceſſio?non tamen ex eo effici concedunt, ut Deus præter Deum intelligat nihil, nam ſe intelligendo cætera omnia comprehẽdit.Nimi/ rum cum intellectio Dei ſit idem atque Deus, Deus autem optimus, & perfectiſſimus ſit,ſequitur,intellectionem eius optimam, perfectiſſi/

mam'que exiſtere,acerrime igitur intelligit ſeipſum Deus,at quo prin-cipia quæq; cernuntur acrius,hoc apparent liquidius omnia, quæ pro-gignuntur ex illis,cognitio enim cauſarum cognitionem efficit euen-torum,itaque ſi Deus eſt uniuerſæ naturæ procreator, & parens,pro-fecto ſeipſum cognoſcendo cognoſcit uniuerſa,neq; ſcientia rerum uel leuiſſimarum poteſt uiolare,atq; imminuere diuinam maieſtatem,quæ reliquis intelligendis neq; à contemplatione ſui aberrat,neq; aliqua ex parte commutatur, neque acquirere poteſt quicquam, aut amittere. Et profecto cum uideamus, omnia naturali quodam appetitu inci-tata ad ſuas metas dirigere curſum,niſi temere,ac fortuito id fieri exi-ſtimamus,concedendum uidetur,mentem aliquam ſuperiorem exiſtere, quæ certos cuique generi fines præſcripſerit,atque ad eos capeſcendos propenſionem,& uim accommodatam ingenuerit, quod nulla unquã ratione aſſequi potuiſſet,niſi naturas oĩum rerum non confuſe modo, ſed etiam diſcrete cognitas,perceptas'que teneret. Deinde ſi ſummi Dei cognitio non progreditur ultra,quàm ut res quaſque percipiat,quoad entia ſunt,ſine dubitatione quidpiam illi abeſt,neq; in Deo ſunt omnia omnibus numeris abſoluta,atque perfecta,quinetiam naturam beatiſ-ſimam inſipientem eſſe, neceſſe eſt,cuius intelligentia non aſpiret ad ea, quæ mortales norunt,& illa quidem præclara,cognitu'q; minime indi-gna. Illud autem in primis ſcire oportet,intelligentem eatenus ab in-tellecto perfici,quo eius ſimilitudo imprimitur in mente, omnis enim perfectio in re perfecta ineſt,non autem res intellecta,ſed ſpecies eius in natura intelligente ineſt. Similitudo autem eius,quod percipitur,aut eſt ipſa percipientis eſſentia,aut ab illa diuerſa eſt, & ſi diuerſa ſit, uel effe-ctricem eſſe oportet eius rei, cuius eſt ſimilitudo,uel effectũ illius,prio-ris generis exemplum eſt forma ædificii in animo inſidens architecti, quam ille ſibi in opere faciendo proponit exemplar, alterius generis ſunt ſpecies illæ omni materia ſpoliatæ,quæ mentis agitatione eliciun-tur è rebus. Itaque ſiquid animus comprehendat per eam ſimilitudi-nem,quæ non ſit ipſius eſſentia,dubitari nõ poteſt,quin ille perficiatur extrinſecus,neque tamen eodem ſemper modo, ſi enim ſimilitudo ipſa ſit efficiens cogniti,ab ea ſola perficitur mens,ſin autem effectus ſit,tum ab ea, tum ab exemplari ipſius, id'que mentem conſumat efficienter, imago autem eius ut forma. Quod ſi rei perceptæ ſimilitudo ſit ꝓpria

intelligentis

intelligentis eſſentia, intelligenti certe nulla perfectio foris accedit, niſi forte manat aliunde ipſa eius eſſentia. His rebus expoſitis, facile, ut opinor, intelligi poteſt, uerũ eſſe, quod initio quæſtionis huius eſt dictũ, ſummum rectorem, & dominum uniuerſi intelligentem quidem eſſe omnium rerum, ab iis tamen neque perfici, neque præſtantiæ quicquã ſibi comparare, neque enim ſcientiam à rebus ipſis profectam habet, neque ſimilitudo rerum, per quam cognoſcit illas, alia eſt atque ſua ipſius eſſentia, quæ quidem tantum abeſt, ut principium ducat aliunde, ut ipſa omnium rerum & fons, & propria, communisq; ratio exiſtat, quippe quam naturæ cunctæ pro ſua quæque facultate nituntur exprimere, ut nihil cuiuſquam proprium ſit, quod ad ſimilitudinem illius exemplaris æterni non effingatur, cuius imitatio uaria, diuerſaq; multiplices efficit naturas rerum, ex quo etiam concludi poteſt, eſſentiam diuinam explicatam, propriam'que rerum omnium tenere ſcientiam, propterea quòd ipſa propria naturæ cuiuſque ratio exiſtit. Hæc, & multa alia dicuntur ab iis philoſophis, qui rectam, & piam tuentur opinionem de ſcientia Dei: ſed exoriuntur ex alia parte aduerſarii, qui omnes adhibeant machinas ad rationes eorum labefactandas, qui'que omnia comminiſcantur, & conentur, quo Deum ſpolient cognitione rerum propria, diſcretáque, differant'que, illius intelligentiam non ultra procedere, quàm ut res quaſq; comprehendat, quoad entia ſunt, qđ genus diſputationis nos ex omni hominum memoria exterminandũ exiſtimamus, quippe quod religionẽ apertiſſime oppugnat, & omnẽ ſanctitatem, omnem uirtutem, omnem officiorum rationem funditus tollit. Etenim, ſi hæc peſtilentiſſima opinio per aures, atq; animos hominum peruaſerit, Deum humana omnia ignorare, nullũ apud eius numen delectum eſſe piorum, impiorum'que, nulla poſt mortem præmia recte factis, nulla ſupplicia flagitiis eſſe propoſita, quæ'que de prouidentia Dei habeatur opinio, eam uulgarem, ac futilem, atque à recondita ſapientium diſciplina remotiſſimam eſſe, quotusquiſque erit, qui pure, & caſte, non ficte, ac ſimulate maieſtati diuinæ cultus, honores, preces adhibeat? qui iuſtitiam, fidem, iuſiurãdum colat? qui deniq; ſocietatis humanæ ullam rationẽ ducat? itaque ſatis mirari nõ poſſum quorundam philoſophorum imprudentiam, & temeritatem, qui has nefarias diſputationes non ſolum introducere ſoleant in ſcholas, ſed

eas etiã ſæpenumero in mediis templis, in maxima populi corona ex-
plicare audeant, nõ ſapientiæ magiſtri, ſed impietatis, quaſi uero philo-
ſophia non det ingentes, ac pene immenſos campos, in quibus ſine ſce
lere excurrere ingenia, cognoſci que poſſint, atque ad laudem, & glo-
riam cum maxima humani generis utilitate contendere. Quòd ſi quæ
debuerat, pietas floteret in principibus chriſtianis, aut certe nemo de
his rebus uerbum facere auderet, aut impiæ loquacitatis pœnas grauiſ-
ſimas daret. Sed noſtra diſputatio ad eum locũ reuertatur, unde aber-
rauit. Oſtendimus naturam ſummi Dei intellectionẽ eſſe, quæ ſeipſam
comprehenderet, ex quo exiſtit illud, ut intellectio ſit intellectionis in-
tellectio. Atqui neque ſcientia, neque ſenſus, neque opinio uidentur in
ſe uerſari, ſed aliud ſemper habere propoſitum, quod perſequãtur, ut
enim medicina ualetudinis eſt intelligentia, ſic rerum tractabilium co-
gnitio eſt tactus, accedit tamen in omnibus iis ad perceptionem exter-
norum, quaſi appendix, ſui quoq; perceptio, propterea quòd uis com
prehendens efficitur ſpecies cõprehenſa. Age uero, cum aliud ſit ipſum
intelligere, aliud intelligi, eadem que natura Dei ſit intelligens, intelle-
ctáque, ex utro præſtantia illius exiſtit? ut enim intelligentia, & intelle-
ctum poſſint eſſe unum, idem que re, cognitione profectò, ratione que
non poſſunt. Harum quæſtionum una eſt neque illa quidem ita diffi-
cilis explicatio, cum enim duo ſint genera ſcientiarum, unum in con-
templatione totum, & rerum cognitione conſtitutum, alterum ad effi-
ciendi uim, rationem que pertinẽs, in utroq; ſcientia eſt idẽ atque illud,
quod ipſa comprehendit, neque multis exemplis oportet hoc facere
longius, conſtat enim, fabricam nihil aliud eſſe, quàm domum ipſam,
non illam quidem ex lignis, & lapidibus exædificatam, ſed quæ ab
omni materia ſeiuncta in mẽte ipſius inſidet architecti, quã ille cótem-
plans ad eius ſimilitudinem eam omnem ædificationẽ dirigit, quæ ſub
aſpectum uenit. Et quibus in ſcientiis ſola cognitio perquiritur, in iis
rei definitio ſemper, ipſáque res, eius q; intelligentia ſunt idem, atque
ut una comprehenſione omnia complectamur, in iis naturis, quæ mate
ria carent, nunquã ab intelligente differt intellectum, cum igitur mens
diuina ſit ante cætera omnia ſimplex, & uniuſmodi, perſpicuũ eſſe de-
bet, in ea maxime nihil omnino intereſſe inter naturam cognoſcentẽ,
cognitam que, & perceptæ rei, ipſius que perceptionis eandem planẽ,

perceptionem

perceptionem eſſe. Reliqua eſt illa quæſtio, utrū mens diuina ſeſe con/templans naturam ſimplicem, & ſolitariam contempletur, an duplicem, copulatam'q;. Non'ne igitur abſurdum ſit exiſtimare, quicquã in Deo concretum eſſe, aut coagmentatum? primum enim mutabitur, alias ex aliis partes intelligens ſui, id'que muneris non ſine aliquo temporis in/teruallo fungens, deinde ſi quæ materia uacant, omnibus item partibus uacant, neque ſecari, aut diuidi poſſunt, qui poſſit in Deo quicquam eſſe concretum, aut diuiduum? Sed quoniam rerum inferiorum gradi/bus aſcendi ſolet ad ſcientiam ſuperiorum, ſi norimus, qua ratione per/cipiant homines ſummum bonum, ex ea re coniecturam facile capie/mus, quomodo item ſummum bonum ſeipſum percipiat, & compre/hendat. Itaque mens hominis, ſeu mauis, naturæ concretæ cum in opti/marum rerum ſtudiis exercitata ad eam excellentiam, diuinitatem'que peruenit, ut uniuerſæ naturæ contẽpletur initium, non profectò in aliã atque alia temporis parte aliam, atque aliam partem comprehendit il/lius formæ pulcherrimæ, quæ ab illa diuerſa eſt, tanto'q; præſtantior, ut ne cogitari quidem poſſit, quantum interſit, ſed uno temporis puncto illam colluſtrat uniuerſam, ſe'que totam ſimul conuertit in totam, quo igitur modo mens humana aliquo tempore ſeſe habet immortalium uitam adæquans, ad eundem modū mens diuina ſempiternis ſeculorũ ætatibus affecta eſt, ſeipſam percipiens, intelligens'q; ſine ullo partium, aut temporis interuallo. Quæſtio de principiis rerum, quæ nobis pro/poſita erat ad explicandum, uniuerſa profligata iam uidetur, & niſi nos fallit Amor Ariſtotelis, omni ex parte abſoluta, egregie'q; ad exitum perducta fuerit, ſi de ſummo bono uniuerſi aliquid explicatum erit. Nempe cum ſine dubio mundus boni natura, & illius quidem ſummi præditus ſit, non tamen ſatis apertum, exploratum'q; eſſe uidetur, quæ/nam ea uis præſtantiſſima exiſtat, utrum ſcilicet in apta partium eius compoſitione conſtet, an potius aliqua cauſa externa ſit, quò referant ſeſe, curſus'q; ſuos dirigant uniuerſa. Nunquid igitur, ſi maxima cum paruis comparare licet, mundus ſimilitudinem exercitus habet? quem utroque illo genere boni præditum cernimus, habet enim ordinem, in cuius conſeruatione magna pars ſalutis, uictoriæ'q; poſita eſt, habet al/terum præterea bonum multis partibus maius, longe'que præſtantius, imperatorē dico, cuius procuratione caſtra, acies, machinæ diſponun/

tur,atque omnis ratio bellica recte,atque ordine adminiſtratur,quo ille uictoriam de hoſtibus obtineat,ex quo facile intelligi poteſt,tanto in/teruallo excellentiam ducis antecedere ordini,quanto efficientē cauſa3 rebus effectis,& finem iis,quæ referuntur ad ipſum, anteire neceſſe eſt. Hunc igitur ducem in uniuerſitate rerum intelligamus eſſe ſummum Deum,cuius numine præpotenti,ac infinita prouidentia facta, & con/ſtituta ſunt omnia,& ad ſecula innumerabilia reguntur, atque conſer/uantur,in quibus uniuerſis,& ſingulis ſeparatim tam admirabilis ordo conſpicitur, tam'que artificioſa,& ſolers,apta'que deſcriptio,ut qui tan/torum operum laudem fortunæ,ac temeritati tribuendam cenſet, non ingratus in Deum modo,atque impius, ſed ſtupidus etiam,& bardus, & pulcherrimi cœli aſpectu indigniſſimus eſſe uideatur. Omnia adeo, quæcunq; oculis,atq; animo cernuntur,una ui,atq; uno ſocietatis uin/culo continentur, & quendam admirabilem efficiunt inter ſe copulata concentum,ut ſiquis naturam rerum intueri poſſit,cathenam illa3 au/ream Iouis Homerici ė ſummo cœlo demiſſam cernat ad infimā uſq; tellurem pertinere,nam ut mentes illæ ſempiternæ cœlo uitā,motum'q; ſuppeditant,ita cœli motus quatuor inferiores naturas corpoꝝ gignit, ex quibus cætera omnia formantur,atq; conſiſtunt. Quin etiam ut terra parens arbuſta,fruges,atque alios fructus uberrimos ad uſum anima/lium fundit,ac gignit,ſic animalia,quæ'que terram,atq; aquam,quæ'q; regiones aerias tenent,omnia ferė commodis,& opportunitatibus ho/minum ſeruiunt,homines porrò ad ſanctitatem generati ſunt, & con/templationem Dei,ut'que inter naturam caducam,& immortalem in/teriecti utranque aptiſſimo, atque pulcherrimo uinculo copularent, cum fragili quidem, & infirmo corpore induti forent, animum uero diuinum in ſeſe poſſiderent, qui non ſenſu tantummodo moueretur, ſed etiam præterita meminiſſet,futura'que prouideret, & cum præſen/tibus utraq; compararet,curſum'q; uiuendi ad metas ſummi boni diri/geret,neq; uetuſtatem longinquam,aut ulla mortis fata pertimeſceret, ad immortalitatem natus,& factus. Sed quanquam nullum eſt genus rerum,quod ad ordinem,& aptam uniuerſi coagmentationē non con/ferat aliquid,haudquaquam tamen ob eam cauſam exiſtimandu3 eſt, unam eſſe cunctorum rationem,eandem'q; fortunam. Vt enim in do/mo recte conſtituta homines liberi educantur ad laudem,& uirtutem,

docentur'que

docentur'que iudicio, & ratione cuncta adminiſtrare, & omnes in primis actiones ad decus, atque emolumentum ſocietatis domeſticæ dirigere, ſerui autem neque literis ullis imbuti, neq; moribus ingenuis expoliti, maximam'q; uitæ partem in operibus ſordidis occupati non ita multum utilitatis in medium conferre ualent, multa'q; potius per ignorantiam, & libidinem animi temere committunt, quæ rectam adminiſtrandæ domus rationeʒ perturbare uideantur, haud aliter profectò fit in hac ampliſſima familia naturæ, quæ domicilio mundi magnificentiſſimo continetur, quæ enim ſupra quartam regionem habitant, nihil non recte, non ordine, non ſapienter gerunt, nihil deniq;, quod ad ſalutem, & pulchritudinem uniuerſi non mirabiliter cõducat, aſt infra Lunam fortuna, & caſus magnum imperiuʒ habet, & natura materiæ mutabilis non morborum tantum, & mortalitatis eſt effectrix, ſed etiã perturbationem ordinis, atque inconſtantiam rebus natiuis importat, ut multa fortuito, & temere, nulla'q; ratione adminiſtrari neceſſitas cogat. Illud itaque in ſumma dicendum uidetur, naturas rerum eſſe illas quidem diſſimiles, uarie'q; diſtinctas, habere tamen quandam inter ſe conuenientiam, nonnulla'que cum omnibus eſſe communia, quippe cum omnia conſpirare cernantur ad ſtructuram, & elegantem compoſitionẽ uniuerſi. Hæc habuimus, quæ ſecuti Ariſtotelem diceremus de principiis rerum. Reliquum eſt, ut aliorum eadem de re ſententias exponamus, quibus cognitis perfacile intelligi poterit, Ariſtotelis ingenio, & doctrina ſic reliquoꝝ philoſophoruʒ inuenta obſcurata eſſe, ut in eius quaſi radiis uix illa cernantur. Neque uero in iis explicandis eam copiam, quam poſſumus, perſequemur, ſed breuiter quæque attigiſſe cõtenti erimus, propterea quod in libris rerum naturalium de his rebus accuratiſſime diſputatum eſt. Omnes itaque ex contrariis, & pugnantibus faciunt omnia, ſed noſtro iudicio multa in hoc peccant, neque enim omnia ſunt aliquo generata ortu, neque quibuſque aliquid aduerſatur, neque non explicandum erat, quonam modo ex contrariis natiua gignerentur, haud enim contrarium ab contrario pati poteſt, neque albus color efficitur ater, ſed altero adueniente alter in nihilum abit. Quæ cum animaduerteret Ariſtoteles, tertiam naturam adiunxit, materiam dico, quæ ſubiiceretur contrariis, illa'que uiciſſim ſuſciperet, abiiceretq;, unde omnia orirentur, eodem'que interirent. Sed

nonnulli aduerſorum alterum materiam fecerunt, ut Platonici, qui inæquale, aut multa, ſic enim materiam uocant, alteri aduerſo, id eſt æquali, aut uni ſubiecerunt, formam per quandam ſignificationem ita nuncupantes, ſed iſti non uiderunt, materiam, quæ una omnibus ſubſterneretur contrariis, ipſam nequire alicui aduerſam eſſe, neque pugnare cum forma, cuius ab amplexibus nunquã auellatur, quam'q; amore adeo feruenti amet, ut nihil fieri poſſit ardentius. Quid? cum iidem materiam malum eſſe dicunt, non'ne fateri coguntur, extra unã formam, quam bonum appellant, omnia cum natura mali permiſta eſſe? Cæteri uero neque bonum, neque malum in principiis numerarunt, atqui principium in quaque re præcipuum eſt bonum, quocirca probandi ſunt, qui hoc eſſe principium dicunt, in eo tamen non probandi, quod non definiunt, qua ratione natura boni ſit initium, utrum ut finis, an ut efficiens uis, an uti forma, his enim tribus notio boni, perfecti'q; continetur, materia autem ſuapte natura rudis, inchoata'que eſt, & formæ adiumento ad abſolutionem ſui egens. Empedocles uero plurima turbans in ratione etiam principiorũ grauiter peccat, exiſtimat enim bonum eſſe pacem, quæ uniuerſa corpora in unam ſpeciem informem miſcet, atque confundit, quam rerum congregationem ipſe ſphærum appellare conſueuit, eandem'q; pacem illius amplíſſimi corporis partem facit, ut illa uim efficientis cauſæ, materiæ'q; ſimul obtineat, ſed ut concedamus, eandem naturam & materiam eſſe, & uim mouentem, ratione tamen iſthæc duo genera diſtincta eſſe neceſſe eſt, neq; accidere unquam poſſit, ut idem eiuſdem utroq; modo ſit cauſa, utro igitur duorum eſt pax? illud item abſurdum eſſe uidetur, quod idem diſcordiam introducit immortalem, quæ ſit ipſius mali natura, doceat igitur oportet, cum pax uniuerſa cogens, & coaceruans ſphærum effecerit, ubi diſcordiæ ſit quicquam loci, niſi forte aut illam cum pace fœdus amoris ferire credimus, atq; in partem congregationis admitti, aut naturam aliquam peſtiferam, & uiolentam ad infinitũ tempus manere poſſe exiſtimamus. Anaxagoras autem ipſum bonũ principium mouendi ſtatuit, mens enim apud eum omnia mouet, & deſcriptionem uniuerſi deſignat, & cõficit, ſed is non docet, quorſum illa motio pertineat, cum tamen nihil moueat, quin ob aliquã cauſam moueat, quaobrem illi faciendum plane erat, ut alterum principium ſtatueret,

quod

quod mentem ad mouẽdum incitaret,niſi forte ita,ut nos,ſentit,multis enim locis iam cõmemorauimus,in rebus materia uacantibus idem eſſe intelligens,intellectum'q;,finem'q;,ac uim efficientẽ,ut ualetudo,niſi cuȝ corporibus confuſa,& permiſta foret, eadem omnino eſſet atq; medicinæ ſcientia,& utranq; uim haberet finis uidelicet, ac efficientis.Neque illud eiuſdeȝ Anaxagoræ alicui forte uacare culpa uideatur,quod cum mentem aſſereret bonum eſſe,& ea ſit natura contrariorum,ut alterum abſque altero cõſtare non poſſit,malum tamen non oppoſuerit bono. Nos autem illud admirari ſatis non poſſumus,quid cauſæ ſit,quãobreȝ nemo eorum,qui contraria principia poſuerunt, contrariis utatur ad cauſas rerum naturalium explicandas.Præterea,cum phyſici omnes ex initio poſito generẽt uniuerſa, ut Thales Mileſius ex humore cœlum, terram, ſpirabilem'q; naturam, dicendum profectò omnibus erat, cur rerum aliæ diſſolubiles,& caducæ forent,aliæ ĩmortales,ac ſempiternæ, quod tamen nemo laborauit.Quid commemorem aut ueteres theologos,& poetas?qui nihiluȝ peperiſſe omnia cecinerunt,aut illos?qui ne in ſcopulis huius opinionis alliderentur,in alia ſententia naufragium fecerunt,dum omnia unum eſſe cõminiſcuntur, cuius opinionis principes fuerunt Meliſſus,& Parmenides.Quid?quòd ortus rerum cunctarum neglectus eſt à cunctis,neque ex monimentis cuiuſquam accipere poſſumus,cur generatio ab infinito tempore fluat ad tempus infinitum, quæ'ue cauſa ſit tanti muneris effectrix.Sed qui duo principia aduerſa faciunt,ii,cauſas rerum ſi diligentius cõtemplarentur,perfacile uiderent,addendam eſſe tertiam naturam,in qua ſit maior uis,maior'q; præſtãtia,alioqui quomodo poſſint ꝓbabile aliquid afferre,quãobrem quicq; fiat?in quo eodem ſimiliter reprehenduntur idearuȝ patroni,quandoquidẽ ſi participandis ideis omnia gignuntur,quomodo ſine ui aliqua ciente aut quicquã ex earum fonte in materiæ receptaculũ influir,aut materia fluxioneȝ illam animalem recipit?Iam uero ſi principia rerum ſint contraria,confiteri neceſſe eſt,ſapientiæ,præſtantiſſimæ'q; omnium ſcientiæ aliquid eſſe contrariũ,ſapientia.n.de primo principio diſſerit,ut initio huius operis explicatũ eſt dilucide.Nobis auteȝ plaga hæc infligi nequaquam poteſt,qui primam mentem ſimplicẽ,& ſolitariam,materia'q; uacanteȝ eſſe demonſtramus,ut nihil illi contrariũ eſſe queat,contraria.n.omnia concreta,& cum materia confuſa,& facultate

eadem ſunt,quandoquidem amarum facultate dulce eſt,ꝙ ſi principio
nihil ſeſe opponit,nec ſapientiæ quidē,quæ in ipſo uerſatur,ignorantia
eſt oppoſita,quæ ſi e regione huius ſcientiæ foret,id certe,qđ ſubiicere/
tur quaſi materia ignorantiæ,primo principio contrariū eſſet.In eo aūt
pleriq; omnes turpiſſime labuntur,ꝙ nullas ſubſtantias ne ſuſpicantur
quidem præter corporeas,ſenſibus'q; ſubiectas,quo poſito neq; primū
principium exiſtit,neq; ordo,neq; reruꝫ ortus,cuncta'q; cœleſtia diſſol/
ui,atq; in nihiluꝫ interire neceſſe eſt,neq; iam principiū aliquod exiſtet,
quod non gignatur aliunde,itaq; innumerabilitas cauſaꝝ introducēda
erit,atq; initia alia aliis cōtinuata ſerieꝫ efficient,quæ infinite ꝓtendatur,
quam plagā theologi ueteres,& phyſici oēs accipere cogūtur,qui nul-
la principia cognorūt præter ea,quæ ſub oculos cadunt. Extitere auteꝫ
Pythagoræi,qui numeros,& Platonici,qui ſpecies dicerent eſſe naturas
illas,quæ ſine ullo corpore conſtarent,cæteras'q; naturas oēs ex ſeſe ꝓgi/
gnerent.Nos aūt uidere non poſſumus,qui poſſint eſſe uel numeri,uel
ſpecies reruꝫ cauſæ,& ut poſſint,illud certe nunquā obtinebunt,ut ſint
alicuius motionis cauſæ.Quomodo aūt ex naturis indiuiduis,omni'q;
magnitudine uacantibus magnitudo,aut aliqua natura cōtinua pote/
rit exiſtere?numerus.n.neq; ut mouens,neq; ut forma continui efficiet
quicquam.Neq; uero contraria uis aliqua,efficiendi,& mouēdi princi/
pium ſtatui poteſt,contraria.n.omnia poſſunt eſſe pariter,atq; non eſſe,
cum'q; facultas actum antecedat,tempus fuiſſet,cuꝫ principiū ceſſabat,
& nullum opus efficere moliebatur, non igitur aut motus,aut rerum
generatio ſempiterna eſſet,qđ quidē repugnat iis,quæ ſupra demōſtra/
uimus,falſum eſt igitur,contrarioꝝ alterum mouendi principium eſſe,
facultatem autē in uno,atq; eodem eſſe priorē actu,antea dictū eſt.Præ/
terea quid efficiat,ut numeri,aut anima,& corpus,& uniuerſe forma,&
materia ſint unum,nemo quicq̄ dicit,neq; dicere quidē poteſt,niſi ſentē/
tiam Ariſtotelis amplexetur,qui docuit in octauo libro huius operis,
formas ipſas ſponte ſua non cōſtare,ſed ex materiæ facultate ui mouētis
excudi.Illa autem opinio Pythagoræ,& Platonis omnino exploden/
da uidetur,quæ numerum mathematicū in rebus primum facit,& poſt
eum reliquas naturas ordinatim collocat,ſua cuiq; principia ſeparatim
aſſignans,hæc enim ſententia primum cohærentiā uniuerſæ naturæ fun/
ditus tollit,neq; uult alicui quicquaꝫ eſſe cum altero cōmune,ut nihil

cuiquam

cuiquam laborandum eſſe uideatur, utrum ſint cætera, necne ſint, deinde multa principia introducit, quæ ſint paria, neque ad unum omnia principium referantur, male igitur uniuerſum regi neceſſe eſt, cum multorum principatus perturbationem ordinis, & magnam confuſionem ſemper habeat, & profectò nulla gubernandi ratio cum regia poteſtate, & dominatu comparari poteſt. Itaq; ſi nihil æque pulchrum, atque perfectum, nihil tanto conſilio diſpoſitum, aut adminiſtratum cogitari poteſt, quanto uniuerſitas rerum, profectò unus eſt princeps, unumq; principium mundi Deus optimus max. de cuius potentiſſimo imperio, & ſapientiſſima adminiſtratione nihil attinet loqui, quando Ariſtoteles in illo libro aureolo, quem ad Alexandrum de mundo miſit, tam luculente, tam copioſe, tamq; diuine tractauit hunc locuз, ut nihil ab eloquentia uel ſumma uberius dici poſſit, aut magnificentius. Hæc quidem ex fontibus philoſophorum hauſta, delibataque ſunt nobis ad naturam, & uim rerum diuinarum explicandá. At tu maxime Princeps uniuerſæ naturæ, & omnium rerum, quæcunq; ſenſu, atque intelligentia continentur, optime creator, & parens illuſtra mentem, atq; animum meum radiis tuæ diuinitatis indiuidue partitis, diuidueq; cóiunctis, ut ultra cognitionem ſenſus, & naturæ penetrans magnitudinem, atq; admirabilitatem tuam, operumq; tuorum poſſim aliqua ex parte contueri, deque tuo numine ſempiterno, atque ui, & numero mentium beatarum ea deinceps commemorem, quæ tua ſancta oracula nobis prodiderunt, quæ quidem certe tanto meliora, tantoq; præſtantiora ſunt iis, quæ continentur hoc libro, quantum diuina humanis præſtare neceſſe eſt:

Venetiis in Officina Ioannis Tacuini
M.D.XXXVI.
Menſe Aprili.

[library stamp]